ĮLAISVĘ

RUGSĖJIS
1984

Vytautas Vaitiekūnas
KRITIŠKAS ŽVILGSNIS Į SAVE

Elliot Abrams
PASKUTINIS ŽODIS NETARTAS

Dr. Kazys Ambrozaitis
REZISTENCIJOS PALIKIMAS

Dr. Vytautas A. Dambrava
REZISTENTO ŽVILGSNIS IŠ PIETŲ Į ŠIAURĘ

Dr. Adolfas Damušis
KAUNAS TAUTOS SUKILIMO DIENOMIS

Julius Vidzgiris
IŠTVERMĖS SIMBOLIS

Nr. 91 (128)

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ TARYBA

Dr. Vytautas Majauskas, Tarybos prezidiumo pirmininkas,
21542 Beauford Ct
Northville, MI 48167, USA

Vytas Petrulis, Tarybos prezidiumo sekretorius,
30115 Brookview
Livonia, MI 48152, USA

Dr. Česlovas Kuras, Tarybos prezidiumo narys,
Windsor, Ont. Canada

Jonas Urbonas, Tarybos prezidiumo narys,
Clawson, MI.

Vincas Akelaitis, Cleveland, OH.

Juozas Ardys, Fairview, Pa.

Dr. Kęstutis Girnius, Muenchen, Vokietija

Kęstutis, Ivinskis, Europos LFB pirm., Bonn, Vokietija

Bronius Nainys, JAV ir Kanados LFB centro valdybos pirmininkas,
7 Glenview Lane
Lemont, IL 60439

Juozas Mikonis, Richmond Hts, OH.

Vacys Rociūnas, "Į Laisvę" redaktorius, Independence, OH.

Dr. Adolfas Sležas, Flossmoor, IL.

●

Rankraščiai, nuotraukos ir knygos siunčiamos redaktoriaus adresu: 7328 Midland Road, Independence, Ohio, 44131

Užsakymus ir prenumeratos mokestį siųsti administracijos adresu Jonas Prakapas, 14 Thelma Dr., Bakersfield, CA 93305

Metinė prenumerata: Australijoje, Jungtinėse Valstybėse ir Kanadoje — $7.00, kitur — $5.00.

Straipsniai, autoriaus pasirašyti pavarde, slapyvardžiu ar inicialais, nebūtinai reiškia ir redakcijos nuomonę.

Spaudžia TĖVŲ PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

Į LAISVĘ

Nr. 91 (128)
1984 RUGSĖJIS

POLITIKOS ŽURNALAS

TURINYS

Skaitytojų žodis 2
Vytautas Vaitiekūnas: Kritiškas žvilgsnis į save 3
Popietė su žurnalistais 20
Elliot Abrams: Paskutinis žodis netartas 22
Dr. Kazys Ambrozaitis: Rezistencijos palikimas 30
Dr. Vytautas A. Dambrava: Rezistento žvilgsnis iš Pietų į Šiaurę 36
Dr. Vytautas A. Dambrava 46
Baltijos Laisvės diena 50
Dr. Adolfas Damušis: Kaunas Tautos sukilimo dienomis 51
Posėdžiavo LFB taryba ir Centro valdyba 61
Julius Vidzgiris: Ištvermės simbolis 71

"Į LAISVĘ" — lietuvių politikos žurnalas.
Leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai.

"Į LAISVĘ" (TOWARD FREEDOM): Lithuanian magazine of politics, published three times a year by the Friends of the Lithuanian Front.

Vacys Rociūnas, Redaktorius/Editor
7328 Midland Rd.
Independence, Ohio 44131

Jonas Prakapas, Administratorius/Circulation Manager
14 Thelma Drive
Bakersfield, CA 93305, USA

Lietuvos
Nacionalinė
M.Mažvydo
Biblioteka

SKAITYTOJŲ ŽODIS

Tautos demoralizacija

Dėkoju bič. Vincui Akelaičiui už dėmesį mano pernykščiam straipsniui. Jis teisingai pastebi, kad "šiuo metu demoralizacija yra priešas Nr. 1" (Į Laisvę, 90/127). Čia, be abejo, reikia priskirti jo suminėtas ydas, kaip "besaikis girtavimas, darbo vengimas, šeimų irimas, gimimų mažėjimas, valkatavimas ir chuliganizmas". Ne paskutinėje vietoje liūdnai nuteikia ir kiti dorovinio nuosmūkio reiškiniai, kaip įvairiai pasireiškianti kolaboracija (įskundimai, išdavimai, žuvusiųjų už laisvę niekinimas, istorinės tiesos klastojimas ir pan.). Tai atskira tema, kurios reikšmingumo neneigiu, bet ir nesirengiu liesti dėl jos sudėtingumo. Laimingu būdu į mano rankas pakliuvo laisvosios pogrindžio spaudos rašinys, kuriame ši tema gana įžvalgiai, ir ne vienu požiūriu, gvildenama. Tai — Juozo Bočio "Katalikybė ir inteligencija šiuolaikinėje Lietuvoje" (autorius, pasirašęs slapyvardžiu, gyvena ir kuria Lietuvoje; galimas dalykas, jog ir pats priklauso aprašomai "vidutiniškai" inteligentijai). Kiek žinau, tik "Tėv. Žiburiai" (Nr. 19, 1984) šį straipsnį trumpai paminėjo. Būtų gera jį ištisai perspausdinti. Tai būtų iš dalies tas papildymas, kurio pageidavo ir bič. Akelaitis.

J. Vidzgiris,
Muenchenas, Vak. Vokietija

Minimą straipsnį atspausdinsime š. m. gruodžio numeryje. **Red.**

Įdomus pasiūlymas

A. Plukas savo straipsnyje "Bandymai iškelti Baltijos valstybių laisvės bylą Jungtinėse Tautose" (Į Laisvę Nr. 90 Balandis, 1984) padaro įdomų pasiūlymą. Aprašęs istoriją visų bandymų Baltijos valstybių bylą iškelti Jungtinėse Tautose, jis rašo: "Mums reikėtų pasimokyti iš Puerto Rico bylos, kurią kelia ne kokia didžioji valstybė, bet Kuba . . . mes patys turėtume susirasti savo "Kubą", kuri imtųsi, jei reikėtų, net kasmet įnešti rezoliuciją dekolonizacijos komisijoje dėl Baltijos valstybių laisvės . . ." Tai labai rimtas ir įdomus pasiūlymas.

Visa bėda susirasti tokią mažą valstybę, kuri sutiktų šito uždavinio imtis. A. Plukas nepateikia nei vieno pavyzdžio, į kurią valstybę vertėtų bandyti kreiptis.

Logiškai galvojant, tik kuri nors Europos valstybė galėtų sutikti, nors, kaip A. Plukas rašo . . ."sovietų branduolinės raketos į jas yra nukreiptos ir jos jau jaučia sovietų šantažo grėsmę". Sunku betgi tikėtis, kad kitų kontinentų didesnės ar mažesnės valstybės būtų suinteresuotos mažai joms žinomų Baltijos kraštų reikalais.

Čia norėtųsi kyštelti savo dvylekį, kad vertėtų išsiaiškinti galimybes su Didžioja Britanija. Tiesa, kad ji nėra maža valstybė, bet ji, ypatingai dabar valdoma konservatorių, gal mažiausiai boja sovietų šantažo, o svarbiausia ji turi savo rankose didžiausią kozirį - tūzą, būtent, tai valstybė, kuri po antrojo pasaulinio karo dekolonizavo savas kolonijas. Jos pasiūlymas Jungtinių Tautų dekolonizacijos komisijoje gali daryti rimtą įspūdį ir atkreipti dėmesį bei susilaukti pritarimo ir iš kitų kontinentų tautų, kurios savo nepriklausomybę gavo iš Didžiosios Britanijos.

V. Akelaitis
Cleveland, Ohio

VYTAUTAS VAITIEKŪNAS

KRITIŠKAS ŽVILGSNIS Į SAVE

Lietuvių Fronto "priešistorė"

Savikritika be nebus vienas iš pagrindinių ugdomųjų veiksnių, viena iš paveikiausių asmeninių ir visuomeninių ugdomųjų priemonių. Turbūt ir religinė individualinės išpažinties praktika šiuo savikritikos ugdomuoju veiksniu yra paremta. Bet kadangi niekam nėra malonu būti paties savęs kritiku, savikritikos praktika nei asmeniniame, nei visuomeniniame gyvenime nėra populiari. Nepriklausomybės laikais visuomeninio gyvenimo srityje turėjome turbūt tik vienintelį savikritikos atvejį, būtent prof. Stasio Šalkauskio studiją Momento Reikalai ir Principų Reikalavimai. (Židinys, 1926, Nrs. 6 - 12). Toje studijoje Šalkauskis, pats būdamas krikščionis demokratas, kritiškai svarstė krikščioniškųjų grupių skelbiamus principus ir tų grupių konkrečią politinę veiklą.

Ar ir kokio poveikio tie prof. Šalkauskio svarstymai būtų turėję krikščioniškųjų politinių grupių ateities laikysenai, nepaaiškėjo, nes, po 1926 gruodžio perversmo įsigalėjęs, autoritetinis režimas panaikino politinių grupių valstybines funkcijas. Tačiau krikščioniškųjų nusiteikimų jaunosios generacijos intelektualam ta prof. Šalkauskio studija turėjo gilaus poveikio. Tą studiją turbūt galima laikyti pradiniu impulsu krikščioniškosios minties naujam politiniam sąjūdžiui Lietuvoje.

Nors autoritetinis režimas gožė bet kurio politinio sąjūdžio, išskyrus savojo, apraiškas, vis dėlto 1931, taigi po penkerių metų nuo prof. Šalkauskio studijos pasirodymo, Juozas Keliuotis pradėjo leisti savo redaguojamą savaitinį Naujosios Romuvos žurnalą. Tai buvo lig tol Lietuvoje neįprastų politinių ir kultūrinių nusiteikimų žurnalas. Jis stojo prieš partinį ekskliuzyvumą, už tautinį solidarumą, prieš pasaulėžiūrinį fanatizmą, už pasaulėžiūrinę toleranciją, prieš slavų kultūrinę įtaką mūsų tautinei kultūrai, už kultūrinį suartėjimą su Vakarais, prieš kūrybinę rutiną, už naujų kelių ieškojimą, prieš miesčioniškąjį sibaritizmą, už idealistinį intelektualinį veržlumą, prieš politinius hipokritus, už politinės veiklos susiderinimą su morale.

Nors Naujoji Romuva buvo tik Keliuočio iniciatyvos vaisius, ji

sykiu buvo ir visos jaunosios generacijos intelektualų, brendusių krikščioniškosios ideologijos ir Lietuvos nepriklausomybės aplinkoje, nusiteikimų išraiška. Tai buvo jaunosios generacijos tarsi prisistatymas savajai tautai: štai, čia mes esame. Po tokio pristatymo toliau nuosekliai turėjo eiti ir visuomeninio gyvenimo atitinkamų pozicijų iš vyresniosios priešnepriklausomybinės generacijos perėmimas. Faktiškai tokis perėmimo procesas prasidėjo 1934. Tų metų balandžio 15 įvykęs Darbo Federacijos suvažiavimas į naują vadovybę išrinko daugumą jaunosios generacijos žmonių: dr. Praną Dielininkaitį, dr. Antaną Maceiną, kun. Vincą Reičiūną . . . Turint galvoj, kad krikščionių darbininkų sąjūdis Lietuvoje sudarė antikomunistinį avangardą, šio avangardo priešakyje atsistojimas jaunosios generacijos intelektualų buvo reikšmingas visuomeninis įvykis.

Ne mažiau reikšmingas buvo generacijų kaitos įvykis ir 1936 krikščionių demokratų vadovybės vaidmens perėjimas į jaunosios generacijos rankas. Kai 1936 krikščionių demokratų dienraštis Rytas ir materialiniu ir žurnalistiniu atžvilgiu atsidūrė ant bankroto briaunos, vienas iš pačių iškiliųjų krikščionių demokratų lyderių, dr. Leonas Bistras, be abejojimo su visos vadovybės pritarimu, be jokių skrupulų sutiko to vienintelio krikščionių demokratų minties ir gyvybės reiškėjo tolimesnį likimą atiduoti jaunajai generacijai. Šioji tuoj pat vietoj Ryto pradėjo leisti naują XX Amžiaus dienraštį, kurį netrukus padarė Lietuvos periodikos naujo tarpsnio pradininku. Šis krikščionių demokratų pasidavimas jaunosios generacijos valiai juoba pažymėtinas dėl to, kad tik prieš kelis mėnesius (1936.II.23) jaunoji generacija Naujojoj Romuvoj buvo paskelbusi, Dielininkaičio, Maceinos, Skrupskelio redaguotą, deklaraciją dėl valstybės organiškos santvarkos, ir toje deklaracijoje tarp kitko tvirtino, kad "Valstybė negali turėti savo atskiros pasaulėžiūros". Taigi anuomet ir vyresnioji krikščionių demokratų generacija, kaip matome, nepasaulėžiūrinės politikos ne tik nesibaidė, bet jos skelbėjam patikėjo pačių krikščionių demokratų likimą. Kai 1938 vyko autoritetinio režimo opozicinių grupių, krikščionių demokratų, liaudininkų, socialdemokratų, pasitarimai dėl vieningos opozicinės veiklos, tuose pasitarimuose krikščionim demokratam jau atstovavo jaunoji generacija, Dielininkaitis su Skrupskeliu, o ne vyresniosios generacijos lyderiai, Bistras, Karvelis ar Krupavičius.

Karas ir sovietų invazija į Lietuvą tą generacijų kaitos natūralią eigą, kaip kad ir pačią Lietuvos nepriklausomybę, nutraukė.

Jaunoji generacija, rezistencija ir Lietuvių frontas

Pirmosios sovietų okupacijos metais Lietuvoje susidėjusios aplinkybės lėmė, kad tautos rezistencijoje okupantui, ir ruošiantis sukilimui ir sukiliminės vyriausybės uždavinius vykdant, vadovaujantis vaidmuo buvo atitekęs, Liet. Aktyvistų fronto rezistencinėje organizacijoje veikusiem, krikščioniškųjų nusiteikimų jaunosios generacijos intelektualam. Faktiškai tai jie tik sudarė neišvengiamai būtiną kamštį tautos politikai vadovaujančiame sluoksnyje atsiradusiai spragai. Pagal Antano Sniečkaus, tuometinio okupuotos Lietuvos kompartijos pirmojo sekretoriaus ir saugumo departamento direktoriaus, 1940.VII.7 patvirtintą planą Lietuvos politinių grupių: tautininkų, voldemarininkų, liaudininkų, krikščionių demokratų, socialdemokratų ir kt. "vadovaujančiam sąstatui" likviduoti, 1940. VII.11 naktį kelių tūkstančių Lietuvos iškiliųjų politinių ir visuomeninių veikėjų areštais pradėtas sovietinio okupanto teroras vienu smūgiu mūsų tautą buvo palikęs be politinių grupių vadovaujančio elito. 1940.VI.15 sovietų invazija į Lietuvą sunaikino Lietuvos nepriklausomybę. 1940.VII.7 planas Lietuvos politinių grupių "vadovaujančiam sąstatui" likviduoti turėjo sunaikinti ir tuos politinius tautos veiksnius, kurie organizuotų tautos rezistenciją okupantui ir jai vadovautų. Tas sovietines užmačias iš dalies lengvino dar ir tai, kad ir arešto išvengusius buv. autoritetinio režimo rėmėjus tebeslėgė to režimo atsakomybės bei kaltės sindromas. O kairiųjų politinių grupių kai kurių veikėjų nuėjimas sovietiniam okupantui kvislingauti metė šešėlį šių grupių rezistenciniam pacifimumui ir netgi jų valstybingumo kredencialų aiškumui.

Kad šitokioj nelaimingoj grupių padėty krikščioniškųjų nusiteikimų jaunosios generacijos intelektualai, aplinkybių priversti stoti antisovietinės rezistencijos priešakyje, sugebėjo nenuslysti į partinį ekskliuzyvizmą ir neišlysti iš vidurio kelio į bet kurį kraštutinumą, už tai tegalime būti dėkingi jų politinės kultūros aukštam laipsniui ir jų valstybingumo pasigėrėtinai brandžiai sąmonei. Tatai juo labiau pabrėžtina dėl to, kad nuo politinių klystkelių juos saugojo ne valstybininko politinė patirtis, kurios jiem stigo, o tik Lietuvos nepriklausomybės kompasas ir jų idealistinis atsidėjimas to kompaso krypties laikytis. Ir juo iš ilgesnio laiko perspektyvos žvelgiame į tą mūsų tautos rezistencijos sovietiniam okupantui 1940-1941 epizodą, juo sodresnėmis spalvomis ryškėja tos rezistencijos priešakyje aplinkybių pastatytų krikščioniškųjų nusiteikimų jaunosios generacijos intelektualų valstybingumo brandumas.

Vokiečių nacinės okupacijos

aplinkybės Lietuvoje buvo skirtingos nuo sovietinės okupacijos aplinkybių. Iš to ėjo ir rezistencijos šiai okupacijai skirtingumai. Visų pirma visuotinis įsitikinimas, kad Vokietija karą pralaimės, antinacinės rezistencijos politikai diktavo rūpestį, kad nacių okupaciją tauta pragyventų su kiek galint mažesne duokle Vokietijos karo mašinai, bet sykiu su kiek galint ryškesniais savo valstybinės nepriklausomybės atributais, labai reikšmingais eventualioj konfrontacijoj su kitų Lietuvos nepriklausomybės priešų kėslais. Faktiškai ta antinacinės rezistencijos politika tik mūsų tautos duoklės Vokietijos karo mašinai atžvilgiu buvo, palyginti, sėkminga, Lietuvos nepriklausomybės atžvilgiu nacinis okupantas pasirodė ne tik nenuolaidus ir nesukalbamas, bet savo kolonizaciniais planais netgi beatodairiškesnis už sovietinį okupantą.

Antra, sovietinio teroro nusiaubtos tradicinės politinės grupės nacinės okupacijos aplinkybėmis vėl atkuto ir tapo antinacinės rezistencijos politiniu veiksniu lygiagrečiai su 1940 - 1941 antisovietinės rezistencijos palikimu.

To antisovietinės rezistencijos palikimo reikšmingą dalį sudarė antinacinėje rezistencijoje Lietuvių fronto vardu pasireiškęs rezistencinis telkinys. Jį sudarė siaura prasme antinacinės rezistencijos organizacija konkretiem rezistenciniam uždaviniam vykdyti, trumpai vadinama LF kariniu sektorium, plus LF politinis sąjūdis rezistencijos politikai svarstyti ir Naujosios Romuvos 1936 deklaruotom valstybės organiškos santvarkos idėjom puoselėti. O tarp tų idėjų taip pat buvo idėja, kad "valstybė negali turėti savo atskiros pasaulėžiūros". Tad nuosekliai savo atskiros pasaulėžiūros negali turėti ir valstybinėm funkcijom vykdyti pašauktos politinės grupės. Tuo būdu antinacinės rezistencijos aplinkoj išryškėjo ir susidūrė esmingai skirtingos pažiūros iš okupacijos išvaduotos Lietuvos santvarkos klausimu. To išdavos buvo keleriopos.

Susidarė du nepriklausomi rezistenciniai centrai. Juodviem susiprasti ir sudaryti vieningą antinacinės rezistencijos viršūnę kaip tik ir kliudė tradicinių politinių grupių pasaulėžiūriškumas, jų pasaulėžiūriniai interesai.

Antra vertus, tas tradicinių politinių grupių pasaulėžiūriškumas ir jo vaidmuo antinacinėje rezistencijoje tapo paskata LF rezistencinio telkinio valstybės organiškosios santvarkos puoselėtojam pogrindžio į Laisvę skelbti bendra antrašte Į Reformuotą Demokratiją eilę straipsnių iš okupacijos išvaduotos Lietuvos santvarkos ir politinio susigrupavimo klausimais.

Pirmame tų straipsnių be ko kita rašoma, kad mūsų politinės partijos telkėsi "į du būrius; vie-

nos prieš religiją, kitos už ją. Dėl religijos ir ėjo politinė kova, kartais tiek žiauri, kad už bendro stalo su klerikalais jų politiniai partneriai sakė nesėsią". Betgi tokios kovos tik išsėmė energiją ir atėmė ją nuo socialinių, ekonominių klausimų sprendimo. O to "galima būtų išvengti, jei politinėje arenoje nebūtų kovojama pirmiausia dėl religinės pasaulėžiūros". Bet "tam reikalingi nauji politinių partijų pagrindai, kuriuose būtų išjungta kova dėl religinių klausimų". Tereikia abiem pusėm pripažinti, kad "religija yra pozityvus veiksnys, ir ji turi laisvę viešajame gyvenime reikštis" ir kad "religijos praktikavimas ar nepraktikavimas yra kiekvieno asmeninis reikalas". (Plg. Į Laisvę, 1943, Nr. 21, p. 4). Tas esmingai skirtingų pažiūrų išvaduotos Lietuvos politinės santvarkos ir politinio susigrupavimo klausimais susidūrimas antinacinės rezistencijos viršūnėje be abejojimo nestiprino tos viršūnės narių tarpusavio solidarumo.

Savo ruožtu krikščioniškųjų nusiteikimų jaunosios generacijos intelektualų vadovaujamo antinacinės rezistencijos Lietuvių fronto telkinio dėmesys išvaduosimos Lietuvos santvarkai ir jos gairių svarstymam mažiau ar daugiau atitraukė dėmesį nuo tų klausimų, kuriuos aktualino Sovietų Sąjungos - Vokietijos karo eiga ir jos išdavų perspektyvos. Bet vargu ar turi pagirndo kai kieno priekaištas, kad dėl to bent iš dalies nebuvo pasiruošta sovietų reokupacijos eventualumui. Tam eventualumui nebuvo pasiruošę nei Vlikas, nei politinės grupės ir nei antinacinės rezistencijos organizacijos.

Lietuvių frontas tremtyje

Lietuvą sovietam reokupuojant, pirmosios sovietų okupacijos žiaurybių pasikartojimo siaubas apie 100,000 lietuvių nubloškė į Vokietiją. Jų tarpe buvo ir žymi dalis politinių grupių vadovaujančių veikėjų. Vokietijai kapituliavus, tremtinių stovyklose netruko susidaryti veiklūs politinių grupių židiniai. Pradėti leisti grupių biuleteniai: liaudininkų Varpas, socialdemokratų Ateities Keliu, tautininkų Mūsų Pranešimai. 1945.XII.1 data išleistas ir frontininkų Mažasis Židinys.

Tokiam tremties stovyklų sąlygomis politinių grupių aktyvumui palankią dirvą sudarė ne tik pati stovyklinio gyvenimo aplinka, ne tik politinių grupių veikėjų gausūs kadrai tremtinių bendruomenėje, bet ir visoje pokarinėje Europoje buvusį prieškarinį politinį susigrupavimą ištikusi krizė ir tradicinių politinių grupių konvulsijos. Ypatingai aštri krizė buvo ištikusi demokratinį socializmą, kai sovietų okupuotoje Europos dalyje akystatoje su sovietiniu socializmu jam reikėjo apsispręsti arba už demokratiją ir kovos riziką, arba už totalizmą ir prisitaikymą. Vakarų Vokietijos

socialdemokratuose aštriai iškilo pačių pagrindinių marksizmo atramų, istorinio materializmo ir klasių kovos, atsisakymo klausimas. Prieškarinėje Prancūzijoje visą laiką svarbų vaidmenį vaidinusi antireliginė radikalų partija (jos apytikris atitikmuo Lietuvoje buvo liaudininkai) visiškai subankrutijo ir po karo neatkuto. Iškilo naujas, krikščioniškųjų nusiteikimų intelektualų vadovaujamas, respublikinis liaudies sąjūdis (Mouvement Republicain Populaire), atsiribojęs nuo pasaulėžiūriškumo ir stojęs už politikos susiderinimą su morale.

Vokiečių pokarinėje spaudoje ėmė skardentis balsai, kad prieškarinėje Vokietijoje "partijos buvo susiorganizavusios pagal pasaulėžiūrinius, ūkinius, provincinius, istorinius bei kitus požiūrius" ir kad "partijų programos atstojo pačią pasaulėžiūrą, o partiniai priešingumai buvo suabsoliutinti pagal vokiečių priežodį: "Wills du nicht mein Bruder sein, so schlag ich dir den Schaedel ein" (jei tu nenori man broliu būti, tai aš tau makaulę suskaldysiu). Po karo vokiečiuose populiarėjo dviejų partijų, konservatorių ir pažangiųjų, mintis.

Mūsų tremtiniai socialdemokratai vis tebebuvo įsikibę į ortodoksinio marksizmo dogmas, o tremtiniai liaudininkai, panašiai kaip kad ir tremtiniai socialdemokratai, taip pat tebebuvo įsikibę į savo prieškarinę ideologiją, į savo antiklerikalizmą. Liaudininkų Varpas ir ateities partijų pagrindu tebelaikė ideologinius skirtumus. Tremties liaudininkai puoselėjo kai kurių partijų susiliejimo mintį. Gal būt galvodami, kad karas, sunaikinęs fašizmą ir nacionalsocializmą, taip pat bus sunaikinęs ir Lietuvos buvusio autoritetinio režimo partijos galimybę reikštis pokarinėje demokratijoje, tremties liaudininkai ir pasinešė į svarstymus ir projektus, kaip vietoj liaudininkų ir tautininkų partijų sudaryti vieną partiją. Liaudininkų susiliejimo su tautininkais į vieną partiją mintis buvo palankiai sutikta ir kai kuriuose tautininkų sluoksniuose. Iniciatorių vardu 1946. VIII.1 datuotas Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos programos projektas taip pat įsakmiai tvirtino, kad "Būdama aiškiai pasaulėžiūrinė politinė organizacija, Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija buvo ir bus griežta sąžinės ir įsitikinimų laisvės šalininkė" (IV str.).

Šitokiomis europinėje ir tremtiniškai tautinėje plotmėje vykstančiomis politinių grupių persiorientavimo ar tik persirikiavimo aplinkybėmis ir Lietuvių fronto politinio sąjūdžio Naujosios Romuvos deklaruotų valstybės organiškos santvarkos idėjų puoselėtojai negalėjo neįsijungti į svarstymus. Mažojo Židinio didžiąją dalį turinio sudarė valstybinės santvarkos ir politinio susigrupavimo klausimų svarstymai.

Dr. J. Gimius, Vytautas Vaitiekūnas ir dr. V. Vaitkus Kennebunkporte, LFB stovykloje. Nuotr. V. Maželio

Pats Mažasis Židinys savo uždavinius taip nusakė:

— Emigrantinis gyvenimas, kuriame nėra užtenkamo pagrindo praktiniam politiniam veikimui, gali būti tinkama proga teoriniam pasiruošimui, proga išsiaiškinti idėjas, pagal jas nužiūrėti konkrečias visuomeninio bei valstybinio gyvenimo formas ir uždavinius, kad juos būtų galima vykdyti susilaukus savos valstybės. (M. Ž. Nr. 2, p. 12).

Šiandien sklaidant Mažojo Židinio aptrūnijusius lapus, lengva įsitikinti, kad tam valstybės santvarkos ir politinio susigrupavimo idėjų aiškinimuisi jis tikrai buvo atsidėjęs.

Ir antinacinės rezistencijos pogrindžio Į Laisvę ir tremties Mažojo Židinio valstybinės santvarkos ir politinio susigrupavimo pagrindų svarstymai betgi nesiekė paties LF padaryti dar viena nauja partija šalia tradicinių partijų. Anaiptol! Faktiškai tie svarstymai tebuvo apeliacija į visas mūsų tradicines partijas, o visų pirma į pačią visuomenę. kad iš okupacijos išvaduotos Lietuvos demokratinė sąranga būtinai reikalinga ir iš pagrindų reformuoto politinio tautos susigrupavimo, laisvo nuo pasaulėžiūrinių tarpusavio kovų, kurios pačią demokratiją žlugdo. Tai buvo tikrai vertos ir garbingos idėjinės pastangos ateities demokratinei Lietuvai. Tik prailgusi sovietinė okupacija tas idėjas yra pavertusi užšaldytu kapitalu.

Antra vertus, dabar iš laiko perspektyvos jau matosi to valstybinės santvarkos ir politinio tautos susigrupavimo klausimam atsidėjimo ir kai kurie, kaip amerikiečiai sako, "side effects". Bene ryškiausias iš tokių "side effects" bus buvęs tremties LF nesirūpinimas sudaryti savo Lietuvoje turėto trumpai vadinamo

karinio sektoriaus atitikmens tremtyje siaura prasme rezistenciniam uždaviniam vykdyti. Kai antinacinėje rezistencijoje LF rezistencinis telkinys apėmė ir rezistencinę organizaciją konkretiem rezistenciniam uždaviniam vykdyti ir politinį sąjūdį rezistencijos politiniam klausimam ir valstybinės sąrangos idėjom svarstyti, tremties LF apsiribojo tik politiniu sąjūdžiu, rezistencinių uždavinių vykdymą patikėdamas Vlikui.

— Lietuvos laisvinimo planų mums (LF) šiandien netenka svarstyti; juos svarsto Vlikas čia ir krašto rezistencija tenai. (1948. I.24/25. LF suvažiavimo protokolas).

Toks tremties LF apsiribojimas tik politinio sąjūdžio plotme paaiškina, kodėl 1945-1946, kai praktiškai tremties rezistencinio ryšio su sovietų reokupuota Lietuva sudarymas buvo palyginti įmanomas, tremties LF to nesiėmė, patikėdamas tai Vlikui. Tas nesiėmimas faktiškai šalia tremties LF paliko tuos antinacinės rezistencijos frontininkus, kurie su LF buvo sutapę tik per jo rezistencinę organizaciją, tik LF konkrečių rezistencinių uždavinių vykdymo plotmėje. Ne vienas tokių antinacinės rezistencijos frontininkų buvo abejingi pilnutinės demokratijos studijom, bet ryžtingi angažuotis konkretiem rezistenciniam uždaviniam. Kažin ar tik tremties LF politinio sąjūdžio intelektualai nebus buvę palaikę tremties LF rezistencinės organizacijos sudarymo tolygiu tremties LF pavertimu dar viena politine partija? Dabar iš laiko perspektyvos tokia prielaida atrodo neturėjus pagrindo. Atvirkščiai, tremties LF apsiribojimas tik politinio sąjūdžio plotme, nepasitelkiant organizacijos konkretiem rezistenciniam uždaviniam vykdyti, patį tremties LF sąjūdį labai, taip sakant, supolitikino, tolino nuo rezistencinės kovos ir artino į politinės partijos plotmę.

Sutraukiant tremties LF reiškimosi kritiškas pastabas, tenka pripažinti, kad tremties LF apsiribojimas politinio sąjūdžio plotme, rezistencinių uždavinių vykdymą patikint Vlikui, nei rezistenciniam uždaviniam, nei pačiam LF nebuvo laimingas apsisprendimas. Tačiau tremties LF politinio sąjūdžio pasisakymai valstybės demokratinės sąrangos ir tautos politinės diferenciacijos neabejotinai yra svarus, išliekančios vertės Lietuvos valstybingumui tremties LF idėjinis įnašas, kuris naudingai padės iš okupacijos išvaduotos Lietuvos demokratinei sąrangai ir naujai politinei diferenciacijai besiformuojant.

LF metamorfozė į LFB

Klausimą, kodėl laisvajame pasaulyje frontininkai virto tik Lietuvių fronto bičiuliais, Į Laisvę leidinys Lietuvių Frontas ir Lie-

tuvių Fronto Bičiuliai taip paaiškina:

— Du argumentai tatai nulėmė. (1) LF liko Lietuvoje ir įsijungė į antrajai sovietų okupacijai rezistencijos sąjūdžio organizavimą bei vadovavimą. Laisvajame pasauly atsidūrę frontininkai ir jų dvasios jaunimas, nebūdami tiesiogiai veikiami nei krašto rezistencinės kovos sąlygų, nei organizacijos tolydumo, bet tęsdami LF rezistencines ir idėjines tradicijas, savo organizacijai pasirinko LFB vardą (p. 11).

Gal tikslingesnis būtų buvęs Lietuvos Rezistencijos Bičiulių (LRB) vardas. Amerikiečiuose fronto vardas įprasta sieti su kokia prokomunistine ar pronacine organizacija. Kai LFB valdyba New Yorko vyr. teismui 1959 m. įteikė inkorporavimo prašymą, teisėjas jį patenkino tik pristačius Lietuvos atstovo Washingtone pažymėjimą, kad iniciatoriai nei su kompartija, nei su fašistais nieko bendra neturi.

Pagal amerikiečių organizacinius standartus, atrodo, LFB yra ne kas kita kaip LF "auxiliary".

LFB uždavinius minėtas Į Laisvę leidinys taip nusako:

- Veikti laisvojo pasaulio sąžinę ir žadinti jo veiklumą pavergtai Lietuvai padėti;
- atskleisti Lietuvos okupanto kėslus ir nusikaltimus žmoniškumui ir taikai;
- palaikyti gyvą tautinio solidarumo ryšį tarp laisvųjų lietuvių ir lietuvių tėvynėje bei ištrėmime;
- telkti Lietuvos laisvės kovų istorinę medžiagą ir pagarbiu tų kovų atminimu stiprinti jaunosios kartos ryšį su tėvyne;
- įsąmoninti laisvuosius lietuvius, kad pagarba bei lojalumas gyvenamam kraštui nekliudo lietuviui visur ir visada būti lietuviu ir iš savo tėvų gautą tautinę gyvybę perduoti ateities kartoms;
- padėti jaunajai kartai kilti į mokslus; padėti jai surasti ryšį su vyresniąja karta; padėti jai išlaikyti lietuviškojo gyvenimo tradicijas, reikštis lietuviška kūryba ir taip pat lietuviškojo gyvenimo turinį derinti su gyvenamojo krašto sąlygomis;
- remti tautinių vertybių kūrėjus ir jų kūrybinius laimėjimus nešti į visuomenę;
- remti lietuvių bendruomenės susiorganizavimą ir veikimą;
- skleisti pilnutinės demokratijos idėjas ir pirmoje eilėje patiems LF bičiuliams vykdyti demokratinėje dvasioje išaugusius pilietinius nusiteikimus.

LFB šviesioji pusė

Nesismulkinant inventorizuoti LFB prisiimtų uždavinių vykdymo per 30 su viršum metų visas sėkmes ir nesėkmes, bendras to vykdymo vaizdas gana įspūdingas.

Organizaciniu atžvilgiu, palyginti su laisvės kovotojų (LLKS) ar su Rezistencinės santarvės

(LRS) išeiviniais atitikmenimis (pirmieji ištirpę tautininkuose, antroji įsiliejusi į Šviesos - Santaros eiles) LFB padėtis atrodo pranašesnė. Nuo pat LFB susiorganizavimo pradžios centro vadovybėje ir sambūriuose glaudžiai ir darniai bendradarbiavo ir bendradarbiauja nepriklausomybėje brendusi vyresnioji generacija su tremty brendusia jaunesniąja. Tatai užtikrino tęstinumą. Ogi Europos LFB vadovybės perėjimas į dabartinio jaunimo, į išeivinės generacijos rankas, stiprina LFB organizacinio tęstinumo perspektyvas.

LFB organizacinį gajumą taip pat liudija 90 Į Laisvę numerių, 27 studijų ir poilsio savaitės JAV ir Kanadoje, 30 studijų savaičių Europoje drauge su Europos LB vadovybe, Europos LFB biuletenis, JAV-Kanados ir Europos LFB konferencijos, Los Angeles LF bičiulių organizuojami politinių studijų savaitgaliai etc.

Lietuvos padėtį ir mūsų tautos laisvės siekimus svetimiesiem pristato LF bičiulių knygos: Dr. N. E. Suduvio Allein, ganz allein, K. V. Tauro Guerilla Warfare on the Amber Coast, L. Valiuko Lithuania, Land of Heroes, V. Vardžio Lithuania Under the Soviets ir The Catholic Church, Dissent and Nationality in Soviet Lithuania. Tuo atžvilgiu taip pat verti dėmesio Brazaičio, Griniaus, Ivinskio, Maceinos, Vardžio ir kt. LF bičiulių straipsniai svetimųjų enciklopedijose ir žurnaluose.

O Į Laisvę Fondo leidiniai: Daumanto Partizanai, N. E. Suduvio Vienų Vieni, Mykolo Vilties Neparašyti Laiškai, Vlado Ramojaus Kritusieji už Laisvę, Juozo Girniaus Tauta ir Tautinė Ištikimybė yra ne tik laisvės kovų istoriniai šaltiniai ar tautinės ištikimybės kelrodžiai, bet ir tiltai išeivijos solidarumui su tauta, ir išeivijos tautinę sąmonę gaivinančios versmės.

Antinacinės rezistencijos frontininkai yra atlikę reikšmingą vaidmenį ir Vliką organizuojant, ir jo vasario 16-sios deklaraciją redaguojant ir jo uždavinius nacių okupuotoje Lietuvoje vykdant. Taip pat ir tremties frontininkų pažymėtinas vaidmuo, Vliką atkuriant Vokietijoje ir jo uždavinius vykdant tremtyje. Nepaisant frontininkų — krikščionių demokratų tarpusavio nesusipratimų dėl frontininkų puoselėjamų išvaduotos Lietuvos politiniam susigrupavimui naujų pagrindų, vadinamų nepasaulėžiūrinės politikos pagrindų, Vliko plotmėje jų bendradarbiavimas iki 1949 buvo, palyginti, sklandus. Nepaisant ideologinių skirtumų ir skirtingų pažiūrų atskirais Lietuvos vadavimo klausimais, ir kitų Vliko grupių, gal išskyrus liaudininkų, atstovai pozityviai vertino vlikinių frontininkų intelektualinį pajėgumą ir pareigingumą. Padėtis Vlike radikaliai betgi pasikeitė, kai dėl emigracijos pasikei-

tė grupių atstovų Vlike asmeninė sudėtis, kai buvusių ststovų pakaitalus Vlike grupės ėmė skirti iš Vokietijoje likusių savo partiečių, kurių dažnas labai nedaug ką bendra lig tol su Vliku buvo turėjęs, arba ir visai nieko bendra neturėjęs, arba ir savo charakteriu tarpgrupiniam organe bendradarbiauti netinkamas. Krito Vliko politinis išprusimas, pareigingumas, darbingumas ir orumas. Kilo tarpgrupinės intrigos, apkalbos, kerštavimai, nesantaika ir trintis. Visa tai privedė prie Lietuvių Fronto 1952.VIII.3 pasitraukimo iš Vliko sudėties. (Vėliau, 1955 pasitraukė taip pat tautininkai ir laisvės kovotojai).

Nuo 1964 vietoj LF jau išeivinio apsijungusio Vliko nariu tapo LFB. Vliko valdybai pirmininkaujant V. Sidzikauskui ir po jo dar K. Valiūnui, 1964 - 1979, valdyboje dalyvavo ir LF bičiuliai. 1979.III.11 Vliko valdybos pirmininku tapus dr. K. Bobeliui, LF bičiuliai iš Vliko valdybos sudėties buvo išjungti. Gerai suprasdami, kad, Vliko organizaciją užkonservavus Lietuvos partijų ir kitų organizacijų išeivinių atitikmenų rutinoje, laiko veiksnys graso Vlikui sustabarėjimu ir nepajėgumu, LF bičiuliai Vliko taryboje ėmė kelti Vliko organizacijos susišiandieninimo mintį, atseit reikalą į Vliko sudėtį įjungti pačios mūsų išeivijos jaunąsias, veržliąsias, politiškai išprususias jėgas. Deja, Vliko tarybos dauguma tom mintim nepritarė. Ypatingai karštai prieš tai pasisakė krikščionių demokratų atstovas. Tad Vlikas ir toliau svaiginasi savitaigos iliuzijomis ir tuščiažiede retorika, o krikščionių demokratų Tėvynės Sargas dėl tų susišiandieninimo minčių net priekaištauja LF bičiuliams diktatūrines užmačias. (Nr. 2, 1983).

Šalia Vliko savo metu bičiulio Valiuko vadovauta baltiečių bendrija judino visų Baltijos valstybių bylos reikalus JAV kongrese. Jau kelinti metai Los Angeles bičiuliai aktyviai talkina kitos baltiečių bendrijos, Baltiečių Laisvės lygos, pastangom suaktyvinti JAV politiką Baltijos valstybių byloje.

Pilnutinės demokratijos idėjom skleisti 1958 LFB išleido Į Pilnutinę Demokratiją. Tai išdava Naujojoj Romuvoj skelbtų valstybės organiškos santvarkos pradmenų ir antinacinio pogrindžio Į Laisvę bei tremties Mažojo Židinio skelbtų idėjų. Jas sistemingai surikiuotas 1948 LF suvažiavimas Fellbache (Vokietijoje) priėmė gairėmis išvaduotos Lietuvos valstybinei santvarkai ir tautos politiniam susigrupavimui. LF suvažiavimo priimtas gaires bičiulis Maceina dar peržiūrėjo, kai ką papildė ar paryškino komentarais. LFB valdyba bičiulio Maceinos tekstą dar pateikė 36 patarėjam. (Tarp jų buvo ekonomistai Žemės Ūkio akademijos buv. prorektorius prof. V. Manelis, G. Galva, dr. J. Kazickas, dr. P. Padalis, J. Pažemėnas; kunigai

K. Balčys, J. Borevičius, S.J., V. Dabušis, J. Pakalniškis, St. Yla; kariškiai Br. Balčiūnas, J. Bobelis, St. Raštikis, L. Šimkus, J. Šlepetys; jaunimo veikėjai K. Ambrozaitis, dr. J. Girnius, A. Pociius, dr. V. Šmulkštys, V. Vardys, V. Vygantas; kalbininkas L. Dambriūnas). Jų pastabas gavusi, LFB valdyba galutinę redakciją sutvarkyti pavedė Brazaičiui, Kazickui ir Vaitiekūnui. Tad Į Pilnutinę Demokratiją yra ilgų svarstymų, kruopštaus redagavimo valstybinės sąrangos išliekančios vertės tezių rinkinys. Mūsų išeivijoje vienintelė tos srities ir tokios apimties studija.

Retai kam tur būt žinoma, kad LF bičiulių iniciatyva ir pastangomis išeivijos ir amerikiečių visuomenėse buvo paskleisti du šimtai su viršum dail. Adomo Galdiko kūrinių ir faktiškai tuo būdu jis buvo išvaduotas iš materialinio nepritekliaus ir kūrybinės depresijos. Retas kas jau tur būt beprisimena ir LFB aštuonias stipendijas aukštųjų mokslų studentam, kurie tapę profesoriais ar profesionalais, nėra apleidę ir lietuvių bendruomenės.

Bet svarbiausias LF bičiulių įnašas mūsų išeivijai yra įnašas išeivijos bendruomenės organizacijai ir jos uždavinių vykdymui. Ir tremtinių bendruomenės organizacijai ir vėliau pasaulio lietuvių bendruomenės organizacijai pagrindus tiesiant ir Lietuvių Chartą redaguojant, LF bičiulių iniciatyva, idėjos, formulės, klausimo supratimas neabejotinai suvaidino pirmaujantį vaidmenį. Tokį pat vaidmenį, vėliau suvaidino ir lig šiol vaidina JAV LF bičiuliai JAV lietuvių bendruomenės ir pasaulio lietuvių bendruomenės organizacijas sudarant ir jų uždavinius vykdant. Kaip savo laiku vysk. Valančius, ar dr. Basanavičius, ar dr. Kudirka carinės Rusijos pavergtoj Lietuvoj be jokio asmeninio išskaičiavimo, o vien tik tautinės sąmonės ir tautinės pareigos skatinami ėmėsi tautos gelbėjimo darbo; kaip savo laiku dr. J. Šliupas, tautinės sąmonės ir tautinės pareigos skatinamas, pats nebūdamas tikintis, stojo JAV lietuviam katalikam talkom pirmąsias lietuviškas parapijas organizuojant, taip ir LF bičiuliai, savo tautinės sąmonės ir tautinės pareigos skatinami, be jokio išskaičiavimo savo naudai stojo talkon Vliko pirmininkui ir Lietuvybės Išlaikymo Tarnybos valdytojui prel. Krupavičiui JAV ir PLB organizacijas kuriant ir jų uždavinius vykdant. Ir tas idealistinis nuoširdus LF bičiulių atsidėjimas išeivijos tautinės bendruomenės reikalam lietuviškai nusiteikusios išeivijos buvo teisingai suprastas, teisingai įvertintas, todėl ir sėkmingas, nepaisant sąmoningų ir nesąmoningų LB organizacijos ir jos veiklos priešų piktų įtarimų, kandžių apkalbų, atkaklaus sabotavimo, prasimanytų priekabių ir netgi sukto, ačiū Dievui nesėkmingo, bandy-

mo kurti LB organizacijos atitikmens fikciją.

Su LFB šviesiąja puse ir su LB organizacijos veikimo sėkme glaudžiai siejasi ir Lietuvių fondas. Kiekvienas veikimas paprastai privalo mažiau ar daugiau pinigo. Juo labiau ir juo daugiau pinigo reikalinga LB organizacija savo įvairių sričių plačios apimties veikimui. Kaip skurdžiai šiandien atrodytų mūsų išeivijos tautinė veikla Jungtinėse Valstybėse be Lietuvių fondo paramos! Lietuvių fronto bičiulių vaidmens reikšmingumo Lietuvių fondą kuriant ir jo kapitalą telkiant turbūt nė labiausiai užkietėję LF bičiulių ir LB organizacijos nedraugai neneigia. Pradėjęs kurtis su nulium kapitalo, 1983 pradžioje fondas jau turėjo 2.4 milijonus pagrindinio kapitalo ir iki 1982 pabaigos iš to kapitalo procentų išeivijos tautinei veiklai jau galėjo skirti $1.028.700.00.

Trumpai tariant, LFB šviesioji pusė turėtų imponuoti kiekvienam mūsų išeivijos nešališkam stebėtojui.

LFB tamsioji pusė

Kas bent kartą yra matęs Čiurlionio Pilies pasakos paveikslą, tur būt visą gyvenimą atsimins, kaip skaidriai saulės nutviekstas vienas pilies šonas ir kokiuose tamsiuose šešėliuose skendi priešingasis. Kažkas panašu matyti ir LFB uždavinių vykdymo paveiksle.

Turbūt tikra tiesa, kad organizaciniu atžvilgiu LFB geriau stovi nekaip kad laisvės kovotojai ar santarvininkai. Bet taip pat tikra tiesa, kad ne tik tolimuosiuose pasaulio užkampiuose išsibarsčiusiųjų, bet ir čia pat vieno ar kito LFB sambūrio pašonėje gyvenančio antinacinės rezistencijos frontininko ar frontininkų dvasios jaunimo nesugebame į LFB organizaciją įtraukti.

Įtaigi tiesa, kad yra išleista 90 numerių Į Laisvę žurnalo. Bet nejauki tiesa, kad nuo 1953 iki 1983 Į Laisvę tiražas yra dviem trečdaliais sumažėjęs. Reiškia per praėjusius 30 metų yra nubyrėję daugiau kaip 60% 1953 turėtų Į Laisvę skaitytojų.

Vertai didžiuojamės tiesa, kad LF bičiulių įsteigtas Į Laisvę fondas yra išleidęs puikių veikalų ir apie Lietuvos išsivadavimo iš okupacijos pastangas, ir apie laisvės kovų aukas, ir apie tautinę ištikimybę, ir kt. Bet slegianti tiesa yra, kad pasitaiko net LF bičiulių, kurie ne tik Į Laisvę fondo neparemia, bet ir jo išleistus veikalus atsisako prenumeruoti.

Mūsų pasididžiavimą kutenanti tiesa, kad Lietuvių fondo pradininkai ir puoselėtojai yra LF bičiuliai ir kad Lietuvių fondas yra išeivijos tautinės kultūros ir švietimo darbų nepamainomas rėmėjas ir skatintojas, yra temdoma liūdnos tiesos, kad nei LF bičiuliai, nei Lietuvių Fondo pradininkai nepasirūpino laiku

suorganizuoti istorikui ir LF bičiuliui Ivinskiui atitinkamos paramos ir kad dėl to verkiant reikalinga Lietuvos istorija nebuvo parašyta ir nėra kas atsveria Lietuvos istorijos sovietines klastotes.

Viltinga tiesa yra, kad LF bičiuliai stipendijomis yra parėmę aukštojo mokslo eilę studentų. Bet nuvilianti tiesa yra, kad lig šiol nepajėgiame suorganizuoti jaunųjų intelektualų nuolatinės ekipos Į Laisvę žurnale pastoviai bendradarbiauti, kaip pilnutinės demokratijos pradininkai kad buvo sugebėję XX Amžiaus dienraščiui.

Padrąsinanti tiesa, kad LB organizaciniam, kultūriniam, švietimo ir kitų sričių veikimui LF bičiulių idealistinis atsidėjimas yra laimėjęs išeivijos visuomenės pasitikėjimą; nuoširdžiai priimamas ir vertinamas. Slegianti betgi tiesa yra, kad LB uždavinius vykdyti darosi vis sunkiau ir sunkiau, kad vis plačiau ir plačiau liejasi nutautimas, kad vis mažiau ir mažiau tėvų atsidėję rūpinasi savo vaikų tautine sąmone ir lietuvių kalba ir kad vis daugiau ir daugiau moralinės erozijos apraiškų mūsų išeivijoje. Ypatingai slegianti tiesa yra, kad savo metų visų Vliko grupių vieningai sutarta ir paties Vliko pirmininko prel. Krupavičiaus uoliai kurta išeivijos bendruomenės organizacija dėl savo demokratinės sąrangos ir dėl savo veiklos išplėtimo į Lietuvos vadavimo uždavinius sukėlė kai kurių Vliko grupių nepasitenkinimą ir beatodairišką opoziciją. Ano meto Vlikas, nutiesdamas išeivijos bendruomenės organizacijai pagrindus ir pačią bendruomenės organizaciją pastatydamas ant kojų, atliko mūsų išeivijai istorinį patarnavimą. Dabartinis Vlikas, kėsindamasis ano Vliko darbo vaisius — bendruomenės organizaciją sužlugdyti (o kaip kitaip suprasti Vliko tarybos posėdyje prezentavimą bendruomenės organizacijos fikcijos!), tikrai atlieka nuostabiai fanatišką patarnavimą mūsų išeivijos greitesniam nulietuvinimui. Caveant consules!

Šviesi tiesa, kad LF bičiulių pagarba skirtingiem pasaulėžiūriniam įsitikinimam ir politiniam nusistatymam yra daug padėjusi sutelkti plačios apimties koaliciją LB organizacijos uždaviniam vykdyti. Tamsi betgi tiesa, kad tos koalicijos kai kurių partnerių sluoksniuose pasireiškia ideologinio fanatizmo išpuolių prieš iškiliuosius LF bičiulius ir atgrasaus neobjektyvumo, analizuojant tautos rezistenciją ir jos įvykius košiant per ideologinį koštuvą. Esą sovietinio okupanto "į vadinamą (taigi, tik vadinamą!) pogrindinę katalikų spaudą žiūrima pro pirštus", esą Lietuvos Katalikę Bažnyčios Kronikos leidimas yra "within-system", atseit sovietinei sistemai lojalių piliečių veikimas, nepaisant, kad už tą veikimą sovietinis teismas ski-

ria ilgametes bausmes. Ir tai, atrodo, neatsitiktinis kokio fanatiko išpuolis, o mūsų liberalų kai kurių sluoksnių sisteminga taktika. Antai laisvės kovotojų leidinys Laisvės besiekiant tolygiu mastu matuoja ir mūsų antinacinės rezistencijos apraiškas. Esą "Gastapas nebuvo ypatingai suinteresuotas tą mažiau pavojingą ir žalingą Lietuvių Frontą ir jo žmones iššifruoti" (12 p. išnaša).

Istorinė tiesa, kad antinacinės rezistencijos ir tremties frontininkų plačiai svarstytos valstybės organiškos santvarkos ir tautos politinio susigrupavimo naujų pagrindų idėjos, vėliau LFB atskiru leidiniu į Pilnutinę Demokratiją išleistos, nėra tik pačių frontininkų išmonė, o sudaro vieningą tęsinį tolygių idėjų, kurių autoriais buvo kaip tik senosios generacijos krikščionys demokratai: kun., vėliau vyskupas Pr. Būčys, prof. K. Pakštas, St. Šalkauskis.

Karti betgi tiesa, kad tremties krikščionių demokratų senosios generacijos vadovaujantys sluoksniai tose frontininkų idėjose įžvelgė pasikėsinimą į Lietuvos katalikų politinių nusistatymų vieningumą (kurio niekad nebuvo ir negali būti) ir suprato kaip didelę grėsmę krikščionių demokratų ateičiai ir jų santykiams su Lietuvos katalikų bažnyčia. O kadangi baimės akys didelės, tų frontiniškųjų idėjų grėsmei pašalinti ne tik nebuvo vengiama piktos demagogijos, tas idėjas apšaukiant tolygiomi sovietinės sistemos pagrindų idėjom, bet netgi buvo šaukiamasi Vatikano intervencijos jom pasmerkti. 1947 kun. Ignatavičius surašė, o kun., vėliau prelatas Krupavičius įteikė Segretaria di Stato "pranešimą" apie nepasaulėžiūrinę politiką ir jos autorius.

Šitokia tremties krikščionių demokratų senosios generacijos reakcija į frontininkų valstybės sąrangos ir tautos politinio susigrupavimo naująsias idėjas juo kartesnė, kad šią krikščionių demokratų generaciją, jau nuo 1936 pasitraukusią į "pensiją", tik patys frontinninkai pašaukė atgal į aktyvią politiką, Vliką sudarant, užuot nuosekliai krikščionių demokratų atstovavimą patikėję jau prieš karą krikščionim demokratam atsovavusiai jaunųjų, valstybės organizacijos sąrangos idėjai atstovavusiai, generacijai, frontininkai — nuo jų tai parėjo — didžiadvasiškai tam atstovavimui suieškojo senosios generacijos krikščionį demokratą prof. A. Tumėną. Dar didesnio kilnumo gestą krikščionių demokratų senajai generacijai parodė tremties frontininkai. Vliką atkuriant Vokietijoje, jie pastatė jo pirmininku senosios generacijos krikščionį demokratą Krupavičių, net nedžentelmeniškai aplenkdami buvusį Lietuvos Vliko pirmininką socialdemokratą prof Kairį-Kaminską. Didelio palankumo krikščionių demokratų senajai generacijai buvo ir tremties frontininkų (nuo jų tai parėjo) gestas

ūkininkų sąjungos atstovu tremties Vlikui angažuoti senosios generacijos krikščionį demokratą dr. P. Karvelį.

Tragiška betgi tų gestų išdava patiem frontininkam buvo ne tik krikščionių demokratų sukelta ugninga opozicija frontininkų ryškinamom naujos valstybinės sąrangos ir tautos politinio susigrupavimo idėjom, bet ir negarbinga talka Vliko laicistinėm grupėm diskredituoti Brazaitį ir negarbingas pasinaudojimas laicistinių grupių talka pašalinti iš Vliko Darbo federacijos atstovą frontininką dr. Joną Grinių, kad, pasak Krupavičiaus, į savo kaimenę susigrąžint pas frontininkus nuklydusią Darbo federacijos avelę.

Pagaliau, ar ne paradoksali tiesa, kad, nepaisant frontininkų idėjų naujiem politinio susigrupavimo pagrindam ir fakto, kad esame įkurdinti daugiausia anglosaksų kraštuose, kur politinis susigrupavimas grindžiamas, Brazaičio žodžiais, ne metafiziniu, bet empiriniu pagrindu, atseit nepasaulėžiūrine politika, vis tiek iš istoriškai susiklosčiusio partinio grupavimosi pagal pasaulėžiūras nepajėgiame išsivaduoti. Tradicinių mūsų partijų išeiviniai atitikmenys tvirtai tebeišlaiko tradicinį pasaulėžiūriškumą. Ir ne tik senoji generacija! Faktas, kad žymi dalis ir jaunosios generacijos tą vyresniosios generacijos partinį pasaulėžiūriškumą yra perėmusi. Sunku, pavyzdžiui, net suprasti, kad ir po šiai dienai save laikantieji liberalais negali išsivaduoti iš tapatinio liberalizmo su antirelidiniu nusistatymu. Savo metu buvo paplitusios pirmeivio ir atžagareivio etiketės. Ar laikytina jau žingsniu į priekį vietoj tų senų etikečių sugalvotus jų naujus pakaitalus: ieškantieji, atseit liberalai, ir misionieriai, atseit katalikai. Gal tai ir intelektualiau kai kam skamba. Mum tačiau vis tiek padvelkia fanatizmu, kai gėrimasi savo priklausymu "ieškantiem", o su panieka žvelgiama į "misionierius". Juk kur alsuojama fanatizmu, argi galima kalbėti apie liberalizmą? Fanatiškas liberalas yra tas pat, kaip kad karštas šaltis, ar apskritas ketvirtainis. Prieštara savyje.

Po 40 metų tremties ir išeivinio gyvenimo patyrimų, sėkmių ir nesėkmių verta buvo stabtelėti ir atsigręžus kritiškai pažvelgti į LFB nueitą kelią. Tai gali padėti susiorientuoti, kur esame ir kaip šio meto aplinkybėmis kuo vaisingiau galėtume vykdyti LFB uždavinius.

Lietuvoje buvome rezistencinė organizacija tikra šių žodžių prasme. Pasitraukdami iš Lietuvos, pasitraukėme ir iš rezistencinės kovos faktinės aplinkos ir tapome tik LFB, atseit tik rezistencinės organizacijos bičiuliais. Išeivijoje kitos yra rezistencijai sąlygos, kitos ir priemonės. Bet mūsų siekiai nepasikeitė — tautos laisvė ir valstybinė nepriklausomybė. O

priemonės — kur tik ir kiek tik įmanoma atskleisti okupanto nusikaltimus žmogaus ir tautų teisėm, remti krašto rezistenciją ir jos aukas, stiprinti išeivijos tautinį sąmoningumą, moralinį atsparumą ir kūrybines pastangas.

Dvejopos yra pažiūros į patį gyvenimą, dvejopos yra ir į rezistenciją. Kam ryžtantis, vieni klausia, ar yra pasisekimo šansų? Tai oportunistinės pažiūros. Kiti tokiu atveju klausia, ar yra prasminga ryžtis, net ir nesant aiškios arba ir jokios vilties laimėti. Tai idealistinė pažiūra. Kartas nuo karto ir mūsų tautos rezistencijos sovietiniam okupantui atžvilgiu pasiskardena oportunistų "reali" išmintis. Esą kam reikėjo 1941 metų sukilimo ir tiek gyvybių aukų? Panašiai kai kas apgaili ir pokarinį partizanų laisvės karą su Sovietų Sąjunga. Ogi kai kuriem ciniškiem mūsų oportunistam netgi atrodo, kad mūsų tauta ne įvairiopai su okupantu kovoja, o tik prie jo taikstosi. LF bičiuliai yra už idealistinę prasmės pažiūrą, ne už oportunistinę sėkmės pažiūrą į rezistenciją. Tik prasmės šviesoje išryškėja rezistencijos esmė. Prasmingas buvo 1941 tautos sukilimas, nes jis išryškino tikrąją mūsų tautos valią — ryžtą ginti savo laisvę ir valstybinę nepriklausomybę. Jis atpirko valdančiųjų sluoksnių sugniužimą 1940, sutinkant sovietų invaziją. Prasmingas buvo partizanų laisvės karas, užgrūdinęs rezistencinę tautos dvasią ir įdiegęs rezistencinį atsparumą.

Be abejojimo laikas ir erdvė blukina rezistencinį nusiteikimą. Bet tam sutūrėti ir esame susitelkę į LFB organizaciją. Tik organizacija bus paveiki, jei mes joje veiksime. O rezistenciniam savo nusiteikimui gyvam išlaikyti vienas iš svarbiausių mūsų veikimo rūpesčių turėtų būti išsamus susipažinimas su padėtimi okupuotoje Lietuvoje. Teisingai JAV ir Kanados pernykštė LFB konferencija Dainavoje yra pabrėžusi "didelį reikalą institucijos, kuri rūpintųsi okupuotos Lietuvos ūkinės, kultūrinės, religinės, politinės padėties bei raidos studijavimu".

Arch. E. Arbo piešinys

NBC televizijos korespondentas Doug Bruckner (dešinėje) su veikliaisiais Los Angeles lietuviais; iš kairės — Rimtautas Dabšys, LB Vakarų apygardos pirm., rašytoja-žurnalistė Rūta Kleva Vidžiūnienė ir Antanas Mažeika, Baltų Laisvės lygos lietuvių sekcijos pirm.

Bič. Zigmas Brinkis prie vieno svečių stalo; kairėje pusėje — Sandra Van Beek ir Tony Garcit, olandų "De Volkskrant" reporteriai, ir Jack Treiman, Baltų Laisvės lygos teisinis patarėjas; dešinėje pusėje — Lucy Marlow ir Dave Balsinger, BAN the Soviets koalicijos pirmininkas

Lietuvių Fronto bičiulių Los Angeles sambūris (pirm. arch. Edmundas Arbas) gegužės 17 pradžioje dr. Zigmo Brinkio sodyboje suorganizavo susitikimą su kitataučiais žurnalistais. Į bendrą darbą dėjosi koalicija, kuri kasmet organizuoja politinių studijų savaitgalius: LB Vakarų apygarda, Jaunimo sąjunga ir Baltų Laisvės lygos lietuvių sekcija.

Kitataučius žurnalistus pakvietė Laisvės lygos pirmininkas Antanas Mažeika. Popietėje dalyvavo Japonijos, Korėjos, Olandijos, Prancūzijos ir Jugoslavijos .laikraščių ar žinių agentūrų korespondentai, o taip pat amerikiečių, estų ir lietuvių spaudos žmonės.

Bič. Algis Raulinaitis supažindino svečius su priėmimą paruošusiomis organizacijomis ir su atskirais asmenimis, o Antanas Mažeika pristatė svečius. Kelios valandos prabėgo gražiame kiemelyje besivaišinant, besikalbant ir bediskutuojant įvairius klausimus. Svečiai žurnalistai domėjosi Baltijos valstybių klausimu, Baltų Laisvės lyga ir Amerikos baltų gyvenimu. Dėmesio susilaukė bičiulė rašytoja Alė Rūta, kuriai tik prieš savaitę kaip tik buvo įteikta "Draugo" premija už "Pirmieji svetur".

Trečios kartos Amerikos lietuvaitė Maureen Vaivadaitė lietuvių liaudies dainomis linksmina svečius.

Visos nuotraukos Edmundo Arbo

PASKUTINIS ŽODIS NETARTAS

ELLIOT ABRAMS
JAV Valstybės sekretoriaus asistentas

Visiems, kurie domisi Europos istorija, yra žinoma, kad baigiantis XVIII šimtmečiui kaimynai Lenkiją dalijo tris kartus, ir to išdavoje ji nustojo kaip valstybė egzistuoti. Jie taip pat žino, kad Lenkijos likimas labai sukrėtė Europos liberalų sluoksnius, ir tas pasipiktinimo jausmas dėl baisios istorinės neteisybės, padarytos "kankinei tautai", buvo stiprus veiksnys Lenkijos valstybei atgimti po I Pasaulinio karo.

Aš tuos faktus primenu ne todėl, kad jie jums nebūtų žinomi, — priešingai, jūs juos gerai žinote, bet kad liberalų reakcija XIX šimtmetyje dėl Lenkijos likimo ir XX amžiuje dėl Baltijos valstybių likimo yra stebinančiai skirtinga. Lenkijai praradys valstybinę nepriklausomybę, "šviesuomenės viešoji opinija" buvo nemeluotai sukrėsta. Baltijos valstybių atveju, tačiau, prievarta tris nepriklausomas valstybes įjungus į Sovietų Sąjungą ir užkrovus tolimesnį baltams tragišką likimą, "šviesuomenės viešoji opinija' sukrėtimo neparodė. Man atrodo, kad nesidomėjimas Baltijos valstybėmis ir stebina, ir kai ką pasako. Aš bandysiu to reiškinio priežastis panagrinėti. Bet pirmiausiai noriu pacituoti ištraukas iš prezidento Reagano pareiškimo, kuris pateikia dabartinės situacijos vėlyvosios istorijos foną. Prezidento pareiškimas, išleistas 1983 liepos 26, minint 61-mą sukaktį nuo Amerikos *de jure* Baltijos valstybių pripažinimo, pažymi, kad 1940

"Sovietų Sąjunga užpuolė, okupavo ir aneksavo Baltijos valstybes, o paskui pradėjo žiaurią rusifikacijos politiką. 1941 birželio 14, per vieną teroro naktį sovietai į gulagus deportavo daugybę žmonių, kurių dideli skaičiai žuvo. Po nacių okupacijos, sovietai vėl okupavo Baltijos valstybes ir žudymais, represijomis ir naujomis deportacijomis įtvirtino savo kontrolę. Tarp 1944 ir 1949 apie 600,000 baltų. . . buvo deportuota į Sibirą. (Ginkluotas) pasipriešinimas sovietų okupacijai tęsėsi iki 1952, aštuonerius metus nuo raudonosios armijos sugrįžimo.

Nuo tada sovietai vykdė sąmoningą prievartinės rusifikacijos politiką, kad denacionalizuotų Baltijos tautas. Baltijos žmonių religinį, kultūrinį ir istorinį paveldėjimą niekino ir slopino. Tačiau Sovietų Sąjungai nepasisekė priversti baltus priimti svetimą totalitarinės priespaudos gyvenimo būdą.

"Šiandien, — tęsia prezidentas, — baltai tebetęsia kovą už laisvę ir teisę laisvai apsispręsti. Išsivystė plačios apimties sąjūdis, kuris reikalauja tautinių, politinių ir religinių teisių. Pavyzdžiui, Lietuvoje, kur reguliariai pasirodo pogrindžio leidiniai, apie 148,000 žmonių nesenai pateikė protesto pareiškimą Maskvai. Tai toks skaičius, kuris neturi pavyzdžio nė vienoje sovietų kontroliuojamoje vietoje. Ko ir buvo galima laukti, sovietai į pastangas atstatyti baltams laisvę atsakė tautinių teisių paneigimu ir drąsių lietuvių, latvių ir estų įkalinimu, ištrėmimu bei uždarymu psichiatrinėse ligoninėse.

Prezidentas ((savo pareiškime) parėmė Baltijos tautoms "teisų patiems apspręsti savo tautų likimą". Šį nusistatymą stipriai remia ir Amerikos žmonės. Nežiūrint į tai, mūsų *media* apie žmogaus teisių pažeidimus Baltijos valstybėse retai pranešinėja. Dar labiau baltų kova dėl laisvo apsisprendimo teisių nesidomi tos valstybės, kurios save vadina "nesusirišusiomis" (non-aligned). Baltų kovai dėl laisvo apsisprendimo tos tautos nedavė pripažinimo, nors pačios skelbiasi, kad laisvo apsisprendimo tikslu jos priklausančios "nesusirišusiųjų" judėjimui. Ir Jungtinėse Tautose, kur skardūs kolonializmo pasmerkimai šiuo metu tapo pagrindinė JT-tų tuščiažodžiavimo tema, iš tikro, apie sovietų kolonializmą aplamai ir apie Baltijos valstybių sunkią būklę specifiškai galima išgirsti tik tada, kai šį klausimą pajudina Jungtinės Amerikos Valstybės.

Dabar aš noriu grįžti prie pradžioje iškeltų klausimų: kodėl ši tyla? Kodėl nėra susidomėjimo?

Man atrodo, kad dalinai tai yra todėl, kad kai kurie žmonės žiūri į Sovietų Sąjungą kaip į "pažangią" pasaulio politikos jėgą. Devynioliktame šimtmetyje pasaulio akyse caristinė Rusija užėmė visai kitą vietą. Į ją buvo žiūrima kaip į reakcijos citadelę, kaip į sunkiausiai įveikiamą kliūtį į politinę pažangą. "Aš nepasitikiu nė vienu rusu. Vos tik rusas kur įsirango, tuoj pratrūksta pragaras", taip rašė garsiausias devynioliko amžiaus pažanguolis, Karolis Marksas, ir jis buvo tik vienas iš daugelio, kurie taip galvojo. Tokiose aplinkybėse visai nenuostabu, kad į Rusijos rolę Lenkijos padalijime liberalai žiūrėjo kaip į dar vieną caristinės valstybės nepataisomo bruožo pavyzdį.

Bolševikų revoliucija, žinoma, atnešė pasikeitimą. Staiga — "kas buvo nieks, tapo viskuo" — labiausiai reakcinė pasaulio valstybė per naktį tapo labiausiai pažangi. Iliuzijų netekimas apie Sovietų Sąjungą nuėjo iki tokio taško, kad "progresyviuose" sluoksniuose kritikuoti Maskvą net neprileidžiama; dėl nusikaltimų prieš žmoniškumą linksta-

ma "atsiprašinėti už sovietų veiksmus, "išaiškinti" ir tuo pačiu nepastebimai pateisinti sovietų nusikaltimus. Tai daroma ir šiandien.

Štai mums sakoma, kad sovietų įvykdyta Baltijos valstybių aneksija turi būti suprantama sovietų istorinės būtinybės kontekste, ypač norint užsitikrinti saugumą. Mums taip pat yra sakoma, kad sovietų vadovybė chroniškai jaučiasi "nesaugi", ir kad Baltijos valstybių nepriklausomybė brūžintų (žeistų) švelnią Politbiuro narių sielą. Trumpai kalbant, Baltijos valstybių inkorporavimas į Sovietų Sąjungą ir sovietų valdžios vykdomas žmogaus teisių baltams paneigimas kažkaip yra aiškinamas kaip būtina auka sovietų vadų dvasinei sveikatai išlaikyti.

Aš nemanau, kad reiktų skirti daug laiko tokių argumentų išdėstymui. Suktas tokios argumentacijos charakteris išaiškėja tuoj, kai patikriname, ar sovietų įvykdyta Baltijos valstybių aneksija palengvino Maskvos nesaugumo jausmą. Mes sužinome, kad ne. Sovietai vis dar tebėra nesaugūs — iš tikro taip nesaugūs, kad jie priversti užvaldyti likusią dalį Rytų Europos, išdėstytomis raketomis grasinti Vakarų Europai, siųsti ginkluotas pajėgas į Afganistaną, vykdyti didžiausią taikos metu istorijoje žinomą karinių pajėgų kūrimą ir interveniciją Afrikoje, Karibų jūros srityje ir Lotynų Amerikoje. Ir čia pilnai išaiškėja, kad sovietų "nesaugumo" argumentas yra tik patogus sovietų imperializmo pateisinimas.

Tačiau dar yra labiau įmantrus argumentas, kartais naudojamas pateisinti dėmesio nekreipimui į Baltijos valstybių likimą. Šis argumentas tariamai paremtas "realizmo" teze. Lietuvos, Latvijos ir Estijos inkorporavimas į Sovietiją — tvirtina tie vadinamieji "realistai" — yra gyvenimo faktas. Jis gali būti nemoralus, galime jo nemėgti, bet jis yra nepakeičiamas ir nieko tuo reikalu negali būti padaryta. Ir kadangi nieko *negali būti* padaryta, todėl nieko ir *neturi būti* daroma. Ir kodėl įsivelti į tuščius gestus, kurie tik gali apsunkinti Sovietų - Amerikos santykius?

Susidaro įspūdis, kad toks argumentavimas remiasi blaiviai vertinamais faktais, todėl jis priimamas daugelio žmonių, kurių nemažas skaičius savo bendroje politinėje orientacijoje nėra nei pro-sovietiniai, nei "progresyvūs". Todėl toks aiškinimas tampa labiau paveikus negu aiškiai suktas sovietų "nesaugumo" argumentas. Bet gi ir jis yra nepaprastai klaidinantis. Ypatingai iškyla trys klausimai, kurie parodo "realistinio" požiūrio klaidinančias išvadas.

Pirmasis klausimas realistams būtų toks: ar buvo "realu" Churchiliui 1939 pasipriešinti Hitleriui ir De Gaulle'ui užsispirti, kad ne maršalas Petain, o jis, kal-

bąs Prancūzijos vardu? Imant mūsų pačių istoriją, ar buvo realu galvoti, kad trylika mažų kolonijų galėtų įveikti britų imperiją ir įkurti pastovią, vieningą ir demokratinę santvarką?

Antras klausimas turėtų būti statomas toks: jei baltai turėtų sąlygas laisvais rinkimais lemti savo ateitį, ar galėtų, realiai, būti bet kokių abejojimų dėl tokių rinkimų rezultatų?

Mano trečias klausimas būtų: tokiais kaip mūsų laikais, kada visos kolonialinės imperijos, išskyrus vieną, pradingo, netgi kai senos ir įsigyvenusios tautos susiduria su seperatistiniais judėjimais, ar realu tokiame amžiuje prileisti, kad amžinai išsilaikys vienintelė išlikusi kolonialinė imperija, Sovietų Sąjunga?

Šitie klausimai, aš manau, parodo taip vaidnamo "realistinio" požiūrio klaidingumą. Visiems žinomi faktai rodo, kad tautos, net civilizacijos, išsilaiko ne vien realizmu. Pav., tamsiaisiais amžiais saujelei užsidariusių įvairiuose Europos vienuolynuose vienuolių galėjo atrodyti nerealu tikėti, kad krikščionybė išsilaikys; bet daugiausia jų pastangomis krikščionių tikėjimas išsilaikė. Šiandien kai kam gali atrodyti nerealu baltams įsikibus laikytis savo kultūros ir svajoti apie tautinę nepriklausomybę, bet galutinoje išvadoje triumfas gali ateiti kaip tik dėl nesirėmimo į realizmą.

Baltijos tautų žmonėms galimybės atgauti tautinę nepriklausomybę žymiai pagerėja, žvelgiant iš tolimesnės istorinės perspektyvos. Tai darydami, iš karto matome, kad sovietų imperija tikrovėje yra istorinė seniena, aiškiai stovinti prieš mūsų laiko didžiųjų judėjimų kryptį. Po Amerikos revoliucijos buvo tik dvi demokratinės valstybės: JAV-bės ir Šveicarija. Likusis pasaulis susidėjo beveik vien iš monarchijų ir imperijų. Šiandien beveik visos monarchijos yra dingę. Visos imperijos, išskyrus vieną, yra išnykusios. Yra susikūrę apie 50 demokratijų. Ar realistiškai galima prileisti, kad procesas galėtų būti pasuktas priešinga linkme?

Didžioji taip vadinamos "realistinės" minties pažiūrų žmonių klaida yra tai, kad jie savo minties horizontą apriboja tam tikru istorijos momentu, kuris, pagal jų klaidingą prielaidą, turįs tęstis nenutrūkstamai. Kalbant apie Sovietų Sąjungą, tai veda prie prielaidos, kad ji yra nepajudinama, kai iš tikro jau yra pagraužta didžiųjų istorijos potvynių. Ta prasme sovietų vadai yra didesni realistai. Jie žino, kad demografinių pasikeitimų išdavoje šio šimtmečio gale jų imperijoje nerusai sudarys daugumą. Todėl jie pradėjo didinti kalbinio ir kultūrinio suvienodinimo pastangas. Sovietų vadai dabar kalba apie "tautų sulydinimą" kaip apie partijos tautybių politikos "galutinį tikslą". Ir iš tikro, sovietų kons-

titucija nurodo į "socialinį suvienodinimą" kaip į sovietų valstybės tikslą.

Baltijos tautų žmonėms tokia politika ypač pragaištinga. Jų pačių gyventojų skaičius sumažėjo dėl II Pasaulinio karo nuostolių, dėl emigracijos ir dėl sovietizacijos procese vykdomų masinių deportacijų. Be to, jiems teko absorbuoti iš Sovietų Sąjungos gausią nebaltų vidaus imigraciją, kurią daugiausiai sudarė rusai. Iki 1970 vienas milijonas nebaltų sovietų žmonių atsikėlė į Baltijos pakrantę. 80% jų įsikūrė Latvijoje ir Estijoje, mažiausiose valstybėse, kurių bendras gyventojų skaičius 1970 buvo tik 3.4 milijonai. Pagal sovietų 1979 gyventojų surašymo duomenis, vidaus imigraciją į Baltijos valstybes tebesitęsia, ir 1970 - 79 laikotarpyje dar prisidėjo 226,000 asmenys. Dėl kolonistų antplūdžio etniniai latviai 1983 sudarė tik 53% visų Latvijos gyventojų, kai 1939 buvo 77%. Estai (savo krašte) sudarė 63%, palyginus su 92% nepriklausomybės metais. Tik Lietuvoje, dėl didesnio gimimų skaičiaus ir mažesnės vidaus imigracijos, lietuvių santykis atrodo nežymiai pakilęs — iki 80%. Tačiau 1979 sovietų gyventojų surašymo duomenys rodo, kad natūralaus prieauglio procentas ir Lietuvoje smarkiai krito, kai tuo tarpu vidaus imigracijos nuošimtis pakilo beveik iki 60%. Lietuva netrukus gali atsistoti prieš tuos pačius demografinius pasikeitimus kaip ir jos baltiškieji kaimynai.

Be to, daugumas rusų, kurie atsikelia į Baltijos valstybes, ir toliau vartoja gimtąją kalbą. Rusų kalbos mokymas privilegijuotas įstatymais. Todėl į Baltijos kraštų gyventojus daromas stiprus spaudimas išmokti ir vartoti rusų kalbą mokyklose, darbe, kasdieniniuose reikaluose, kaip apsiprekant, valdiškoje bei politinėje veikloje. Bendra linkmė, ypač pastebima Latvijoje ir Estijoje, yra į stiprinimą rusų kalbos aukštosiose mokyklose, paliekant baltiškąsias kalbas "minkštosiom" disciplinom, kaip menas. Tai kelia baimę, kad tos kalbos, pagrindinė baltų tautinio identiteto ir kultūros saugykla, yra pasmerktos likti kalbinėmis atgyvenomis.

Šitos pasireiškiančios tendencijos kelia reikalavimą, kad JAV-bės dėtų didžiules pastangas sustiprinti baltų būdingą tautinį savitumą. Prez. Reagan tai aiškiai supranta. 1983 lapkričio 18, pranešdamas apie Laisvės radijo Baltijos valstybių tarnybos atskiro skyriaus įsteigimą, prezidentas pareiškė: "Įsteigimas Baltų radijo skyriaus iš naujo patvirtina Amerikos nusistatymą nepripažinti prievartinio ir neteisėto Estijos, Latvijos ir Lietuvos įjungimo į Sovietų Sąjungą. Naujas pavadinimas, "Laisvės radijo Baltijos valstybių tarnyba", sustiprins skirtingą Baltijos valstybių identiškumą ir atskirs jas nuo kitos Sovietų Sąjungos dalies".

Plačiai garsindamos specifinių žmogaus teisių pažeidimus, JAVbės panaudoja kitą priemonę stiprinti Baltijos valstybių skirtingą identitetą. Man malonu pranešti, kad mes Valstybės departamente tikrai tai darome. Mūsų "Country Reports on Human Rights Practices" (pusmetiniai duomenys apie žmogaus teisių pažeidimus visose pasaulio valstybėse — red.) turi atskirą skyrių Estijai, Latvijai ir Lietuvai; skyrių, aš norėčiau pridėti, kokio nebuvo prie buvusios administracijos. Tarptautiniuose žmogaus teisių forumuose, kaip nesenai užsibaigusioje Madrido konferencijoje, ambasadorius Max Kampelman kėlė specifinius žmogaus teisių pažeidimo atvejus Baltijos valstybėse, — atvejai k.t. Juris Bumeisters, latvių socialdemokratas, nuteistas už savo politinius įsitikinimus 15-kai metų griežto režimo lagerio bausme; dr. Algirdas Statkevičius, lietuvių Helsinkio susitarimams sekti grupės narys, nuteistas prievartiniam gydymui psichiatrinėje ligoninėje už dalyvavimą "prieš-sovietinėje agitacijoje ir propagandoje"; dr. Juri Kukk, estų žmogaus teisių aktyvistas, nuteistas už "priešsovietinę agitaciją ir propagandą", mirė pereinamajame kalėjime, vykdydamas bado streiką. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisijos posėdyje, kuris baigėsi vakar (t. y. kovo mėn. 16 d.), ambasadorius Richard Schifter kėlė bylas dviejų latvių, kuriems nesenai paskirtos didelės kalėjimo bausmės. Jie yra Gunnars Freimanis, kuris buvo nuteistas 4-riems metams griežto režimo stovyklos, ir Gunnars Astra, kuris nuteistas 7-riems metams įkalinimo ir dviem metam vidaus ištrėmimo. Vienas kaltinimas Astra'i buvo tai, kad jis platino į latvių kalbą išverstą George Orwell "1984". Nereikia priminti, kad mes protestuosime dėl tų ir kitų žmogaus teisių pažeidimų.

Taip pat svarbu pabrėžti, kad bandydami pagerinti žmogaus teisių būklę Baltijos valstybėse mes bandome padėti ne tik baltams, bet padedame patys sau. Žmogaus teisių siekimas nėra vien moralinis veikimas, bet jis tieisoginiai rišasi su Vakarų saugumu. Tam suprasti, reikia pripažinti, kad visoje sovietų imperijoje, — ir aš čia įskaitau nelaisvas Rytų Europos tautas (satelitus) kaip kolonialinės imperijos dalį, — šiuo metu vyksta lemtinga kova. Kova vyksta tarp valdžios ir visuomenės. "Ant kortos" yra pastatyta labai principinė problema: ar komunizme gali būti toks dalykas kaip tikrai autonominė privataus gyvenimo sritis, ar valdžia turi teisę bet kuriuo laiku ir dėl bet kurios priežasties įsiveržti, kontroliuoti ar užimti kiekvieną gyvenimo ląstelę.

Šitos kovos sąryšis su Vakarų pasaulio saugumu turėtų būti lengvai suprantamas. Jeigu tik komunistinės valdžios savo pilie-

čiams suteiktų aiškiai aptartas nebeatimamas teises, tada valdančių komunistų partijų pajėgumas sumobilizuoti mases prieš Vakarus taptų labai apribotas. Didysis, iš tikro pats svarbiausias, taikos ir karo pasaulyje klausimas daugiau nebepriklausytų nuo to, kaip saujelė komunistų valdovų interpretuoja taip vadinamą "jėgų santykį". Vietoj to, pati visuomenė komunistiniuose kraštuose galėtų turėti prilaikančios įtakos valdančios komunistų klasės politikai ir planams.

Žinoma, totalitarinės politinės sistemos, Sovietų Sąjungoj sukurtos Lenino ir Stalino ir raudonosios armijos užkartos ant Rytų Europos žmonių sprando, pagrindinis tikslas yra neprileisti prie tokios evoliucijos. Begalinę valstybės jėgą pastačiusi prieš visuomenę, komunistinė oligarchija tikisi sulaikyti visuomenę nuo išsivystymo į nepriklausomą, savistoviai susiorganizavusią ir autonominę pajėgą. Dėl tos priežasties, komunistai kategoriškai atmeta idėją leisti individui naudotis jam priklausomomis žmogaus teisėmis, — teisėmis, kurios jam paprasčiausiai priklauso kaip žmogiškajai būtybei ir kurių valstybė neturi galios nei jam pripažinti, nei iš jo atimti. Iš šito suvaržymo kylanti valdžios akcija yra taip gerai žinoma, kaip ir niekinga. Sovietų ir Rytų Europos žmonės, bandą tikrinti savo vyriausybių vykdymą įsipareigojimų, padarytų Helsinkio susitarimuose, yra puolami, įkalinami ir patalpinami psichiatrinėse ligoninėse. Dramatiškai sumažėjo emigracija. Drąsūs vyrai ir moterys, 1979 pasirašę "Baltų atsišaukimą", reikalaujantį panaikinti nacių - sovietų paktą ir atstatyti pilną Baltijos valstybėų savarankiškumą, yra išgabenti į darbo stovyklas, ištremti arba patalpinti į psichiatrines ligonines. Kunigai Tamkevičius ir Svarinskas įkalinti, nežiūrint jų reikalu peticijos, pasirašytos apie 81,000 lietuvių.

Kai kurios represyvinės priemonės tam tikrą laiką gali būti sėkmingos. Individai gali būti laikinai nutildyti, darbo unijos laikinai panaikintos, net visa tauta laikinai gali būti supančiota. Idėjos tačiau negali būti sunaikintos. Ir ką Tocqueville (prancūzų politikas, istorikas ir valstybininkas, demokratiją laikęs istorijos būtinybe — red.) pasakė beveik prieš 150 metų apie demokratijos idėją, pilnai tinka ir žmogaus teisių idėjai: "Ji yra universali ir išliekanti; ji nuolat išsisuka iš visų žmogaus trukdymų ir visi įvykiai bei visi žmonės yra jos pažangos talkininkai". Ir todėl aš esu įsitikinęs, kad dėl žmogaus teisių Baltijos valstybėse ir, iš tikro, visame sovietų bloke paskutinis žodis dar netartas.

Yra ir kitas veiksnys, kuris nesiriša su istorinio kelio linkme į demokratiją ir žmogaus teises, bet kuris optimizmui dėl Baltijos valstybių ateities irgi duoda pagrindą. 1936 (didžiųjų valymų

metu — red.) Stalinui buvo pasakyta, kad viena jo numatyta auka rodo nelauktą pasipriešinimą. Jis, sakoma, paklausęs: "Ar tu žinai, kiek sveria mūsų valstybė su visais fabrikais, mašinomis, armija, su visais ginklais ir laivynu? Ar bet koks žmogus gali atlaikyti tokį astronomišką svorį?" Bet šiandien mes žinome, kai žmonės apsiginkluoja žmogaus teisių idėja, jie pajėgia atlaikyti "astronomišką" sovietų valstybės svorį. Aš kalbu, aišku, apie tokius žmones kaip Zanis Skudras, kunigai Alfonsas Svarinskas ir Sigitas Tamkevičius, Mart Niklus ir daugybė kitų mažiau žinomų, kurie Baltijos valstybėse kelia žmogaus teisių sąjūdį ir kurie už tai yra neteisingai persekiojami. Man yra visiškai aišku, kad tada kai Vakarų viešoji opinija pati įsitrauks į jų kovą, mes vėl atrasime savo demokratijos kelio moralinius šaltinius ir atgausime moralinį pasitikėjimą, kuris būtinas veiksmingam apsigynimui nuo totalitarizmo atakos. Juk žmogaus teisių aktyvistai savo pasišventimu žmonių laisvės idėjai, savo pasiaukojimu tai laisvei, savo prisiminimu mums, kad ta laisvė nėra abstrakcija, bet jų, kaip individų, gyvenimo šerdis, — visu tuo jie mums parodo, kad kova dėl laisvės prieš priespaudą yra mūsų laiko di-

KOVOTOJAI UŽ SĄŽINĖS IR ŽMOGAUS TEISES

Kun. Sigitas Tamkevičius, gimęs 1938 m.

Kun. Alfonsas Svarinskas, gimęs 1925 m.

džiosios moralinės grumtynės.

Nesenai įvykusiame susitikime su daugiau negu 1000 lietuvių piligrimų popiežius Jonas Paulius II ragino juos "būti vienybėje su savo kilmės krašto Bažnyčia". Šia proga aš noriu pareikšti savo vienybę ir Reagano administracijos vienybę su Lietuvos, Latvijos ir Estijos žmonėmis ir pagirti jus už jūsų darbą Baltijos tautų reikalu. Jie yra teisūs, jų drąsa yra begalinė ir jų tikėjimas įkvepia kitus. Aš esu įsitikinęs, kad jų kova baigsis laimėjimu.

Elliot Abrams kalbos, pasakytos Žmogaus teisių konferencijoje Los Angeles, 1984. 3.17, vertimas. Šios kalbos santrauką perdavė didieji Amerikos laikraščiai.

Redaktorius dėkoja bič. Juozui Kojeliui už šios kalbos vertimą.

REZISTENCIJOS PALIKIMAS

Dr. KAZYS AMBROZAITIS

Dėl temos

Dėkoju už progą pasidalinti keliomis mintimis apie rezistenciją. Tema tokia plati, kad joje laisvai galima blaškytis, prie jos planingo svarstymo vargu ar galima prieiti, tema neužbaigiama. Kas liečia rezistencijos palikimą, noriu paliesti tik keletą epizodų, dairantis to palikimo ir ieškant pasipriešinimo prasmės.

Lietuvių tautos rezistencija

Tai palaimintoji ir šių dienų ir mūsų ateities religija. Herojų prisiminimas, kaip tos Evangelijų knygos apie šventuosius, kelia entuziazmą, nuostabą, pagarbą, o kartais iki gilumos sukeliantį šiurpą.

Moralinis rezistencijos palikimas yra tas, kad ir tolimoj laiko distancijoj gamina idealizmą, užkrečia darbo nuotaika ir neleidžia pavargti. O svarbiausia — duoda gyvenimui ir darbams prasmę, kur bebūtum ir kur gyvenimo būtum nublokštas.

Dar per jauna istorija, kad tinkamai vertintų rezistencijos palikimą, t.y. paskutiniosios lietuvių tautos rezistencijos, nes ir objektyvesnis vertinimas virsta tiktai lyg susikaupimo malda prie mūsų rezistentų kovotojų už laisvę milžinkapių. Šalčiau ir objektyviau istorija gali nagrinėti senesnių laikų lietuvių pasipriešinimus, priartėjant net prie 1918-22 Nepriklausomybės kovų metų.

Rezistencija lietuvių tautai ir

šiandien tebėra aktuali, kaip ir kasdieninė duona. Prie rezistencijos per paskutinius du šimtmečius ir lietuvis ir Lietuvos žemė priprato. Mano krašto žmonės sako, kad nuo žemaičio sprando ir kulkos atšoka. Visa tai sukelia viltį, kad vergija nebuvo amžina, tikėkime, nebus ir ateityje.

Tiesos, kaip ugnies — nepaslėpsi. Vienu ar kitu momentu, viena ar kita forma ji išsiveržia. Tiesos neužslopinsi melu, priespauda, žudynėmis. Nepasipriešinti melui — reikia būti atbukusia sąžine, reikia dirbtinai nusisukti nuo melo, kad jo nepastebėtum. Reikia nustoti idealizmo, kad neturėtum noro pasipriešinti. Tik sovietai melo atmosferoje augina naują žmogų.

Labai garbingoj lietuvių tautos istorijoj randame daug herojinių momentų. Kiekvienu laikotarpiu tas heroizmas turėjo kitas formas, kitus būdus, pritaikytus tam laikui ir aplinkybėms. Prieš porą metų iš okup. Lietuvos atvykęs vienas rezistentas čia sėdo ir rašė apie vysk. Motiejaus Valančiaus pasipriešinimo metodus, ir sakė, kad grįžęs ten daug kur jais pasinaudosiąs. Slaptosiose mokyklose buvo išugdytas užsispyrimas, net naujų inteligentų pagaminta, kurie jau teismu įrodė, kad rašto uždraudimas buvo neteisėtas ir 1904 metais išsikovojo leidimą lotyniškoms raidėms. Pagaliau, lietuvis knygnešys — tai unikumas visame pasaulyje, nes nė viena tauta tokio neturi savo istorijoj. Šiandien kovojanti mūsų tautos dalis ten protėvių tėvynėje vėl šaukiasi ne duonos, ne batų, bet knygnešių.

Realiai pažvelgus, lietuvių tauta šiandien suskaldyta į tris dalis: didžioji dalis okupuota Tėvynėje, kita dalis išsisklaidžius laisvajame pasaulyje ir trečioji — Sibire. Okup. Lietuvos ir laisvojo pasaulio lietuviai turime daug panašumo ir lygiai keičiamės laiko tėkmėj: Nepriklausomybės prisiminimas ir jos idėja blanksta su kiekvienais praėjusiais metais ir su kiekviena nauja karta. Kas dešimtmetis vis atsistojame ant naujo, skirtingo gyvenimo laipto, nes galvosena keičiasi ir gyvenimo realybė vis darosi ryškesnė. Nepriklausomoj Lietuvoj buvome eufonijoj, ją praradę lyg laiptais lipame žemyn, kaip iš Maja indėnų šventyklos ir jau dažnai dvejojame: ar pranyksime toje masių lygumoje, padengti dulkių ir ar vėl atsiras pasipriešinimo dvasia ir pradėsime tais laiptais pakilti iš bespalvės minios, gavę bent trupinėlį vilties. Tai tinka masėms, tačiau džiaugiuosi, kad išeivijos dalis, ypač iš jaunimo tarpo, tebėra jautri lietuvių tautos reikalams. Tenai Krašte, okupacinė priespauda fiziškai naikina lietuvių tautą, o tik likučiai lieka užgrūdinti nelygiai kovai. Šiame krašte, kur yra neribota laisvė, irgi daugelį moraliai ir tautiniai naikina ir tik palyginti likutis, užsikrėtęs idealizmu, stoja į kovotojų eiles už lietuvių tautos ge-

resnį rytojų. Kad dalyvauja ir stebi Pasaulio lietuvių jaunimo kongresus, tą neišvengiamai pastebi. Ta paralelė jau keturis dešimtmečius beveik nesikeičia, tik su viena išimtimi: laisvė proporcingai daugiau mūsų čia sunaikina, negu ten krašte priespauda ir teroras.

Tik Sibiro lietuvių likimas kitoks, nes ten jie greičiau naikinami, o idealistams, jei tokių dar lieka, nėra dirvos pasireikšti. Ten su lazda užmuštieji nepastebimi, ir kankiniai, kuriems priklausytų herojų vardai, išnyksta istorijon neįrašyti.

Dėl rezistencijos ir jos požymių likimo ir dokumentacijos reiktų daugiau susirūpinti. Iš gaunamų pranešimų ir pogrindžio spaudinių patiriame, kiek daug pastangų okupantai deda heroizmo žymėms naikinti, nes mato, kad visa tai palaiko rezistenciją. Daug kas prisimename, kokia prasminga nuotaika ir koks pasiryžimas buvo laidojant žuvusius kovotojus Kaune tuoj po sukilimo birželio 26. Ilgos eilės baltų kryžių išdygo. Deja, dabar ten viskas sulyginta, karžygių kapų nė žymės nėra. Tačiau nei kritusiųjų dvasios, nei tada Laikinosios Vyriausybės atstovo Juozo Ambrazevičiaus žodžių niekas negali sunaikinti, jie dar gyvi ir veikia ateinančias kartas. Jis tada savo žodį užbaigė sekančiai: "Pajaučiam šių gilių kapų akivaizdoje visos tautos pasiryžimą gyventi per mirtį".

Panašūs momentai, paimti iš rezistencinio kraičio, mums šiandien padeda įjungti daugiau dirbančių rankų į tautinį darbą. Nutautėjimo realybė negali pakeisti tautiškumo prasmės.

Rezistencijos palikimai

Svarbiausias paskutinės lietuvių tautos rezistencijos palikimas, be abejo, yra 1941 metų sukilimas prieš okupantą. Netolimoje istorijoj buvo visa eilė sukilimų, kaip 1831 ar 1863 metų sukilimai, tačiau šis tautos pasipriešinimas neturi sau lygaus nei apimtimi, nei aukų skaičiumi, nei politiniu svoriu, nei laimėjimais. Po 1863 metų sukilimo buvo labai nukentėta: uždarytas Vilniaus universitetas, uždaryta daug vidurinių mokyklų, vienuolynų, panaikinti senieji lietuvių įstatymai, ištremti žmonės, sunaikinti ištisi kaimai, konfiskuoti dvarai, net Lietuvos vardas buvo ištrintas iš žemėlapių. 1941 metų sukilimo laimėjimai buvo milžiniški: paskelbta Nepriklausomybė, sudaryta Vyriausybė, kuri išsilaikė bent 6 savaites, skubiai perorganizuotas visas kraštas. Pasauliui parodyta, kad lietuvių tauta bet kokia kaina siekia laisvės. Tai faktas, kuris be abejo bus primintas ir ateityje įvairiuose tarptautiniuose forumuose. Auka buvo didelė, nes per keletą dienų žuvo apie 4000 kovotojų. Ir dėl šio palikimo turime susimąstyti.

Pirmiausia, pats sukilimo faktas per mažai pasauliui žinomas, mes

savo pareigos neatlikom jam išreklamuoti. Net mūsų pačių tarpe dar kartais girdime, kad tokio organizuoto sukilimo nebuvo. O jei ir buvo sakoma, tai jis buvo nereikalingas, nes per daug aukų sudėta. Tai vis labai apgailėtini motyvai, pareiškimai, ypač iš tų, kurie nedrįso prisijungti.

Antra, nors po sukilimo vokiečių okupacijos laikais ir turėjome tam tikras sąlygas žuvusius partizanus geriaus suregistruoti ir dokumentuoti, deja, to nepadarėme, tas kritusiųjų už laisvę sąrašas dar ir dabar nėra tikslus ir tinkamai dokumentuotas. Pasirodė kelios knygos, daugelis yra surinkę žodinių paliudijimų, yra užsakytų veikalų, tačiau turime prisipažinti, kad rimtų mokslinių studijų šiuo labai svarbiu mūsų tautai klausimu nesame paruošę, išskyrus Sūduvio "Vienų vieni", Škirpos "Tautos sukilimas", Alg. M. Budreckio "The Lithuanian National Revolt" ir dalini aprašymai kitų prisiminimuose. Grožinėje literatūroje kraitis didesnis. Na, žinoma, kar turime savo gyvųjų tarpe ir keletą to didžiojo tautos sukilimo vadovų ir visą eilę dalyvių.

Ar jie suskubs tą didjįį tautos sukilimą tinkamai aprašyti ir dokumentuoti, parodys artima ateitis. Dalis tos medžiagos dar tebėra nedegamose spintose, ne viską buvo galima skelbti, nes okupanto ranka ir čia, toli nuo geležinės uždangos, mus lengvai pasiekia, o ką bekalbėti apie tuos, kurie dar išliko ten tėvynėje.

Pokarinė rezistencija

Vėliau, laike vokiečių okupacijos, turėjome irgi daug aukų. Pasipriešinimas palaipsniui didėjo, brendo, buvo vis geriau organizuotas. Vadinamieji savisaugos daliniai irgi buvo tautos pasipriešinimo rezultatas. Nors okupanto priežiūroj ir vadovybėje, tačiau pagal to laiko sąlygas jie kovojo už Lietuvos interesus. Ir vėl buvo paaukota daug lietuviško kraujo.

Pirmieji aštuoni metai antrosios sovietų okupacijos vėl lietuvių tautos istorijoj tampa ypatingu laikotarpiu, kur panašaus nėra buvę. Tai laikotarpis aktyvaus pasipriešinimo prieš milžiną, pilnas neįsivaizduojamos ir dar neaprašytos ir nedokumentuotos tragedijos, dar negirdėto genocido, desperacijos ir heroizmo.

Kai 1945 m. gegužės 8 d. Trumanas ir Churchilis paskelbė, kad Europoje karas baigtas, — tuo labai pačiu momentu lietuvių miško armija augo, mobilizavosi, kovojo. Tiek ginklais, tiek uniforma, taktika ir organizacija — buvo visiškai skirtingi kovos daliniai. Tai savanoriai pilna žodžio prasme. 1919 m. savanoriai buvo verbuojami, pažadant žemės ir kitų privilegijų, o 1945 metų laisvės armijai jokių pažadų nebuvo, išskyrus garbingai žūti už Lietuvos laisvę ir savo gyvybę atiduoti kiek galint brangesne kia-

na. Tą mistišką laikotarpį vaizdingiausiai mums ir Vakarų pasauliui atidengė Daumantas — Juozas Lukša savo knyga "Partizanai". Trečioji šios knygos laida baigiama spausdinti, antroji laida anglų kalba jau baigiama ruošti. Trečiojoj laidoj bus ir atskleistas raktas, nes kai pirmoji knyga pasirodė, Daumantas vartojo ne tikras vietoves, datas ir asmenis. Joje bus ir 1941 metų sukilimo vadovo dr. Adolfo Damušio užsklanda. Pačių partizanų ir kitų parodymais, kaip Penkovskio ir kitų, per tuos 8 metus žuvo apie 30.000 laisvės kovotojų. Apie tą laikotarpį pateikė daugiau medžiagos Vardys, Kazlas, Remeikis ir kiti. Juozo Lukšo - Daumanto aprašytas kovas patvirtino Burlickis ir kiti Kersteno komiteto apklausinėjime.

Po 1952 metų partizanų vadovybės likučiai susirūpino savo štabų archyvais. Juos pradėjo koncentruoti saugesnėse vietovėse. Pasibaigus aktyviam pasipriešinimui, per keletą metų svarbesni laisvės kovų dokumentai buvo sugabenti į vieną vietą. Deja, prieš keletą metų buvo gauta žinia, kad ir tas sandėlys komunistų buvo susektas. Tokiu būdu visa medžiaga yra atsidūrusi sovietų rankose. Ar ji sunaikinta, ar kada nors komunistų bus paskelbta — nežinia. Todėl dėjome pastangų, kad surinkti kiek galima liudijimų iš asmenų, kurie arba dalyvavo kovose, arba su kovojančiais palaikė ryšį ir laisvės kovotojų tikrąją organizaciją bei strategiją atkurti. Dr. K. Girnius yra užangažuotas "Į Laisvę fondo" šį svarbų veikalą paruošti mokslinės studijos forma. Darbas įpusėjęs, tikime, kad šiais metais bus užbaigtas. Jis bus išleistas su partizanų vadų nuotraukomis, kurias gauti truko keliolika metų.

Dr. Kazys Ambrozaitis, JAV LB tarybos prezidiumo pirmininkas
Nuotr. V. Maželio

Partizano vardas

Istorija visus savanorius - kovotojus turės įrašyti į tą pačią tautos knygą. Tai nebuvo vien partizanai, tai buvo laisvės kovotojai, vieni labiau, kiti mažiau organizuoti pagal laikotarpį ir galimybes. Čia šiek tiek yra panašumo su šio krašto Vietnamo vetera-

nais. Truko daugelį metų, kol žmonės įsitikino, kad kova prieš komunizmą, nors ir vedama buvo toli Azijoj, buvo lygiai svarbi, kaip ir kova prieš nacius Europoj. Rezultate jų garbei buvo pastatytas paminklas, ant kurio surašyti visi žuvusieji (50.000) kare prieš komunizmo agresiją, nors tada jie savo tautos ir nebuvo įvertinti.

Ir mums bent čia, išeivijoje, jau senai buvo laikas susirūpinti užtarnautų laisvės kovotojų įvertinimu, tautos istorijos papildymu įrašant jų herojinius žygius ir darbus, kad jų atminimas paliktų ateinančioms kartoms. Tik prie kelių parapijų ar tautinių namų yra paminklai laisvės kovotojams. Turime kariuomenės šventę, bet dažniausiai minime tik 1918 metų savanorius kūrėjus. Rezistencijos palikimas mumyse vistik yra blankus. Paskutinieji laisvės kovotojai yra kiek labiau suprantami jaunimui ir jų vertinami.

Ilgai teisinomės, kad rezistencinės medžiagos negalima skelbti, nes okupanto ranka gali pasiekti ir pasinaudoti.

Laikas rezistenciją prieš persekiojimą, prieš nutautimą, prieš apatiją sustiprinti, bet nestabdyti.

Persekiojimas jau jaučiamas ir šioj pusėj vandenyno.

Man didelį įspūdį padarė keletą kartų pasikalbėjus su Kazimieru Palčiausku Floridoje. Atsistatant Lietuvai po 1941 m. sukilimo, Palčiauskas buvo paskirtas Kauno burmistru. Būdamas tose pareigose visiems padėjo, nieko neskriaudė, buvo aktyvus rezistentas. Vien už buvimą burmistru šio laisvo krašto teismai jį nuteisė. To negana, kartu apkaltino visus Lietuvos partizanus - laisvės kovotojus, kad jie buvę niekas daugiau kaip žudikai ir banditai. Šie pareiškimai padaryti JAV teismo. Palčiauskas moraliai ir fiziniai sunaikintas. O svarbiausia, įžeista Lietuvos garbė, ir tų, kurie savo gyvybes atidavė už Lietuvos laisvę. Ir čia aš šaukiu visus į tą naują rezistenciją, iš naujo sukilkime prieš tą juodą sovietų ranką, kuri mus ir laisvajame krašte pasiekia.

Sukilkime ne tik prieš nutautimą ir prieš apatiją, bet ir prieš tuos, kurie ir čia mus mėgina persekioti, kaip Palčiauską ir kelis šimtus kitų lietuvių.

Minėdami rezistentus ir kovotojus už Lietuvos laisvę, semiamės sau jėgų, randame prasmės savo darbui. Tai ne ašaros prie kapo, kaip keletą kartų girdėjau iš vieno losangeliečio, bet pasiryžimas ir pabudimas.

Per paskutinį sukilimą niekas nežiūrėjo, kas kuriai partijai ar grupei priklausė. Visi ėjo į kovą vienam tikslui. Todėl ir šiandien nematau jokio tikslo tarpgrupinėm ar tarp veiksnių varžyboms. Visi lietuviško kraujo ir lietuviško galvojimo, pabuskime ir visi vieningai dirbkime, visi tieskime pagalbos ranką kovojančiai tautos daliai prieš okupantą, kad jie greičiau galėtų išsilaisvinti.

Ir štai vietoj išvadų, statome

IŠ PIETŲ Į ŠIAURĘ

Dr. VYTAUTAS A. DAMBRAVA
Caracas, Venezuela, P.A.

Dažnai pagalvoju, kad aš mokiausi ir "į žmones ėjau", augdamas ir brėsdamas kartų tarpe. Buvau per jaunas asmeniškai pažinti didžiuosius mūsų katalikiškosios ideologijos šulus — prof. Šalkauskį ar prof. Dovydaitį, o, studijuodamas teisę daugiausia Vilniaus universitete, neturėjau galimybės klausytis iškiliųjų profesorių humanistų — nei Brazaičio, nei Ivinskio, ar Maceinos. Ir aš dėjausi gerokai vyresnis už tuos, kuriuos karas ištiko gimnaziją pradėjus, ar įpusėjus, kuriuos pats karas, o vėliau tremtis švietė ir grūdino.

Ir tačiau vėliau turėjau laimę pažinti profesorius Brazaitį, vyskupą Brazį,dr. Damušį, dr. Eretą, dr. Pakštą, teisininką Vaitiekūną ir kitus. Su profesorium Kaziu Pakštu teko ypačiai glaudžiai bendradarbiauti New Yorke įsteigtame Politinių Studijų Klube. Kitas artimas "širdies brolis" buvo prof. Zenonas Ivinskis. Atsimenu, kartą Vokietijoje, Lietuvių Fronto Europos studijų dienose, abu susitarę pro langą "pabėgome", kad mėnesienoje vienas kitam širdį išlietume, neatsikalbėdami iki aušros. Su prof. dr. Pranu Padaliu redaktoriavome Muenchene Amerikos Balso lietuvių tarnyboje; ten mudu vienijo gilus rezistencinis tikėjimas Lietuva ir darbą lydinti drąsa.

Su prof. dr. Antanu Maceina mačiausi vieną labai atmintiną kartą. Vykdydamas LFB pavedimą, teko specialiai važiuoti iš Muencheno į Muensterį, kad ten magnetofoninėn juoston įrašy-

---

sau klausimą: ar vadinamoji naujoji rezistencija čia yra galima ir ar reikalinga?

Ar yra priemonių sulaikyti laiką, kuris meta visus imigrantus į vieną nutautinimo katilą?

Išeivijoje esame geriau susiorganizavę negu daugelis kitų tautybių. Turime Lietuvių Bendruomenę, kuri apima visus, kurie dar jaučia savo lietuvišką kilmę. Turime ir daugybę kitų organizacijų. Deja, jau mūsų atmintyje netekome beveik 50% lietuviškų parapijų, iš 57 lituanistinių mokyklų liko mažiau kaip 30. Bet tai ne motyvai, kad reikėtų nusiminti ir dėti mažiau pastangų mums čia išsilaikyti, kai ten pavergtame Krašte pavargimo nematyti, rezistencija vis randa naujų formų.

čiau jo kalbą, skirtą antrajai LFB konferencijai Jungtinėse Valstybėse. Tai buvo prieš 25 metus. Nuostabus buvo tasai mūsų susitikimas, palaiminta diena, vakaras ir naktis, kai mes, vaikščiodami po parką, kalbėdamiesi prie vaišių stalo, ar klausydamasis jo deklamuojamos poezijos prie vakaro ugnelės, jautėmės geriausi pažįstami. Profesoriuje Maceinoje iš karto suradau bičiulį ir mokytoją, poetą ir brolį.

Pažintis su LF rezistencinio sąjūdžio kūrėjais mane giliai paveikė ir motyvavo darbą JAV užsienio tarnyboje. Šios didžiosios Lietuvių Fonto asmenybės neatsidėjo menkavertei kasdienos politikai, o visomis išgalėmis tęsė toliau rezistencinį tautos uždavinį. Gimę mokslui ir kultūrai, jie gyvenimą atidavė rezistencijai.

Nežinau, ar kas beatsimenate aną prof. Maceinos kalbą, kurią aš tąsyk juostoj.įrašiau? Kalbos mintys ir šiandien sudaro LF veiklos esmę; ji yra pagrindas ir mano intymiam pašnekesiui, dalinantis asmeniška patirtimi ir mintimis apie rezistencinį darbą Pietų Amerikoje — tiksliau Venezueloje, drauge metant kritišką žvilgsnį į šiaurę, į Jungtines Valstybes, o taip pat ir į šiaurės rytus, į sovietinio bolševizmo tebeniokojamą "Lietuvą — mūsų Šiaurės Pašvaistę".

Nepasikeitusi LF misija

Profesorius Maceina Lietuvių Frontui statė tris konkrečius uždavinius:

1. Rezistencija prieš bolševikinį melą mūsų tautoje ir laisvajame pasaulyje;

2. Rezistencija prieš mūsų pačių intelektualinį nerangumą;

3. Rezistencija prieš laisvojo žmogaus tikėjimą bolševikų šūkiams;

Prof. Maceina sakė, jog politiškai ir dvasiškai suskaldytame pasaulyje, Lietuvių Frontas neša šias grumtynes ant savo pečių, ir LF bičiuliai yra pašaukti padėti visiems, kurie šiose grumtynėse svyruoja ir ilsta.

Šiandien mes regime, kad kova prof. Maceinos nubrėžtų uždavinių atžvilgiu yra paaštrėjusi mūsų nenaudai. Bolševikų skelbiama sovietinio melo evangelija jau yra apglėbusi kone visą pasaulį, palenkdama net ir religiją savo kėslams vykdyti. Popiežiaus Pijaus XI enciklika "Divini Redemptoris" apie komunistinį ateizmą yra tapusi "balsu, šaukiančiu tyruose".

Žvilgsnis į save

Kaip gi vyksta lietuviškoji rezistencija Pietų Amerikoje? Leiskite mesti žvilgsnį į Venezuelą.

Keli tūkstančiai lietuvių buvo išmesti šiame Karibų jūros pakrašty prieš 35 metus. Nepraėjus dešimtmečiui, daugmaž du trečdaliai tautiečių, matomai nepakęsdami juos ištikusio "kultūrinio smūgio", susigaudė vizas į JAV, Kanadą ir į kitus "šaltesnius" kraštus.

Šiame karštame tropikų krašte yra susimaišę trys rasės: baltieji, negrai ir indėnai. Skirtinga kalba, rasių mišinys, svetimos tradicijos ir religija be gilesnio tikėjimo su burtų ir prietarų įmaišomis vertė lietuvius burtis draugėn, susitelkiant pačioje sostinėje, Caracas, o taip pat Barquisimeto, Maracaibo, Maracay ir Valencia aplinkybėse. Priminsiu, kad netoli Maracay yra istorinis San Casimiro miestelis, įkurtas prieš 200 metų, kai Venezuelai Bolivaras dar nebuvo iškovojęs nepriklausomybės ir kai tūkstančio gyventojų parapijoje kas dešimtas asmuo buvo vergas.

Asimiliacijos ir nutautėjimo epidemija lietuvių tarpe pradėjo siausti nuo pirmųjų metų. Tamsiaodžiams čiabuviams patiko mūsų baltos moterys, kurių ne viena keitė rūteles į patogesnį gydytojo ar inžinieriaus žmonos gyvenimą. Daug tokių šeimų vėliau subyrėjo. Lietuviai vyrai turėjo trigubą pasirinkimą: likti senberniais, gyventi susidėjus, ar ieškoti svetimšalių, ar čiabuvių moterų — savo laimei ar nelaimei. Lietuvių tarpe trūko Lietuvos Vyčių dvasios: patraukti kitą pusę prie lietuvių (žinoma, buvo ir yra išimčių). Liūdna buvo klausytis Venezuelos lietuvaitės skundo jaunimo kongrese, kad esama lietuvių motinų, nenorinčių, kad vaikai kalbėtų lietuviškai, nors pačios ispanų kalbos gerai nevaldo. Kuone pasitvirtino prof. Pakšto taisyklė: lietuvių išeivių tarpe nutaustama tik po du nuošimčius kasmet, tačiau nutaustama tobulai.

Pinigai — pragarai . . .

Vienas krašte labai gerbiamas septyniasdešimt metų akademikas man patarė Venezuelos gyvenimo supratimui atsiminti penkias pagrindines taisykles:

Pirma taisyklė — venezueliečiai nori pinigo;

Antra — venezualiečiai nori daug pinigo;

Trečia — venezualiečiai nori daug pinigo greitai;

Ketvirta — venezueliečiai nori greitai daug pinigo, su pastangom ar be pastangų;

Penkta — venezualiečiai nori greitai daug pinigo, su pastangom, ar be pastangų — legaliai, ar . . .

Lietuvėliai greitai pajuto, kaip pinigas yra užvaldęs kraštą. Pastebėjo, kad žmonės gyvena kažkokia magija, žarstydami gamtos turtus. Pastebėjo ir tai, kad vietiniai žmonės darbo nemėgsta; darbas laikomas "Dievo rykšte". Vienu metu Venezuelos vyriausybė turėjo paskelbti dekretą, jog darbas žmogaus nežemina ir nuo geresnio gyvenimo nediskvalifikuoja. Tai buvo nelemtoji ispanų aristokratijos įtaka, kurie laikė darbą negarbės ir nekilmingumo ženklu.

Lietuviai, kurie yra darbo žmonės, drauge su kitais imigravusiais užsieniečiais gavo "musių" vardą, kuriuo paženklinamas svetimtautis; jo pareiga kurti kraštą,

kad dauguma venezueliečių (žinoma, ne visi) ir toliau galėtų "kombinuodami" nerūpestingai gyventi. Venezuela, kaip žinote, priėjo liepto galą ir yra prasiskolinusi iki ausų, nežiūrint 15 milijardų dolerių metinių įplaukų vien už eksportuojamą naftą.

Taigi, pinigo garbinimas ir jo ieškojimas be darbo, kultūros stoka, ir religija be gilaus tikėjimo paveikė ir lietuvius, kurie, vydamiesi pinigą, gal greičiau negu kur kitur tarpo ir tirpo.

Kaip ten bebūtų, Bendruomenė išsilaikė 35 metus, nors po tiek išgertos arielkėlės, suvalgytų kumpių ir dešrų su kopūstais įvairių minėjimų proga, Bendruomenė neturi nei savo pastato, nei mokyklos, užgęsusios 1977 metais, nei choro, ar veikiančios bibliotekos. Ir tačiau juda penkios apylinkės, veikia Lietuvių Katalikų Misija, Savišalpos Fondas, Kultūros Fondas ir Jaunimo Sąjunga. Jaunimas rengia stovyklas, bando pritraukti vaikus jei ne kalbos mokyti, tai bent lietuviškai dvasiai skiepyti; gražiai reiškiasi ir premijas laimi dvi tautinių šokių grupės.

Ko verta Venezuelos Lietuvių Bendruomenė?

Venezuelos lietuviai iškyla, kai vykdomi svarbesni Bendruomenės projektai. Juo projektas didesnis, juo vykdymas komplikuotesnis, reikalaująs laiko, jėgų ir pinigų — visuomet atsiranda savanoriai, pasiryžę dirbti, aukotis, aukoti ir kitus judinti. Venezuelos lietuviai neretai iškyla rezistencine prasme.

Kada prieš kelerius metus buvo atsiklausta, kas lietuvius domina: veikla savo tarpe, ar reikalas skelbti Lietuvos bylą plačiajai Venezuelos visuomenei? — atsakymas buvo kuone vienbalsis: veržtis į venezueliečių tarpą. Ir taip, atsimenu, sugundžiau Čiurlionio šimtmetinę sukaktį organizuoti venezueliečiams. Apie jo talentingą asmenybę kalbėjo du venezueliečiai: universiteto prorektorius ir simfonijos orkestro direktorius. Minėjimas sutraukė daug žmonių, į lietuvius buvo atkreiptas plačiosios visuomenės dėmesys.

Baltų Kultūros Dienos, surengtos vieną, vienintelį kartą Venezuelos istorijoje 1977 metais, truko ištisą savaitę: su Vasario 16 minėjimu, meno paroda viename svarbiausių Pietų Amerikos muziejų, diskusijom, koncertais, plakatais, leidiniais, jaunimo sąskrydžiu, baltų balium.

Nors bendruomenė, atrodo, yra apsipratusi su mintimi, jog ji pasmerkta ištirpti, tačiau ji nori spirtis prieš sovietinį melą ir nors tuo savo egzistenciją pateisinti. Jaunimas ne kartą skundėsi, kad minėjimų šablonas jų kraujo nešildo, jog jiems jau pabodę kalbos apie praeitį. Daugelis Venezueloje gimusių, suprantama, neturi jausmo, jog jie yra praradę tėvynę. Jų tėvynė — Venezuela. Ir tačiau jie nori likti lietuviais

rezistencine prasme. Jie ne kartą manęs klausė: "Kaip mes galime padėti Lietuvai?"

Jaunieji "miško broliai"

Atsimenu kartą, gyvendamas Buenos Aires, viename iš eilės atmintinų susitikimų su buvusiu Lietuvos Pasiuntinybės spaudos attache Uragvajuje, bičiuliu Kazimieru Čibiru, atkartojome įžadą dvasioje likti miško broliais. Baltų jaunimui ir pasakiau: turite partizanauti!

Jaunimas užsidegė. "Bet kaip? — klausė jis. "Ką turime daryti?"

Ir tada aš atkartojau prof. Maceinos skelbtą rezistencijos programą: kovoti prieš bolševikinį melą mūsų tautoje ir laisvajame pasaulyje . . . kovoti prieš intelektualinį nerangumą . . . prieš laisvojo žmopgaus tikėjimą bolševikiniam melui. Raginau juos aktyviai "stoti prieš sovietinę melo ir neapykantos evangeliją, kur atmetami amžinieji principai, iškreipiama lietuvių tautos krikščioniškai tautinės vertybės; stoti prieš komunistišką visko pervertinimą, istorijos perrašymą, praeities kraipymą, asmenų niekinimą, kultūros niokojimą ir religijos ujimą". Kovoti prieš marksistinės tiesos nešėjus, geradarius, šventvagiškus Kristaus pamėgdžiotojus ir išlaisvintojus, kurie, pagal prof. Maceiną, melą paverčia žmonių santykiavimo būdu tarp savęs tiek su tautos praeitimi, tiek su jos kultūra, tiek ir svetimaisiais — *stoti į kovą prieš sąmoningai organizuojamą melą. Tragiškai skamba prof. Maceinos išreikštoji tiesa, jog "žmogus bolševikinėje sistemoje ne tik turi meluoti, bet ir šį melą mėgti!"*.

Melas kultūros sąskaiton

Grįžęs 1981 metais į Venezuelą, nustebau pamatęs, kiek per paskutinį pustuzinį metų šiame krašte įsitvirtino sovietinis melas. Nors Venezueloje iki 1984 metų pradžios valdo krikščionys demokratai, tačiau valstybinė radijo stotis bemaž kasdien duoda sovietinės muzikos koncertus, į kraštą vežami cirkas ir baletas, parodos ir sportininkai. Valstybinis televizijos kanalas drįsta rodyti Komunistų Partijai priklausančių asmenų parinktus bolševikinės revoliucijos filmus rusų kalba (su ispaniškom paraštėm), garbinančius Leniną niekinančius ūkininką, pajuokiančius religiją ir bažnyčią. Ir visa tai priimama "kultūros" vardan!

Perėmęs bendruomenės vadovavimą, kviečiau ypačiai jaunimą stoti partizaninėn kovon prieš šį naivaus, suklaidinto žmogaus tikėjimą bolševikiniam melui.

Jėgoms sustiprinti atgaivinome Baltijos Lygą su latviais ir estais, vėliau suartėjome su ukrainiečiais ir lenkais, po to vengrais, kroatais ir rumunais, ugdydami federacijos mintį. Bendras likimas mus nuvedė ir su nikaraguviečiais bei su kubiečiais.

Tiesa, Bendruomenė ir toliau seka "tradicinį" metinį švenčių ir sukakčių kalendorių, organizuodama tautines, religines ir jaunimo šventes, tačiau atsiranda naujų, originalių rezistencinio pobūdžio projektų, kurių esminis bruožas yra drąsa ir kuriuose kaip tiktai reiškiasi jaunimo aktyvas.

Vietoje sovietinės melagystės — tiesa

Keletas pavyzdžių. Baisiojo Birželio 40 metų sukaktis buvo organizuoti lietuvių, tačiau vykdyta bendrai su latviais ir estais. Šia proga be iškilmingų ekumeninių pamaldų buvo pravesta bene pirmoji tokios apimties spaudos kampanija prieš bolševistinį melą. Didysis krašto dienraštis "El Universal" paskyrė visą lapą dokumentiniam straipsniui apie deportacijas Baltijos valstybėse. Jo pavadinimas: "Sovietinio melo akyvaizdoje — teisybės istorija". Katalikų dienraštis "La Religion" skyrė net keturis numerius sukakčiai atžymėti. Ta proga buvo išleista nauja ispaniška laida prof. Juozo Ereto knygelės: "Užmirštieji Baltai". Jaunimas išdalino šimtus atvirlapių apie Nijolės Sadūnaitės kovą už tikėjimą (jos liudijimą teisme, o kitą atvirlapį — apie sovietinį turizmo "rojų" Sibire, su priverčiamojo darbo stovyklos nuotrauka ir britų "Daily Mail" vedamuoju apie genocidą Baltijos valstybėse. Latviai dalino šimtus egzempliorių ispanų kalba paruošto leidinio apie deportacijas. Spaudiniai pasiekė vyriausybę, kongreso narius, ambasadas ir universitetus.

Būtina atkreipti dėmesį į Venezuelos Lietuvių Jaunimo Sąjungos paruoštą pareiškimą ir rezoliuciją — pirmus politinius dokumentus Pietų Amerikos lietuvių jaunimo istorijoje. Rezoliucija buvo vienbalsiai priimta 1982 metais Sao Paulo mieste sušaukto pirmojo Pietų Amerikos Lietuvių Jaunimo suvažiavime. Joje smerkiamas lietuvių ir ypačiai lietuviškojo jaunimo kalinimas, trėmimai bei psichiatrijos piktnaudojimas prieš žmogaus ir sąžinės laisvių gynėjus tėvynėje. Rezoliucija telegramomis išsiuntinėta sovietų vadams Kremliuje ir visai eilei su šia kriminaline akcija susijusių teisingumo, sveikatos ir vidaus reikalų institucijų Sovietų Sąjungoje.

1983 metais Vasario 16 proga lietuvių delegacija per sovietų ambasadą Caracas mieste įteikė Andropovui adresuotą Baltų Unijos motyvuotą memorandumą, kuriame be reikalavimo atitraukti karines pajėgas iš Baltijos kraštų ir leisti tautoms laisvai apsispręsti, mandagiai, bet griežtai statomi keli reikalavimai atidaryti Baltijos šalis tarptautiniam turizmui, leidžiant lankyti ir tų kraštų vidų, ne vien sostines; nuimti doleriniais mokesčiais perkrautas šalpos siuntas; išlaisvinti tikėjimo, tautos ir asmens teisių gynėjus, šiuo metu kalinamus,

ištremtus, ar baudžiamus psichiatrinio gydymo piktnaudojimu; grąžinti tikintiesiems uždarytas, ar išniekintas mūsų religines tautos šventoves.

Kalėdų naktį milžiniškoje saleziečių Don Bosco bažnyčioje prieš Bernelių mišias keli tūkstančiai tikinčiųjų išklausė dramatizuotą pusės valandos programą — Sibiro maldaknygės istoriją, jautriai atskleidžiančią Lietuvos jaunimo idealizmą, dramatiškai iliustruojančią Lietuvos okupaciją ir krašto vykdytą terorą. Visa tai — venezueliečiams. Aštresnis politinio pobūdžio aktas buvo automobilių demonstracija mieste prieš lenkų darbininkijos teisių varžymus anapus geležinės uždangos. Lietuviai įsijungė į bendrą manifestaciją su plevėsuojančiomis vėliavomis, iškeltais įrašais, jaunimui garsiakalbiais aiškinančiam apie sovietinę priespaudą Lietuvoj ir dalinančiam "raudonosios meškos" atvirlapius, kuriuose statistiškai suvedamas "sovietinės taikos balansas", priešpastatant bolševizmo okupuotus kraštus su laisvo pasaulio išlaisvintomis teritorijomis ir jose susikūrusiomis naujomis pokario valstybėmis. Televizija visa perdavė ir palankiai komentavo žinių programose. Prieš tai naktį buvo iškijuoti tūkstančiai plakatų. Lietuvių jaunimas atliko rezistencinį uždavinį, kuris jiems atrodė svarbus, įdomus ir reikalingas.

Demonstrantai nepabūgo nuvažiuoti prie sovietų ambasados; pabūgo sovietai, išsišaukę policijos būrį apsaugai nuo taikingų demonstrantų.

Epideminis efektas

Rezistencinio darbo bandymai turėjo epideminį efektą: netrukus po nakties atsirado šimtai plakatų, dramatiškai iliustruojančių afganistaniečių kovą su sovietiškuoju pavergėju.

1983 metais Vasario 16 dienos proga, pirmą kartą tautinių grupių istorijoje, net du televizijos kanalai perdavė stotyje filmuotas lietuvių pamaldas su lietuviškomis giesmėmis, tautiniais rūbais, o po pamaldų — su kunigo moderatoriaus pravestu pasikalbėjimu apie sovietinės okupacijos padarinius Lietuvoje, iliustruojant dokumentais fotografijomis ir piešiniais. Viešoji reakcija buvo labai pozityvi.

1983 m. ukrainiečiai savo nepriklausomybės paskelbimo metinėse pagrindiniu kalbėtoju pasikvietė lietuvį, patys organizuodami katedroje pamaldas, dalindami atvirlapius apie koncentracijos stovyklas Sovietijoje, nešdami didžiulius drobės plakatus.

Venezuelos komunistams 1983 m. pastačius paminklą buvusiam Nikaraguvos sukilėlių vadui Sandino, atidarymo iškilmėse, kuriose dalyvavo ir komunistiniam Nikaraguvos režimui parsidavęs jėzuitas Cardenal, laisvieji nikaragiečiai demonstraco. Reikalas priėjo iki muštynių su komunis-

tais. Juose nukentėjo keli demonstrantams pritarę įtakingi venezueliečiai ir viena žurnalistė Televizija visa filmavo, daugiausia tai ir terodė.

Nikaraguviečiai prisipažįsta, jog juos išjudino vienas lietuvio straipsnis apie popiežiaus kelionę į Nikaragują ir viešnagės metu komunistų vykdytus užgauliojimus, kurie straipsnyje buvo prilyginti su užgauliojimais ir pasityčiojimu iš Kristaus Jeruzalėje, prieš Jį nukryžiuojant. Straipsniui pasirodžius, trys didieji laikraščiai išėjo su lapo atsišaukimais, daugiausia cituodami minėtojo straipsnio ištraukas. Dar savaitė ir identiški lapo skelbimai pasirodė Panamos ir Costa Rica dienraščiuose. Jie pasiekė ir Nikaraguvą.

Buvo dar viena ir galbūt pati pagrindinė pavergtų kraštų bendruomenes paveikusi priežastis, kurios kaltininkai buvo lietuviai. Tai noras įeiti į vietinę spaudą ir joje reguliariai reikštis. Misija pavyko, gal net su kaupu, nes vedamųjų puslapiuose pasirodė vienas po kito straipsniai Lietuvos klausimu, kurių kelis idėjo net marksistinės pakraipos įtakingas dienraštis "El Nacional". Per kraštą nusidriekė lietuviškos straipsnių antraštės: "Lietuvos šauksmas"; "Lietuva — klausimas susimąstymui"; "Kūčių nakties žudynės Merkinės apylinkėse"; "KGB — neapykanta iki mirties" (apie kunigų Šapokos, Mažeikos ir Laurinavičiaus nužudymą); "Psichiatrija, kaipo represija", "Rytų Krikščionys" (Lietuva); "Lietuva — Kryžių Žemė"; "Kunigas Svarinskas — kankinys už tikėjimą" ir visa eilė kitų. Reikia pabrėžti, jog šie išsamūs straipsniai buvo atspausdinti tarptautinių kolumnistų skyriuje, įtakingiausiuose Venezuelos dienraščiuose.

Tai pluoštas informacijos, rodančios, kaip rezistencinį darbą atlieka lietuviai, o jų įtakoje ir kitos tautinės grupės. *Bendruomenėje atsiranda naujas ūpas, naujas misijos supratimas: veikti ne sau ir ne taip sau, o veikti Lietuvai, veikti prasmingai.*

O kaip su intelektualiniu nerangumu?

Sunkiau Venezuelos Lietuvių Bendruomenėje kovoti prieš intelektualinį nerangumą mūsų pačių tarpe, o reikia rasti laiko mūsų idėjoms giliai ir išsamiai nagrinėti ir visuomenėje įtvirtinti. Jeigu norime spirtis bolševikiniam melui, "turime pažinti tiesą visoje mūsų dvasinio gyvenimo plotmėje, turime būti tiesiog godūs šio gyvenimo klausimams".

Ačiū Dievui, turime gyvąjį rezistencijos šauklį prieš intelektualinį nerangumą — "Į Laisvę" organą, kurio vaisiai stiprino ir tebestiprina Lietuvių Fronto sąjūdį. *Yra daug veikalų ir straipsnių, parašytų žymiųjų LF sąjūdžio asmenybių. Tai mūsų intelektualinis arsenalas, būtinas*

minties ir idėjų dvikovoje su bolševizmu.

Venezueloje steigiami "skrajojantys būreliai". Jų paskirtis: nors kartą į mėnesį rinktis inteligentų šeimose, kad nors trumpai pagyvenus minčių ir idėjų pasaulyje. Šiuo metu lietuviai ir latviai jungtinėmis jėgomis baigėme versti Stockholme gyvenančio estų žurnalisto Andres Kung knygą "Laisvės sapną" apie baltų priespaudą pokario metais. Jau išleista Dalios Grinkevičiūtės "Ledo pragaras", o Lietuvių Informacijos Centro iniciatyva išversta knyga — "Rytų krikščionys". Planuojama išleisti ispanų kalba informacinis leidinys apie Lietuvą, baltų biuletenis, knyga apie Nijolę Sadūnaitę ir kiti darbai. Tai vis kuklūs žygiai, padedą mums greičiau atsigauti nuo mus apėmusio ilgamečio tautinio, religinio ir intelektualinio snaudulio. Šiame kontinente absoliutinė žmonių dauguma neturi žalio supratimo apie marksistinę pasaulėžiūrą (tik svaidomi šūkiai jų turinio nesuprantant), todėl jie nepajėgia ir gal dėl to nenori suprasti bolševikų klastos. Venezuelos lietuviai, regėdami šią iliuziją, vadinamą koegzistencijos, ar gerų santykių vardu, negali nesusimąstyti ir nereaguodami tylomis praeiti. Drįstu daryti išvadą, kad Venezuelos lietuviai jau nebeužmerkia akių, regėdami, kaip "taika norima pirkti laisvės kaina, kaip taikos dėlei laisvojo pasaulio žmogus pats sau kala pančius, tikėdamas bolševikų žodžiams bei vilionėms". Venezuelos lietuvių kukliais rezistenciniais žygiais yra pralaužiamas ledas, atskleidžiami pietų amerikiečiams tikrieji bolševizmo kėslai, sukrečiamas naivus šių laisvų žmonių galvojimas bolševikų gerais norais ir jų padorumu.

Žvilgsnis į šiaurę

Ši vien iš Venezuelos Lietuvių Bendruomenės išplaukianti iniciatyva verčia mesti aštrų, kritišką žvilgsnį į šiaurę — į Jungtines Amerikos Valstybes, kame yra susitelkę kuone visi tremties ir išeivijos politinio ir kultūrinio gyvenimo veiksniai.

Pašalietis, stebėdamas mūsų darbą ir vertindamas jo rezultatus, nesuabejotų, kad tarp periferijos ir centro yra glaudi ir efektyvi darbo koordinacija. Kad jie diriguoja išeivijos lietuvių orkestrą, o mes esame gabūs orkestro nariai. Deja, taip nėra.

Pašaliečiui stebėtojui lietuvių veiksnių struktūra turbūt irgi atrodytų kone tobula: yra diplomatinė tarnyba — ji veda krašto laisvės politiką; veikia Amerikos Lietuvių Taryba — politinio darbo talkininkė Jungtinėse Amerikos Valstybėse; turime Vyriausią Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą, apjungiantį ir derinantį į partinę struktūrą atremtą laisvinimo veiklą; turime plačią ir galingą Pasaulio Lietuvių Bendruomenę, palaikančią lietuvišką tremties

gyvybę; pagaliau turime ir Bendrąjį Amerikos Lietuvių Šalpos Fondą, kurio ranka pasiekia brolius anapus geležinės uždangos. Vienu metu buvo ir Lietuvos Laisvės Komitetas. Taigi, veiksnių — kone per akis.

Atsimenu, prieš dešimtį metų naiviai paklausiau a. a. bičiulio Stasio Barzduko, kuriam galui Pasaulio Lietuvių Bendruomenė nori kištis į politinį darbą, kai politinių veiksnių esama užtenkamai. Kodėl nemesti viso svorio į kultūrinį ir švietimo darbą, kuriam Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, atrodo, yra pašaukta ir kurį ji be abejo geriausiai atlieka?

Jis man ir sako: "Sutikčiau, jeigu man pasakytumėte, ką turime daryti su tais PLB nariais, kurie rodo norą, palinkimą ir net sugebėjimą dirbti politinį darbą?" Mano atsakymas: "Tegu jie įsijungia į diplomatinę tarnybą, į Vliką, Altą, ar į kitus politiniam darbui pasišovusius veiksnius". Barzdukas ir vėl: "O ką daryti, kai Bendruomenės žmonėms ten vietos nėra?"

Šiandien aš nesidedu tokiu naiviu, kad nesuprasčiau tarpusavio konfliktų esmės veiksnių tarpe; *šiandien esu įtikintas, kad Bendruomenė turi teisę ir net pareigą dirbti politinį darbą;* aplinkybės ir mane patį į tą darbą įkinkė. Tačiau laisvinimo politika neturi virsti Don Kichoto arkliu, kuris iš karto joja į visas puses. bet tai jau yra darbo pasidalinimo ir koordinacijos klausimas.

Diplomatijai reikia agresyvumo

Tačiau išvengti kritikos žodžių Lietuvos diplomatinei tarnybai, kurios tiesioginė pareiga yra "vesti politiką", o to darbo griebėsi kiti veiksniai ir neveiksniai, lyg ir palikdami ją nuošaly. Užleisdama jai tiesioginiai priklausančią politinio darbo vadovybę, diplomatinė tarnyba galbūt išliko "virš triukšmo ir kivirčų", tačiau neturėjo net ir neapsikęsdama paleisti vadžių iš rankų. Tarnyba turėjo sutelkusi gerų, darbščių ir gabių asmenų; jų ir dabar yra likę, jų tarpe — mūsų Charge d'Affaires Washingtone, kuris ir man asmeniškai parodė gilų susirūpinimą lietuvių diplomatinės tarnybos likimu. Vis dėlto, atsakingiausi asmenys ateities vizijos neturėjo. Nebuvo plačiau svarstytas egzilinės vyriausybės sudarymo klausimas. Užsienio politikoje trūko agresyvumo. Atrodo, nebuvo jokio mums žinomo konkretaus plano diplomatinės tarnybos gretoms plėsti, galvoti, kas bus už dvidešimt ar už pusės šimto metų? Nenorėdamas niekieno užgauti, pakartosiu, ką skaitytojai jau žino: ir Vatikane nieko turbūt nebūtume turėję, jeigu diplomatijos šefas nebūtų turėjęs sūnaus. Pasyvi išsilaikymo taktika buvo esmėje klaidinga; ji primena atmintiną

(Tęsinys 64 psl.)

Amerikos ambasadorius Harry Shlaudeman įteikia dr. Vytautui Dambravai Valstybės departamento žymenį, sveikindamas jį dvidešimt penkerių metų tarybinės sukakties proga (1976 m.)

Dr. VYTAUTAS ANTANAS DAMBRAVA

Baigė Utenos valstybinę gimnaziją, Vilniaus universiteto teisės mokslų fakultetą ir Leopold Franzens universitete — teisės ir valstybės mokslus, gaudamas teisės mokslų daktaro laipsnį. Papildomai studijavo Columbia universitete New Yorke (tarptautinę teisę), aukštojoje muzikos mokykloje Mozarteum Salzburge, Austrijoje ir aukštesnėje vaidybos meno studijoje Vilniuje.

Lietuvoje ėjo Vilniaus apylinkės teisėjo pareigas. Išvežus šeimą į Sibirą, emigravo į Jungtines Amerikos Valstybes, kur buvo Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimo generalinis organizatorius, o vėliau akredituotas "Draugo" korespondentas Jungtinėse Tautose.

1951 metais įstojo į tarnybą Valstybės Departamente, pradėdamas dirbti Amerikos Balso lietuviškoje tarnyboje New Yorke ir Washingtone. 1955 metais buvo perkeltas į Muencheno Radijo Centrą. Ten buvo lietuviškos programos redaktorius, paskui specialių įvykių tarnybos viršininkas. 1960 metais Vašingtone paskirtas Amerikos Balso Lotynų Amerikos Divizijos produkcijos departamento viršininku.

Grįžus į užsienio tarnybą — prezidento siūlymu ir Senato pritarimu

— pakeltas į karjeros diplomatus.

Diplomatinėje tarnyboje dirbo Vietname, Bolivijoje, Meksikoje, Argentinoje, Venezueloje, El Salvadore ir Hondure, eidamas attache, konsulo, pirmojo sekretoriaus ar ambasados patarėjo pareigas. Argentinoje, Venezueloje, El Salvadore ir Hondure buvo Jungtinių Amerikos Valstybių Informacijos Agentūros krašto direktorius.

Už tarnybinius nuopelnus Bolivijos prezidentas jį apdovanojo aukščiausiu to krašto "Condor de los Andes" ordinu, o Venezuelos prezidentas — "Diego de Losada" ordinu. JAV vyriausybė taip pat kelis kartus jį apdovanojo aukštais žymenimis.

Caracas, Venezuelos sostinės, spauda, rašydama apie ordino įteikimo ceremonijas, pažymėjo, kad dr. Dambrava buvo vienintelis taip pagerbtas užsienietis. Paminėtina, kad Dambrava prisidėjo prie Universidad Abierta įsteigimo 1976 m. Universitetas šiuo metu turi 50.000 klausytojų. Taip pat iškelti ir kiti jo nuopelnai, puoselėjant švietimą, menus, globojant Venezuelos jaunimo orkestrą. Skaitytojams jis pristatomas kaip Lietuvoje gimęs diplomatas, aprašant jo diplomatinės karjeros istoriją.

Buvo vienas lietuviškos gimnazijos steigėjų ir jos mokytojų UNRRA-IRO stovykloje Glasenbache (prie Salzburgo), Austrijoje, būdamas lie-

Vengrijos kardinolas Jozsef Mindszenty kalbasi su dr. Vytautu Dambrava jo rezidencijoje (1975.4.12)

tuvių ir estų tautinių grupių komendantu ir išrinktas tų bendruomenių pirmininku.

Profesoriavo Saigono universitete, Vietname. Specialius akademinius kursus yra davęs katalikų universitetuose La Paz, Bolivijoje ir Asuncione, Paragvajuje.

JAV buvo Tarptautinės Laisvųjų Žurnalistų Federacijos generalinis sekretorius ir jos pirmininkas. Daug bendradarbiavo spaudoje, rašydamas lietuvių, anglų ir ispanų kalbomis.

Sulaukus 60 metų, pagal įstatymą išėjo į pensiją. 1981 metais išrinktas Venezuelos Lietuvių Bendruomenės centro valdybos pirmininku. Plačiai reiškiasi spaudoje, būdamas Caracas dienraščių kolumnistu.

"Edisar" leidykla Buenos Aires išleido jo parašytą knygą "San Casimiro" apie Lietuvos šventąjį.

Mūsų bičiulis, "Į Laisvę" ir kitos lietuvių periodikos bendradarbis. Jo vadovaujama Venezuelos LB valdyba rengė Pietų Amerikos lietuvių komgresą 1984 m. liepos 21-24 d. Caracas mieste, Venezuelos sostinėje.

V. R.

Venezuelos prezidentas Herrera Campins apdovanojo dr. Vytautą Dambravą "Diego de Losada" ordinu

JAV ambasadorius Harry Schlaudeman ir ambasados patarėjas dr. V. A. Dambrava priima paradą Venezuelos Karo Akademijoje. Vidury Venezuelos Karo Akademijos viršininkas ir buvęs krašto apsaugos ministras gen. Rascaniere. Amb. Shlaudeman, buvęs Valstybės sekretoriaus pavaduotojas Lotynų Amerikai, dabar yra skiriamas prez. Reagano specialiu atstovu Vidurinei Amerikai.

Proclamation 5209 of June 14, 1984

Baltic Freedom Day, 1984

By the President of the United States of America

A Proclamation

It has been over 40 years since invading Soviet armies, in collusion with the Nazi regime, overran the three independent Baltic Republics of Estonia, Latvia, Lithuania and forceably incorporated them into Moscow's expanding empire. The new regime then ordered the illegal deportation, murder, and imprisonment of tens of thousands of Baltic peoples whose only "crime" was to resist foreign tyranny and to defend their liberties and freedoms.

Oppression and persecution continue to this day, but despite this long dark night of injustice, the brave men and women of Estonia, Latvia, and Lithuania have never abandoned the battle for their national independence and God-given rights. Although the full measure of their struggle and sacrifice is screened by the oppression and censorship under which they live, the friends and families of the Baltic peoples all over the world are aware of their heroic endeavors and aspirations.

Their peaceful demands for their rights command the admiration of everyone who loves and honors freedom. All the people of the United States of America share the just aspirations of the Baltic nations for national independence, and we uphold their right to determine their own national destiny free of foreign domination. The United States has never recognized the forceable incorporation of the Baltic States into the Soviet Union, and it will not do so in the future. The Congress of the United States, by Senate Joint Resolution 296, has authorized and requested the President to issue a proclamation for the observance of June 14, 1984, as "Baltic Freedom Day."

NOW, THEREFORE, I, RONALD REAGAN, President of the United States of America, do hereby proclaim June 14, 1984, as Baltic Freedom Day. I call upon the people of the United States to observe this day with appropriate remembrances and ceremonies and to reaffirm their commitment to the principles of liberty and freedom for all oppressed people.

IN WITNESS WHEREOF, I have hereunto set my hand this fourteenth day of June, in the year of our Lord nineteen hundred and eighty-four, and of the independence of the United States of America the two hundred and eighth.

Ronald Reagan

BALTIJOS LAISVĖS DIENA

Prezidento Reagano proklamacija

Washingtonas. — Birželio 14 d. prezidentas Reaganas pasirašė proklamaciją, kuri skelbia tą dieną Baltijos Laisvės diena. Prezidento proklamacijoje sakoma: "Jau praėjo daugiau 40 metų kai sovietų armijų invazija, susitarus su nacių režimu, užėmė tris nepriklausomas Baltijos respublikas Estiją, Latviją, Lietuvą ir jėga inkorporavo jas į besiplečiančią Maskvos imperiją. Naujasis režimas įsakė dešimtis tūkstančių nelegalių deportacijų, nužudymų ir kalinimų tų Baltijos žmonių, kurių vienintelis "nusikaltimas" buvo pasipriešinimas užsienio tironijai ir savo laisvių bei teisių gynimas.

Priespauda ir persekiojimas tęsiasi iki šių dienų, tačiau nežiūrint šios ilgos, tamsios neteisingumo nakties, drąsūs Estijos, Latvijos ir Lietuvos vyrai ir moterys niekad nepasitraukė iš kovos dėl savo tautinės nepriklausomybės ir Dievo duotų teisių. Nors jų kovos ir pasiaukojimo pilni veiksmai yra pridengti priespaudos ir cenzūros, kurioje jiems tenka gyventi, jų šeimos ir draugai visame pasaulyje žino jų herojiškas pastangas ir siekimus.

Jų taikingi savo teisių reikalavimai sukelia visų, kurie gerbia ir myli laisvę, nuostabą. Visi JAV žmonės dalijasi teisėtais Baltijos tautų tautinės nepriklausomybės siekimais, mes palaikome jų teisę nuspręsti savo tautinį likimą laisvai, be užsienio dominavimo. Amerika niekada nepripažino prievartinio Baltijos valstybių inkorporavimo į Sovietų Sąjungą ir nepripažins to ateityje. Amerikos Kongresas su Senato Jungtine rezoliucija 296 autorizavo ir prašė prezidentą paskelbti 1984 m. birželio 14 dieną Baltijos Laisvės diena.

Todėl aš, Ronaldas Reaganas, Jungtinių Amerikos Valstybių prezidentas šiuo skelbiu 1984 birželio 14 d. Baltijos Laisvės diena. Raginu Amerikos žmones paminėti šią dieną tinkamomis apeigomis, ceremonijomis ir pakartoti savo įsipareigojimą visų prispaustų žmonių laisvės principams.

Todėl šiais mūsų Viešpaties 1984 metais birželio 14 dieną ir Amerikos Jungtinių Valstybių nepriklausomybės 208 metais šią proklamaciją pasirašau.

Ronald Reagan

KAUNAS TAUTOS SUKILIMO DIENOMIS

"Metalo" sukilėlių grupės kautynės 1941 m. birželio 23-24 dienomis Šančiuose - Kaune.

(Pasikalbėjimas su ltn. Miku Vytėnu*, sukilėlių grupės vadu)

DR. ADOLFAS DAMUŠIS

(Tęsinys iš Nr. 90 (127)

Sekundės pavirto valandomis! Ačiū Dievui, granata nesprogo. Revanšui nuo stogo palei sieną nuleidau granatą, paskui antrą. Prabilo sunkusis kulkosvaidis "A". Prisispaudę prie sienos raudonmarškiniai jam buvo visai atviras taikinys. Granatos ir sunkaus kulkosvaidžio (9) ugnis raudonarmiečius įtikino pasiduoti.

Tas įvykis sudarė įspūdį, kad raudonarmiečiai buvo linkę pasiduoti lietuviams, bet tik ne vokiečiams.

Koks buvo pats kritiškiausias momentas Jūsų veikloje?

Pirmadienio popietėje pastebėjome iš Kauno atropojančius porą tankiečių ir didelį šarvuotį, panašų į tanką, tiktai vietoje vikšrų važiuojantį ratais. Atidengėm ugnį, jis taip pat. Pragariško ugnies koncerto lydimos tanketės, atsišaudydamos praliopliojo A. Panemunės kryptimi. Šarvuotis gi sustojo prie "Tilkos" fabriko. Kulkų lietus kaleno į jo šarvus, jis gi atsakė savo kulkosvaidžiais, o patrankų vamzdį pradėjo sukalioti mūsų kryptimi. Ko jis sustojo? Ar tik neketina veržtis pro vartus į fabriką? Savijauta nekelianti jokio entuziazmo!

Prisiminiau iš Ispanijos civilinio karo gatvių kautynėse praktikuotą prieš tankus metodą, sėkmingai naudojant "Molotovo kokteilius". Būtent, nuo stogų buvo metamos benzinu pripildytos bonkos į tankus. Jos dūždamos apliedavo vasaros kaitros įkaitintą tanko paviršių benzinu, kuris nuo kulkų smūgių kibirkščių užsidegdavo. Taip liepsnoje paskendęs tankas buvo išvedamas iš rikiuotės. Nusprendžiau tą metodą panaudoti ir tam mums grąsinusiam šarvuočiui.

Per kelias minutes paruošėm "kokteilius". Pora vyrų jais apsiginklavę jau buvo belipą per "Tilkos" tvorą, kad nuo priekinio pastato stogo galėtų tuos "kokteilius" sviesti į šarvuotį. Staiga šarvuočio kulkosvaidžiai nutilo. Atsidarė durelės, ir iš šarvuočio vienas paskui kitą iššoko du karininkai: kapitonas kulkų pakirstas krito vietoje negyvas, o pulkininkui pavyko peršokti "Tilkos" tvora ir dingti fabriko gilumoje.

Pro šarvuočio langelį pasirodė balta vėliavėlė: šarvuotis pasiduoda! Išlipo aštuoni įgulos vyrai: puskarininkis, "gefreiteris"-grandinis ir eiliniai. Taigi su karininkais šarvuočio įgulą sudarė dešimt asmenų

---

* slapyvardis

Patikslintas "Pastatų, kelių, kovotojų išdėstymo planas", žr. Į Laisvę Nr. 90 (127). Vartai (1) turi būti kaip šiame brėžinyje nurodyta.

Vėliau sužinojome, kad tai buvo vadovybės šarvuotis, kuris akumuliatoriui sugedus, buvo priverstas sustoti. Tokiu būdu į mūsų rankas pateko kautynėms paruoštas, pakrautas šarvuotis, tiktai su išsikrovusiu akumuliatoriumi.

Šarvuotį įstūmėm į kiemą ir tarpvartėje pastatėm priekiu ir patrankos vamzdžiu į gatvę. Taigi, jei į fabriką bandytų veržtis tankas, jau buvome pilnai pasiruošę jį pasveikinti šarvuočio patrankos šūviu (16).

Pasidavusią šarvuočio įgulą pavaišinome maistu, gėrimais, o jų puskarininkis su grandiniu mus apmokino kaip operuoti šarvuotį ir jo patranką.

Tarpuvartėje stovinčio šarvuočio, su šūviu paruošta patranka, poveikis į mūsų moralę buvo be galo teigiamas.

Ar savo grupėje turėjot prityrusiųjų ginklininkų?

Pradžioje tokio ginklininko neturėjome. O žaibiškai augantis mūsų arsenalas reikalaute reikalavo sumanaus ir prityrusio tvarkytojo.

Po kelių triukšmingesnių kautynių mane labai pradžiugino maloni staigmena — tarp naujai atėjusių savanorių pamačius be galo reikalinga, tiesiog paties dangaus siųstą žmogų — buv. pulko ginklininką ltn. Š. Jį paskyriau mūsų arsenalo šefu. Šalia ginklų tvarkymo, jų sandėliavimo, patikrinimo, paruošimo kautynėms ir išdavimo kovotojams, jam pavedžiau ir naujokų apmokymą.

Kiek Jūsų veikla plito už "Metalo" fabriko ribų?

Kaip jau anksčiau minėjau, nuo pat mūsų veiklos pradžios nesiribojome vien "Metalo" fabriku. Visur, kur tiktai pajutome reikalinga, siuntėme šiek tiek bent apmokytus ginkluotus sukilėlius savanorius tai ir į geležinkelio stotį, ir į Aukštuosius Šančius, ir į Nemuno pakrantes, ir kitur.

Ir pačiuose Šančiuose mūsų kontrolė vis platėjo. Jau pirmadienio popietę gavome žinių, kad buvusi milicija išsibėgiojo, ir jų patalpos liko tuščios. O iš atvykusiųjų savanorių tarpo Šv. prisistatė kaip buvęs nuovados viršininkas. Jį tuojau ir paskyriau Šančių policijos vadu ir pavedžiau jam organizuoti policijos nuovadą. Šv. tuojau sudarė policijos sąstatą, užėmė policijos patalpas, ir policija pradėjo funkcijonuoti.

Vieno namo rūsyje mūsų vyrai aptiko apie dešimties raudonarmiečių būrį. Reikalavo juos pasiduoti. Tie atsisakė. Juos galėjome lengvai išrūkyti iš rūsio granatomis, bet nenorėjome padegti namo. Tad paskyriau sargybą ir liepiau budėti. Pasirodė, kad kantrybė buvo geras sprendimas. Po poros valandų rūsyje pasigirdo šūvis, ir lange pasirodė balta vėliavėlė. Raudonarmiečiai pasisakė senai norėję pasiduoti, bet negalėję, nes jų tarpe buvęs politrukas neleido. Tiktai dabar, nušovę politruką, pasidavė. Kiti vyrai Aukštuose Šančiuose aptiko namo rūsyje įsitvirtinusį majorą L. Siunčiau pasiuntinius, kviesdamas majorą į "Metalo" sukilėlių gretas ir eventualiai perimti ir vadovavimą. Mano pasiuntiniai grįžo nusiminę. Majoras juos iškvailiavo, išbarė, sakė: "Vaikai esat, kišat nagus, kur nereikia, dar ne laikas". Ir pasiliko rūsyje . . .

Vėliau tas asmuo Jungtinėse Amerikos Valstybėse buvo bandomas minėti kaip vadovavęs Aukštųjų Šančių

sukilėliams. Nebent tada, kai "atėjo laikas", ir nereikėjo paleisti nei vieno šūvio.

Ar buvo pastebėtas koks pasipriešinimas iš komjaunuolių?

Pirmadienio vakare man buvo pranešta, kad būk "Kabliuko" fabriko pastatuose buvo pastebėti keli fabriko darbininkai - komjaunuoliai. Baimintasi, kad jie gali bandyti sprogdinti fabriką ar vykdyti kokį sabotažą. Aš pats su pora vyrų patikrinome visas "Kabliuko" patalpas, bet nieko įtartino neradome. "Kabliukas" buvo viena iš įmonių, nuomavusių dalį "Metalo" patalpų.

Išėję iš tvankių "Kabliuko" patalpų, buvome atgaivinti nakties vėsumos. Tolimas horizonte dangaus ruožas raudonavo. Ach, pagalvojau, saulė nusileido, ateina naktis, taip būtų gera nusnūsti valandėlę! Žvilgsnis nuslydo į laikrodį. Kas gi šičia? Laikrodis lipa jau į trečią valandą. Taigi, horizonte raudonuoja, nes jau nebe saulėlydis, o rytas. Įtampa buvo tokia didelė, kad ir nepastebėjau, kaip naktį "pamečiau".

Atrodo, kad "Metale" faktiškai susidarė Šančių sukilėlių štabas?

Formaliai niekas neįsakė čia steigti štabo, niekas manęs neskyrė jo vadu. Viskas susiformavo spontaniškai veikiant.

"Metalo" situacija, buvimas maždaug Šančių centre, tokiam uždaviniui visai tiko. Iš kitos pusės ant tos pagrindinės susisiekimo linijos išsivystė karščiausios kautynės, ištisą pirmadienį čia buvo daugiausia triukšmo, daugiausia ugnies. Taigi, savaime pasklido gandas, kad "Metale" yra Šančių sukilimo centras - štabas. "Metale" rinkosi vis nauji savanorių sukilėlių būriai. Kovojantys daliniai kontaktavo mus, prašydami pagalbos ginklais, municija, žmonėmis, siuntė mums pranešimus apie raudonarmiečių susidarančius telkinius kitoje Nemuno pusėje, prie Jiesios bei Napoleono kalno, prašė patarimų ir t.t. Mūsų grupė buvo pajėgi daug tų prašymų patenkinti.

Tad, faktiškai, teko vykdyti vadovybės funkcijas, įtemptoje kovoje, jaučiant atsakomybę ne tiktai už "Metalo", bet ir platų Šančių rajoną. Tad iš mūsų išėjo iniciatyva skirti policijos viršininką Šančiams, įgaliojant jį organizuoti policijos nuovadą ir imtis priemonių tvarkai bei saugumui garantuoti. Taip pat tuojau ieškojome būdų suteikti pagalbą sukilėliams Nemuno krantuose prieš raudonarmiečių telkinius kitoje Nemuno pusėje.

Šalia aktyvios "Metalo" sukilėlių grupės ir stambesnių kovojančių dalinių Nemuno pakrantėse Šančių rajone dar veikė eilė mažesnių telkinių, jų tarpe didesnis būrys buvo "Drobės" fabrike.

Ar turėjoje aukų sužeistaisiais bei žuvusiais?

"Metalo" sukilėlių grupės branduolyje buvo keletas sužeistųjų. Vienas iš jų ats. ltn. Antanas Norkūnas, studentas ateitininkas, "Grandies" korporantas, buvo sužeistas mirtinai. Kautynėse su šarvuota raudonarmiečių vora iš tanketės paleista sprogstamoji kulka pramušė jo šalmą ir mirtinai sužeidė galvą. Simpatingas šviesiaplaukis mėlynų akių jaunuolis pasruvo kraujais. Nugabenom į ambulatoriją, kur jis sužeidimo neatlaikęs, mirė. Jis žuvo su automatu rankose ant "Metalo" frontinio viena-

aukščio pastato stogo karščiausiose pirmose kautynių linijose. Nuo mano vadovietės jis žuvo apie dešimt metrų. Visi mūsų branduolio sukilėliai atsiskyrimą su šiuo brangiu ir visų mėgiamu kovos broliu jautriai išgyveno.

Apskritai imant, ir turint galvoje kautynių intensyvumą, mūsų aukų skaičius palyginti buvo nedidelis. Daug pagelbėjo toji priešgaisrinė pusės metro aukščio sienelė, už kurios kovotojai galėjo gerai užsimaskuoti.

Tikrų davinių neturiu, kiek sužeistų bei žuvusių mūsų vyrų buvo tose kitose aplinkybėse, kur juos buvome pasiuntę, kaip geležinkelių stoty, Nemuno pakrantėse, Aukšt. Šančiuose. Kiek vėliau teko sužinoti, ten aukų buvo daug daugiau, kaip pačiame "Metalo" sukilėlių branduolyje.

Kaip sekėsi tvarkytis tiekimo bei ryšių srityse?

Vykstant labai karštoms kautynėms, tiekimo iš šalies nebuvo galima nei tikėtis, nei laukti. Tose srityse gana sėkmingai tvarkėmės patys.

Ginklų ir municijos tiekime kautynių pradžioje mus labai pradžiugino ir sustiprino iš LAF sukilimo štabo senelių prieglaudoje atsiųsta 7 - 8 studentų grupė su dviem sunkiaisiais kulkosvaidžiais. Bet pats pagrindinis mūsų apsirūpinimas ginklais ir municija buvo mūsų karo grobis. Jis šias problemas labai sėkmingai sprendė iki tokio laipsnio, kad mes pasidarėm tiekimo centru ir ginklais ir municija, ir kiek apmokytais sukilėliais savanoriais kitiems Šančių daliniams.

Maisto srityje buvome aprūpinami spontaniška gyventojų parama, daugumoje merginos mums atnešdavo maisto. Mes gi patys rūpintis maistu neturėjome laiko. Įtemptose kautynėse valgio reikalingumas buvo visai pamirštas ir nereikšmingas.

Belaisvių maitinimui vartojome gurguolėse rastą sovietinį maistą.

Medikamentus vartojome tuos, kuriuos radom fabrikų atsargose bei paimtose gurguolėse.

Kaimyninės kovotojų grupės intensyviai kontaktuodavo mus įvairiais tiekimo bei aprūpinimo reikalais. Lietuvių Aktyvistų Fronto sukilimo štabas, įsikūręs senelių prieglaudoje prie Prisikėlimo bažnyčios, jau pirmadienį atsiųsdavo savo pasiuntinius. Iš to štabo jau pirmadienį gavome baltus raikščius su BDT raidėmis, kaip sukilėlio žymę.

Man buvo susidaręs įspūdis, kad greta sukilimą organizavusio ir sukilimą pradėjusio LAF štabo senelių prieglaudoje įsikūrusio pirmosioms karštoms kautynėms praėjus pradėjo formuotis ir kitas štabas, kuris sakėsi koordinuojąs sukilimo eigą.

Kaip atrodė birželio 24-os dienos antradienio rytas?

Lyginant su pirmadieniu, gatvėse buvo beveik ramu. Kariško trafiko visai nesimatė. Bet pačios gatvės, bent "Metalo" apylinkėje, atrodė kaip po karo. Juozapavičiaus prospektas buvo užgrūstas kautynių laužu: sudaužytais ginklais, vežimais, užmuštų arklių, o taip pat kritusių karių lavonų.

Ankstyvą rytmetį pasiuntinys iš štabo atnešė įspėjantį pranešimą, kad nuo fronto Kauno kryptimi artėja dviejų - trijų divizijų raud. armijos masė. Tuojau sukrutome apvalyti gatves, pašalinant vakar dienos kautynių pėdsakus. Valymo veiksmuose aktyviai dalyvavo ir naujai suorganizuota policija.

Apsvarstėm pavojingai besikeičiančią padėtį. Į Nemuno pakrantes skubiai siuntėme vyrus ir ginklus, tuo stengdamiesi sutrukdyti raudonarmiečių kėlimąsi per Nemuną.

Vos baigėme gatvių valymą bei paruošiamuosius mūsų išsidėstymo sustiprinimo darbus, kai kitoje Nemuno pusėje pastebėjome nuo Aleksoto į Nemuno pakrantes slenkančius raudonarmiečių dalinius. Nors tie daliniai atrodė kiek apdaužyti ir demoralizuoti, bet vis tiek Kaunui jie sudarė didelę grėsmę. Jų spaudimas į Nemuną vis didėjo. Eilėje vietų jie valtimis bei pantonais bandė keltis per Nemuną į Kauną. Bet šioje Nemuno pusėje išsidėsčiusių sukilėlių ugnis pajėgė tas rusų pastangas sužlugdyti. Rusų voros paliai Nemuną slinko į pietus, o pasiekusios Jiesią, krypo į rytus.

Dabar paaiškėjo, kokį didelį patarnavimą rusai atliko vakar susprogdindami Žaliąjį geležinkelio ir Aleksoto tiltus. O kaip mes planavome, kaip tuos tiltus apginti nuo sunaikinimo! Jeigu tiltai būtų išlikę sveiki, sukilėliams būtų sunku sulaikyti besiveržiančias raudonarmiečių voras. Tada kautynėse būtų žuvę daugiau mūsų sukilėlių ir Kaunas neišvengtų apnaikinimo.

Ar negalėjot šauktis vokiečių aviacijos pagalbos prieš raudonarmiečių dalinius kairiniame Nemuno krante?

Apie devintą val. ryto atvykęs pasiuntinys pranešė, kad sukilimo štabui pavyko užmegzti radijo ryšį su atžygiuojančios vokiečių armijos štabu. Vokiečiai klausė, kuo jie galėtų sukilėliams padėti. Aš tuojau paprašiau aviacijos pagalbos prieš rusų dalinius.

Ir iš tikro, po kiek laiko atskrido vokiečių lėktuvai bangomis, keliais skridimais, tiršta kulkosvaidžių ugnimi, apšaudydami raudonarmiečių telkinius kairinėje (vakarinėje) Nemuno pakrantėje. Tas paspartino rusų judėjimą - traukimąsi pietryčių kryptimi, ir spaudimas prie Nemuno krantų sumažėjo. Aviacijos pagalba teigiamai veikė į sukilėlių moralę. Pajutome, kad pavojai mažėjo.

Esu tikras, kad pagalbos prašė ir kitų sukilėlių vienetų vadai. Jų tarpe, turbūt, ir pats štabas. Bet tuo metu, matydamas vokiečių lėktuvus, jaučiausi patenkintas ir laimingas, lyg aš tą aviaciją būčiau išprašęs.

Ar tuo ir baigėsi raudonarmiečių kėlimosi per Nemuną pastangos?

Spaudimas sumažėjo, bet pavojus toli gražu nebuvo praėjęs. Prieš vidudienį, gal apie 11 valandą, į Šančius pradėjo kristi rusų artilerijos sviediniai, sukeldami gaisrų.

Žvalgai pranešė, kad Napoleono kalne ir Jiesios šlaituose bolševikai išstatė artilerijos pabūklus ir pradėjo šaudyti į Šančius. Jų Jiesios šlaitų lizdas rodė daugiausia aktyvumo ir mums buvo pavojingiausias.

Savo ginklų arsenale turėjome pakankamai gerų ginklų, tokių, kaip minosvaidžiai, minos. Tiktai trūko mokančių minosvaidžiais šaudyti. Aš gi buvau baigęs minosvaidininkų kursus. Tiesa, mūsų minosvaidžių taikymo instrumentai buvo kitokie, šveicariški, visai skirtingi nuo rusiškų. Tad šaudyti iš uždangos netiesiu taikymu negalėjom. Tiesiu gi taikymu šaudyti galėjom. O minosvaidžių ugnies galingumas prilygsta artilerijai, tad apsisprendžiau pats vadovauti ekspedicijai, kurios uždavinys bu-

ŠANČIAI
PANEMUNĖS TILTAS
A. PANEMUNĖ
Š
P
1
R
4
JIESIA
NEMUNAS
PREDOS GR. JIESIA
3
5
KARO MOKYKLA
1 MŪSŲ POZICIJA
R MINOSVAIDIS
3 RUSŲ PABŪKLAI
4 NAPOLEONO KALNAS
5 GLUOSNIŲ ALĖJA

vo sunaikinti ar iškrapštyti iš pozicijų rusų pabūklus.

Savo vietoje vadovauti palikau "Metale" vieną nesenai atvykusį atsargos leitenantą. Pats gi pasikrovęs į sunkvežimį minosvaidį, minų su užtaisais, porą kulkosvaidžių, šaudmenų, su aštuoniais ginkluotais vyrais išjudėjau į žygį. Šančių kareivinės atrodė apytuštės, bet nevisiškai evakuotos: pravažiuodami ten matėm vieną kitą raudonarmietį.

Šančių pietvakarinėje dalyje, beveik prieš Jiesios žiotis, suradom vietą, tinkamą mūsų uždaviniui. 75 - 100 metrų atstu nuo Nemuno aukštumoje radom įdubimą, kur pradėjom apsikasti ir įsitvirtinti. Iš ten puikiai matėsi Nemunas ir jo abi pakrantės nuo Napoleono kalno iki Karo Mokyklos, o visai priešais buvo Jiesios žiotys.

Nemuno pakrantėse visą laiką vyko susišaudymas su rusais, kurie valtimis bei pantonais mėgindavo keltis į Šančius. Į tas kautynes bematant įsivėlė ir mūsų vyrai ir ne tiktai su bandančiais keltis, bet taip pat ir su besitraukiančiais daliniais bei gurguolėmis, kulkosvaidžių salvėmis duodami "gazo", kad sparčiau traukt̃ysi ir greičiau apleistų Kauną.

Truko kiek laiko, kol parengėm ugniavietę, pastatėm minosvaidį. Jau buvau nusitaikęs į Jiesios šlaito ir į vamzdį buvau benuleidžiąs pirmąją miną, kai pamatėm, kad rusai nusiima patrankas ir ruošiasi traukt̃is į rytus. Nenorėdamas bereikalingai provokuoti besitraukiančių artileristų, minosvaidžių taip ir nepanaudojau. Iš Napoleono kalno patrankos anksčiau buvo nuimtos.

O mes visą saulėtą popietę praleidom besikaudami su dar vis bandančiais keltis per Nemuną rusais. Kulkosvaidžiai ir automatai su trumpomis pertraukomis tratėjo iki vakaro.

Mūsų pozicijų užpakalyje iš vieno namo pastogės įkyriai plyškėjo pistolėtų šūviai. Vėliau paaiškėjo, kad du politrukai šaudė į mus.

Iš tos ekspedicijos didžiausią įspūdį man paliko merdintys kulkų suvarstyti arkliai. Anapus Nemuno palei upę ėjo gražus gluosniais apaugęs kelias, lyg gluosnių alėja, kuriuo rusai traukė į rytus. Prasiskleidus kautynėms, toje alėjoje pro gluosnius matyti stovį pakinkyti arkliai, traukią sunkius karinius vežimus. Jie sužeisti stovi nejudėdami, lyg akmeninės skulptūros, stovi ištisas valandas, stovi ir nekrinta. Tas šiurpus vaizdas dar ir šiandien su skausmu atsigaivina mano akyse.

Vakariop rusų judėjimas aprimo. Apie 6-7 valandą p.p. gluosnių alėjoje, anapus Nemuno, pamatėm pirmąją vokiečių žvalgų 5-7 vyrų grupę.

Vakare nusiėmėm nuo savo įsitvirtinimo Nemuno krante ir grįžome į "Metalą".

Čia radome gerokai pasikeitusią padėtį. Iš karinio štabo buvo atsiųstas vadu ats. kpt. Drg. "Metalo" štabą iškėlė į Šančių pradžios mokyklą, berods Vokiečių gatvėje. Mano vyrai mus pasitiko nusiminę. Jie skundėsi, kad, mat, pavojaus valandą, kai reikėjo kovoti, jie buvę geri, o dabar pavojui praėjus, jie jautėsi lyg atstumti.

Aš gi asmeniškai labai apsidžiaugiau, kad kas perima pareigas, ir mane nuo savanoriško įsipareigojimo atpalaiduoja. Buvau kraštutiniai pervargęs, trečią parą beveik nieko nevalgęs ir nemiegojęs. Gerai, kad veiklos įtampoje mano temperatūra sunormalėjo.

Mane išeinantį iš "Metalo" pasigavo čia pat buvusios "Paramos" maisto krautuvės pareigūnai, įsivedę į vidų pavaišino konjaku ir dešra.

Toms dviems įtemptos kovos dienoms praėjus, ką darėt trečiadienį, birželio 25 dieną?

Trečiadienį nuėjau į "Metalo" štabą, jau įsikūrusį pradžios mokykloje. Kapitonas, išsitraukęs bonką vyno, pripylė du stiklus, vieną iš jų man.

Naujasis vadas kpt. Drg., štabo paskirtas Šančių komendantu, taip pat vadinosi ir "Metalo" sukilėlių vadu. Mano sąmonėje tas paskutinis jo titulas kažkaip ir užkliuvo. Šančių komendantu . . . visiškai tvarkoje, bet . . . "Metalo" vadu? "Na, kaip čia, "Metale" nepaleidęs nė vieno šūvio, sukilimo veiksmuose "Metale" nepajudinęs nė piršto . . . kapitone, pavėlinai bent 30 valandų, kad turėtum teisę vadintis "Metalo" vadu".

Tokie žodžiai kaupėsi mano pasąmonėje, bet jie taip liko nepasakyti. Atrodo, lyg kažką panašaus jautė ir kapitonas. Tad mano vizitas praėjo gerokai šaltoje atmosferoje. Ir stiklas vyno, kurio gal tik trečdalį išgėriau, nuotaikos neatšildė.

Kapitonas pranešė, kad organizuojama Nepriklausomos Lietuvos kariuomenė, todėl karo grobį: ginklus, municiją, turim perduoti komendantūrai. Tad visą grobį sukrovėm į sunkvežimius ir iškilminga vora, kurios priešakyje važiavo mūsų paimtasis šarvuotis, papuoštas Gedimino stulpais, triumfo žygiu nugabenome į komendantūrą.

Vėliau krimtausi, kad pasielgėm kaip žiopliai. Reikėjo dalį ginklų nuslėpti ateičiai, nors anomis sąlygomis ginklus saugiai paslėpti vargu ar buvo lengviau negu juos vėl įsigyti. Tada mus svaigino Nepriklausomos Lietuvos dvelkimas, ir visai nepagalvojom, kad laikas ruoštis naujai okupacijai.

Kaip atrodė rusų karingumas ir kiek paėmėt belaisvių?

Raudonarmiečių kovingumas nebuvo didelis. Jie atrodė demoralizuoti, lyg laukė progų išsivaduoti iš politrukų teroro. Grįžimui į "Plačiąją tėvynę" nerodė entuziazmo.

Šių nuotaikų vokiečiai neišnaudojo ir nesugebėjo su belaisviais žmoniškai elgtis. Mes su belaisviais elgėmės korektiškai — sužeistiesiems teikėm visą įmanomą pagalbą.

Kiek paėmėm belaisvių, tikslaus skaičiaus pasakyti negaliėčiau. Bet jų buvo gerokai virš šimtinės. Su sužeistaisiais galėjo siekti 200.

Kas sudarė savanorių sukilėlių eiles Jūsų grupėje?

Pirmiausia turiu paminėti fabriko darbininkus. Eidamas į "Metalą" nuogąstavau, kaip laikysis fabriko darbininkai. Svarsčiau, gal bus paraudę, palankūs okupantui. Tuo tarpu patyriau maloniausią staigmeną. Darbininkai buvo pati entuziastiškiausia, pati kovingiausia sukilėlių grupė. Juos vis reikėdavo prilaikyti, kad per daug nelystų į pavojų.

Antrą labai sąmoningą ir kovingą grupę sudarė studentai ir moksleiviai.

Trečią grupę sudarė kariai, tarnautojai ir kiti sąmoningi lietuviai.

Visi jie man atrodė tokie šviesūs kovotojai už laisvę, sukilę prieš sovietinį okupantą ir jo terorą.

"Metalo" grupę sudarė apie 250 - 300 sukilėlių partizanų - partizanių.

Turėtumėt dar kokių baigiamųjų pastabų?

Galėčiau pridėti porą pastebėlių.

"Metalo" frontiniame pastate, ant kurio stogo mes buvome įsitvirtinę, buvo "Paramos" krautuvė. Mane labai stebino, kad per dvi įtemptų kautynių dienas nei vienam mūsų dalinio sukilėliui neatėjo į galvą mintis nueiti į "Paramos" krautuvę ir paimti duonos kepalą, dešrigalį ar stipresnio gėrimo bonką. Visi buvome taip užsiėmę, kad apie valgį visai užmiršome. Prabėgomis užkąsdavome tiktai merginų atneštais sumuštiniais. O tikrumoje būtų buvę pilnai pateisinama tokiose aplinkybėse pasiimti iš čia pat esančios krautuvės kiek maisto ir gėrimų.

Visame krašte sukilimo eigoje dalyvavo daug savanorių sukilėlių dalinių. Jie stengėsi tiek įgąsdinti sovietinį okupantą, kad jis nešdintųsi kuo greičiausiai iš Lietuvos teritorijos ir kad nespėtų padaryti daug žalos Lietuvos žmonėms bei Lietuvos turtui. Tai buvo šviesūs ir ryžtingi idealistai sukilėliai.

Vėliau vienur kitur atsirado kiek ir padaužiško elemento, kuris nieko bendro neturėjo su sukilimo pavojais ir tikslais. Kai kurie jų įsivėlė į veiklą, nieko bendro neturėjusią su sukilėlių partizanų tikslais. O jie bandė save vadinti irgi partizanais. Tad sukilėlių partizanų vardo klausimas prašyte prašosi patikslinimų.

Sukilėliais partizanais turėtų būti vadinami tie aktyvūs kovotojai savanoriai prieš sovietinį okupantą, kurie, siekdami Lietuvos nepriklausomybės ir laisvės, rizikavo savo gyvybe. Tuose mūsų ryžtingos kovos veiksmuose jie buvo tokio pat lygio kaip mūsų vėlesnieji kovotojai rezistentai MIŠKO BROLIAI. Visus kitus, kurie sovietinių ar nacinės okupacijos laikais reiškėsi kitais motyvais, o ne mūsų tautos tikslais bei siekimais, reikia vadinti skirtingais vardais — rezistento - partizano vardo jie neturi nei teisės, nei pagrindo savintis.

— o —

Tai yra būdinga 1941 metų birželio mėn. 23 dienos vieno dalinio veiksmų istorija. Panašiu sukilėlių ryžtu, idealistine dvasia, drąsiais veiksmais sukilimas vyko Lietuvos miestuose ir kaimuose.

Šį įdomų pokalbį su Miku Vytėnu baigiame vienu mažu apmąstymu. Spontaniškuose sukilimo veiksmuose visko neįmanoma pramatyti ar suplanuoti. Drąsiame puolime dažnai glūdi užslėptos sėkmės, kurios nenumatytos išnyra veiksmo metu. Taip ir "Metalo" sukilėlių židinio veiksmuose toks atvejis buvo.

Kelis kart pokalbyje buvo minima, kad kairiame Nemuno krante prie Napoleono kalno susitelkę sovietiniai daliniai bandė valtelėmis keltis per Nemuną į Šančius. Sukilėlių daliniai, įsitvirtinę dešiniajame Nemuno krante, Šančių pusėje, kulkosvaidžių ugnimi tas sovietinių dalinių pastangas sutrukdydavo. "Metalo" sukilėlių židinys tuos Nemuno pakrančių sukilėlių dalinius reguliariai papildydavo jau šiek tiek apmokytais ir sovietiniais ginklais apginkluotais sukilėliais savanoriais.

Aktyvus ir ryžtingas "Metalo" sukilėlių židinio veikimas sukeldavo paniką Juozapavičiaus Prospektu judančiuose sovietiniuose daliniuose, kurie kiek įmanydami skubiau slinko Panemunės tilto link.

Jeigu veiklaus "Metalo" sukilėlių

POSĖDŽIAVO LFB TARYBA IR CENTRO VALDYBA

JAV-se gyveną LF bičiuliai kiekvienais metais gausesniame būry susitinka tradicinėse LFB studijų ir poilsio savaitėse Dainavoje, pas lietuvius pranciškonus Kennebunkporte ar kitose vietovėse. Čia paprastai įvyksta ir metinės LF bičiulių konferencijos. Didžiųjų lietuviškų renginių kaip Tautinių šokių, Dainų, PL dienų proga bičiuliai susirenka draugiškam pašnekesiui ir pasivaišinimui. Toks susitikimas buvo numatytas ir VII laisvojo pasaulio lietuvių tautinių šokių šventėje, š. m. birželio 30 d. Clevelande. Clevelando sambūris buvo paprašytas atlikti paruošiamuosius darbus. Deja, toks susibėgimas neįvyko dėl kitų renginių gausos.

Gegužės 6 d. naujosios LFB tarybos prezidiumo pirmininko iniciatyva sušauktas Tarybos ir Centro valdybos pasitarimas Tėvų marijonų patalpose Chicagoje.

Po ankstyvųjų Mišių, kurias atnašavo Marijonų provinciolas kun. dr. V. Rimšelis ir pasakė pamokslą, buvo paruošti bendri pusryčiai. Prasidėjęs posėdžiai tęsėsi iki vėlyvos pavakarės. Dalyvavo tarybos nariai, gyveną JAV ir Kanadoje, išskyrus dr. Kęstutį Girnį ir Kęstutį Ivinskį iš Vokietijos, Centro valdyba su pirm. Broniu Nainiu, Chicagos sambūrio valdyba su pirm. dr. Petru Kisieliumi ir kviesti svečiai: dr. A. Damušis, kun. dr. V. Rimšelis, dr. K. Ambrozaitis, V. Naudžius — viso 22 asmens.

Dr. P. Kisielius, pasveikinęs gausiai susirinkusius, pasidžiaugė bičiulių drausmingumu ir palinkėjo darbingos nuotaikos. Dr. V. Majauskas, pirmininkavęs pirmajam posėdžiui, prašė atsistojimu ir tylos minute prisiminti žuvusius karo ir pokario metais bei dabar tebetęsiančius rezistencinį darbą okupuotoj tėvynėje, prieš 10 metų mirusį prof. Brazaitį ir kitus tautos kovotojus ir darbuotojus.

Pasitarimams buvo numatyti aštuoni klausimai: Vliko reikalai, Ryšiai su Lietuva, OSI, Lietuvybės išlaikymas, Fondai, Baltų lyga, Į Laisvę žumalas, LFB solidarumas.

Pirmininkaujantys — Tarybos pirm. dr. V. Majauskas ir CV pirm. Br. Nainys norinčius kalbėti griežtai laikė temų ribose, ir visi klausimai galėjo būti bent dalinai paliesti.

Apie Vliką kalbėjo Viktoras Naudžius, 5 metus atstovavęs frontininkams šioje institucijoje. Jis, Vliko tarybos posėdin pakvietus kalbėtoju

---

židinio nebūtų, porai sovietinių tankečių būtų buvę labai lengva pasukti Nemuno kranto link kokius 400-500 metrų ir sukilėlių dalinius iš už nugaros kulkosvaidžiais išskinti. Tada sovietiniai daliniai laisvai slinktų per Kauną, jį degindami, sprogdindami ir žmones terorizuodami.

Buvo atvejų, kai "atsargūs strategai" bandė smerkti sukilėlių ryžtingą aktyvumą. Būk, jis per ankstyvas ir užtrauksiąs daug nelaimių.

Bet pasirodė, kad ryžtingas aktyvumas buvo naudingesnis ir tikslesnis, negu būtų buvęs "strateginis" pasyvumas.

dr. V. Dargį — reorgų pirmininką, pareiškė protestą, motyvuodamas, kad tokiu metu, kai mėginama išlyginti santykius tarp PLB ir Vliko, kviečiamas kalbėti kontraversinis asmuo, veikiąs prieš Bendruomenę (tuo sumažinama galimybė šioms organizacijoms susitarti), iš Vliko tarybos, kaip LFB atstovas, pasitraukė. LFB taryba vėliau paskirs kitą asmenį, nors dabartiniame Vliko sąstate, kaip ir daugelis dalyvių pasisakė, nesą sąlygų pozityviai bendradarbiauti ir dirbti.

Dr. A. Damušis kalbėjo apie ryšių reikalingumą su dabartine okup. Lietuva.

Dr. P. Kisielius, supažindindamas su dokumentine knyga — Exhibits Documenting the U.S. Department of Justice's Office of Special Investigation Cooperation with Soviet KGB (Procurators. 1984. 3.28), kurią paruošė adv. Povilas Žumbakis su studentų pagalba, pabrėžė, kad šis dokumentų rinkinys vaizdžiai parodo, kaip yra žalojama individo laisvė, kaip keršto idėja nustato tautas prieš tautas, kaip yra tautų, prieš kurias negalima nė piršto pajudinti, ir jos susilaukia privilegijuoto statuso šio krašto teisingumo institucijose ir sovietų KGB paramos.

Knyga atspausdinta ir pasiųsta visiems JAV senatoriams, kongresmanams ir kitoms institucijoms, dirbančioms šių investigacijų bylose. Jos paruošimui ir išleidimui bič. dr. Petras Kisielius davė 5,000 dol. (Išleidimas kaštavo per 20,000 dol.). Taip pat pasisakyta už skubią paramą Americans for Due Process. Teigiamai įvertinti adv. Povilo Žumbakio, Rasos Razgaitienės, Daivos Kezienės darbai. Šiuo klausimu kalbėjusieji pasisakė, kad privačią iniciatyvą reikėtų sujungti su LB. Būtų liūdna, jei ir LB pasektų Alto ir Vliko pažiūras, neigiančias tokią iniciatyvą. Pasitarimo metu buvo paliesta pati OSI organizacija ir joje ryškiai pasireiškianti sovietų infiltracija, K. Palčiausko nuteisimas ir pilietybės atėmimas, Kungio byla, kuri buvo laimėta, bet galimas dalykas, kad ji bus apeliuota.

V. Naudžius savo pranešime, pavadintame LFB ir mūsų solidarumas, jautriai palietė savo pasitraukimą iš kai kurių vadovaujamų postų. Ilgesnėse diskusijose išryškėjo: solidarumas buvo ir pasilieka vienas iš pagrindinių LFB sąjūdžio bruožų, nuomonių skirtumai neturėtų mūsų išskirti, LF bičiuliai visą laiką buvo puolami iš kairės ir dešinės ir negalima tikėtis, kad ir ateityje frontininkai bus kitaip traktuojami, frontininkų sąjūdis yra dinamiška ir solidarumo siekianti organizacija kitų lietuviškų junginių tarpe.

Dr. K. Ambrozaitis ir V. Naudžius kalbėjo apie LFB fondus, jų finansinį stovį, atliktus ir planuojamus atlikti darbus. "Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti" jau yra išleidęs 14 knygų. Jau baigiama spausdinti J. Daumanto Partizanų III pataisyta ir papildyta laida, Brazaičio raštų V tomas, J. Keliuočio atsiminimų knyga : ištrėmimų kančia, pavadinta "Dangus nusidažo raudonai" su dr. J. Girniaus įvadu. Dr. J. Girnius ruošia J. Brazaičio monografiją. Sambūriai prašomi suruošti šių naujų knygų sutiktuves ir J. Brazaičio 10 metų mirties sukakties minėjimus.

Br. Nainys savo pranešime palietė mišrių šeimų, lituanistinių mokyklų silpnėjimą, mažesnį lietuvių kalbos

naudojimą jaunimo tarpe, jaunimo skurdų bendradarbiavimą spaudoje. Lietuvių fondas ir LB turėtų daugiau sielotis lietuvybės išlaikymu, lituanistinių mokyklų stiprinimu ir mažiau energijos ir pinigų išleisti pašalinėms sritims, kaip paveikslų pirkimui, nereikalingų premijų skyrimui, sumažinti premijų infliaciją. Daugiau lėšų nukreipti į Pietų Amerikos lituanistinį švietimą. Prelegentas prašytas paruošti platesnę studiją šiuo klausimu.

V. Rociūnas, trumpai painformavęs apie Į Laisvę žurnalo finansinę ir redakcinę padėtį, kuri yra patenkinama (neturima skolų ir netrūksta bendradarbių bei straipsnių), prašė būti atleidžiamas iš redaktoriaus pareigų, nes turįs kitų neatidėliojamų uždavinių. Taryba turės surasti naują redaktorių.

Pasisakyta už Baltų laisvės lygos rėmimą.

Kruopščiai paruošti pranešimai ir diskusijos parodė, kad Tarybos sušauktas posėdis buvo tikrai reikalingas.

S. G.

LFB tarybos ir Centro valdybos pasitarimo dalyviai Chicagoje, 1984 m. gegužės 6 d. dalyviai: pirmoje eilėje iš k. į d.: dr. K. Ambrozaitis, V. Rociūnas, dr. V. Majauskas, dr. A. Damušis, Br. Nainys, O. Kavaliūnienė, dr. P. Kisielius; antroje eilėje: dr. Č. Kuras, V. Akelaitis, Vl. Zinkus, St. Džiugas, P. Narutis, J. Ardys, J. Baužys, J. Mikonis, V. Naudžius ir V. Petrulis.

. . . IŠ PIETŲ Į ŠIAURĘ

(Atkelta iš 45 psl.)

prancūzų karaliaus posakį: "Po manęs — nors ir tvanas".

Taigi, ne vien pasyvi praeities JAV politika mūsų atžvilgiu, bet ir pasyvi Lietuvos diplomatinės tarnybos laikysena ateities perspektyvų neskaidrino. Noras nors "išsilaikyti" diplomatinės tarnybos gretoms retėjant, vedė į natūralų institucijos nykimą. Manau, kad Lietuvos diplomatai su ta mintimi buvo net apsipratę. Neapsiprato tik Amerikos lietuviai; jie judino fondų klausimą, tyrė garbės diplomatų paskyrimo galimybes, aukomis prisidėjo prie pasiuntinybės namų atnaujinimo. *Lietuviai norėjo ir nori matyti oficialiai pripažįstamą valstybės atstovybę gyvą ir veiksmingą?*

Praeityje nepadėjo ir tai, kad eilę metų baltų skyriuje dirbdavo nepatyrę, su mūsų klausimu giliau nesusipažinę žemesnio rango diplomatai, kas irgi rodo, kiek iš viso Valstybės Departamentui rūpėjo Baltijos valstybių klausimas, jei ne jų likimas. Diplomatai paskyrimą dirbti baltų skyriuje priimdavo kaip kokią bausmę; žinojo, kad, šias pareigas eidami, jie neturės galimybių tarnybiniam paaukštinimui. Jų žodžiais, "tai maksimum vienos valandos darbas dienai". Jau prieš tuziną metų vienas toks baltų "desk officer" pasakojo, jog baltai yra tokie drausmingi ir geri, kad "trūksta tik to, kad, eidami kraštuvėn popieriaus pirkti, mums apie tai pranešty". Jo nuomone, baltų skyrius buvo daugiau "simbolinis", nes tarnyba svarbesnės politinės funkcijos neturėjo, ir toks paskyrimas buvo stabdis karjerai ir daugiausia laiko gaišinimas.

Lietuvos atstovybės vien "simbolinė svarba" turėjo iššaukti mūsų reakciją. Agresijos nepripažinimas įpareigoja JAV griežtai laikytis principo visose konkrečiose situacijose.

Šiandien lietuviai džiaugiasi pastūmėję pirmyn garbės konsulų institiciją. Sakoma, jog tai didelis mūsų laimėjimas. Čia, žinoma, yra nuomonės reikalas. Kai kam galėtų atrodyti, jog tai yra kelias ne tiek diplomatinei tarnybai stiprinti, kiek ją palaipsniui išformuoti — be triukšmo ir be erzelio, esant visiems patenkintiems. Aišku ir tai, kad veikli, inteligentiška ir kūrybinga asmenybė gali daug nuveikti — su garbės titulu, ar be jo. Sutinku jog simboline ir viešosios opinijos prasme tai yra laimėjimas, tik neturėkime iliuzijų, kad tuo yra pratęsiamas *normalus* pasiuntinybės ir konsulatų darbas. Taip

pat sutinku, kad kai kuriuose užjūrio kraštuose, neišskiriant nė Pietų Amerikos, Lietuvos diplomatinė tarnyba galėtų turėti nemažesnes galimybes.

Diplomatai be paskyrimo.

Aš vertinčiau garbės konsulų skyrimą iš kitataučių tarpo. Štai pavyzdys: Bolivijoje buvusio prezidento Siles Salinas brolis buvo senatorius, drauge mokęsis su prof. Julium Kakarieka, ir per jį, dailininką Rimšą, o gal net ir per mane nuoširdžiai pamilęs lietuvius. Jis man sakė būtų laikęs sau už garbę kokiu nors būdu pasitarnauti Lietuvai. Žinau, kad prezidentas būtų tokiam paskyrimui pritaręs. Būtume nors kartą metuose išgirdę gerą kalbą Jungtinėse Tautose už Lietuvą! Deja, Lietuvos diplomatija tokios plačios vizijos neturėjo ir gražiausiai net tokios nieko nekainuojančios "rizikos" nebūtų drįsusi imtis. Taip pat dar neatėjo mintis suteikti garbės titulą mano išmanymu labiausiai nusipelniusiai lietuvių tautos asmenybei, kuria laikau prof. dr. Juozą Eretą. Visą savo gyvenimą jis raštu, žodžiu, pavyzdžiu ir asmenybe kovojo už nepriklausomą Lietuvos ir Baltijos valstybių ateitį, be paliovos tirpdydamas suledėjusią Europos sąžinę — kaip tikras mūsų ambasadorius! Amžinai skubėdami, mes kažkaip vis nesuspėjame pripažinti ir pagerbti savo didžiausių geradarių, jiems gyviems tebesant — ar ne tiesa?

Vlikas aukštai — Bendruomenė toli

Eikime prie Vliko. Venezuelos Lietuvių Bendruomenė jokio oficialaus ryšio su Vliku neturi, išskyrus mano asmenišką susirašinėjimą su prof. dr. Domu Krivicku. Atrodytų, kad Vlikas Bendruomenės net vengia (to aš nepajėgiu suprasti). Dabartinė VLB Krašto Valdyba nebuvo painformuota apie Vliko įgaliotinio paskyrimą. Po paskutinių rinkimų, Vliko valdyba irgi oficialiai nepainformavo nei apie savo sudėtį, nei apie savo įgaliotinio padėtį. Jei Vlikui sunku mus painformuoti, Krašto Valdybai yra lengva jį priimti tik kaip "simbolį" ir darbe į Vliką dėmesio nekreipti. Jei įgaliotinis yra paskirtas, tai užtikrinu, joks Venezuelos lietuvis nežino, kokia yra jo funkcija. Tiesa, mes gauname "xerox" kvietimus į Vliko seimus, kurių nei jie, nei mes rimtai neimame į galvą. Prieš porą metų paprašiau laišku Vliko vicepirmininko politiniams reikalams pasiųsti Bendruomenei Eltos biuletenį — jokio atsakymo. Žinoma, yra daug kelių biuleteniui gauti, ir kai ką sužinome iš spaudos. Pagrindinio ryšio trūkumas primena posakį: "Dievas aukštai — bažnyčia toli". Parafrazuodamas sakyčiau: "Vlikas aukštai — mes toli". Gal visame tame nėra blogos valios, bet tai menka paguoda.

Ir tačiau Eltos medžiaga išskirtinai VLB pastangomis yra

naudojama ispaniškame latvių (būsimame baltų) biuletenyje ir net Venezuelos spaudoje. Bendruomenė ir išlaidas padengia savo pastangomis.

Prieš kurį laiką viena veikli Bendruomenės narė pasiūlė Vlikui Venezueloje pasirodžiusius apie Lietuvą straipsnius perspausdinti ir išsiuntinėti po visą Lotynų Ameriką svarbesniems asmenims, ar institucijoms. Vlikas sutikęs projektą finansuoti, aš sutikau Bendruomenės vardu bendradarbiauti. Bet tai, matote, veikla per užpakalines duris, per virtuvę.

Mane giliai paveikė bičiulio Juozo Kojelio išsamus ir kritiškas 1982 metų Vliko seimo vertinimas sąjūdžio organe "Į Laisvę". Jei taip yra, kaip jis rašo, tai "po šimts velnių, karambuli"! Kuriam galui tada Lietuvių Frontas iš viso eina į Vliką?

Reikia visuotino tremties seimo

Aš norėčiau bent svajoti apie steigimą visuotinio tremties ir išeivijos lietuvių seimo, kaip pagrindinės, pastovios institucijos, į kurią įeitų visų gyvų, svarbių ir aktyviausių organizacinių junginių atstovai. Seimo atstovai rinktų egzekutyvą nustatytam metų skaičiui, kad ir Vliko vardu, įjungdami rezistencinius elementus, pirmiausia gi 1941 metais sudarytos vyriausybės atstovus, nes jie pirmieji, jei ne vieninteliai, turį teisę būti jo sudėtyje. Nesupratau ir niekad nesuprasiu, kodėl, pavyzdžiui, į Vliko sudėtį neįeina tokie asmenys, kaip buvęs sukilimo vyriausybės ministras prof. dr. Adolfas Damušis? Reikia baigti dabartinę tragikomediją, ieškant ir nesurandant nei buvusių partijų, nei jas atstovavusių asmenų (atrodo, kad dabar vienos partijos narys gali būti paskolintas kitai partijai, kuri narių iš viso nebeturi) — partijų, kurių nebėra ir ateityje nereikės, nes jos savo laiką ir reikalą jau atgyveno. Jų atminimas priklauso archyvams istorijai. Jų vietas turi užimti veiklūs vienetai — sakykime, kad ir Lietuvos Vyčiai. *Nebijokime realiai ir kritiškai vertinti savo jėgų ir drąsiai darykime struktūrinius pakeitimus, jei jie rezistencinei kovai geriau pasitarnautų.* Imkime pavyzdį iš Jungtinių Valstybių; jos pakeitimų nebijo, todėl ir eina pirmyn.

Amerikos Lietuvių Taryba, svarbus politinis talkininkas pirmajame pokario dvidešimtmetyje, irgi turi kritiškai žvelgti į save, kad surastų atsakymą į neraminantį klausimą: o koks yra likęs jos vaidmuo dabartiniame veiksnių verpete?

O Pasaulio Lietuvių Bendruomenė?

Pasaulio Lietuvių Bendruomenė nuoširdžiai talkininkauja mū-

sų Bendruomenei. Taip pat artimai bendradarbiauja kun. Pugevičiaus vadovaujamas Lietuvių Informacijos Centras ir Marijos Rudienės vadovybėje esantis Balfas. Prisiminus ir šiandien darosi keista, kad Brazinskų gelbėjimo akciją vykdė lietuvių šalpos institucija. Pinigus surasti buvo kur kas lengviau, kaip juos traukti iš kalėjimo, ar surasti kraštą, kuris juos priglaustų. O kas žino, kiek projektų iškyla ir yra tyliai vykdomi pavienų asmenų — net ne organizacijų? Aišku, kad esant tokiai padėčiai darbo koordinacija yra neįmanoma. Jei Vlikas sugebėtų tik visų darbą derinti — vien jau tuo save pateisintų.

Dažnai lietuviai — ir tie patys veiksniai — nusiskundžia, jog jiems trūksta darbininkų. Aš tuo patikiu. Darbininkų yra, gal net labai gerų, bet į juos nepasižiūrima — gal net privengiama. Jei ir įsileidžia, tai tokį, kuris "tinka, patinka ir įtinka"; ieškoma tokio, kuris stumtų vežimą, tik, gink Dieve, arklio neparagintų. Vienas Kanados lietuvis pasakojo, jog kartą jam pasisiūlius lietuvių organizacijai talkininkauti, jie į jį pažiūrėję, lyg į pilietį iš Marso ir niekuomet jo pirštu nejudino. Tiek dėl tos talkos. Nelaimė yra, *kad darbo ir garbės sąvokos yra negailestingai sumaišomos.*

Veikla sau — ne veikla

Kartais aš nekukliai pagalvoju, kad mūsų politiniai veiksniai iš viso aiškios rezistencinės programos neturi — tik improvizuoja, kartais net nevykusiai. Taip ir peršasi išvada: gal mes Venezueloje nesame jau tokie nereikšmingi nykštukai, kaip mes sau atrodome. Mes turime rezistencinę darbo programą; mes tarpusavio peštynėms laiko negaištame; mes esame venezueliečių ir kitų pavergtų tautų gerbiami. Mes pajėgiame ne tik patys apsijungti, bet taip pat apjungti kitas pavergtų kraštų bendruomenes, einame į televiziją, stipriai reiškiamės spaudoje, demonstruojame, rašome memorandumus ir siunčiame telegramas į Kremlių, leidžiame laikraštį, spausdiname knygas, naudojame asmeninį kontaktą lietuviškoms pozicijoms tvirtinti. Tačiau mes žinome ir tai, jog mūsų darbu domisi tiktai Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, o mus padrąsina tik Lietuvių Frontas. Gal to ir užtenka.

Todėl pietų rezistenco žvilgsnyje į šiaurę — žvilgsnis pirmiausia ir krypsta į Lietuvių Frontą. Į jį tenka dėl lietuvių rezistencijos viltis — patink kam, ar ne. Ant Lietuvių Fronto pečių krinta sunkiausia darbo našta ir didžiausia atsakomybė. Lietuvių Frontas yra gimęs kovoje. Jei jis nekovos — kas gi kovos? Kas mus skatinas, kas rems ir mus gins?

Laimėjimai be pergalės

Savo laiku man padarė gilų įspūdį bičiulio Leonardo Valiuko

ir jo talkininkų pastangos pravesti rezoliucijas Baltijos valstybių klausimu. Jos buvo pravestos vienbalsiai, tačiau nevykdomos. Kodėl? Gal nežinojome, kur turime spausti, o ne visi lietuviai vienodai sutiko laimėtąjų entuziazmą. O turėjome spausti Valstybės Departamentą, kuris į panašaus turinio rezoliucijas tik ranka numoja, ypač kai kuone kiekviena diena yra pilna "degančių" problemų. Kodėl Lietuvos diplomatinė tarnyba nereikalavo vykdyti? Gal nebuvo norima savo netiesioginio darbdavio erzinti. Kodėl tada politiniai veiksniai nereagavo? Jiems gal nė tokia mintis į galvą neatėjo. Mes esame taip užsiėmę savimi, savomis grupėmis, savais reikalais ir reikalėliais, savo ambicijomis. Vis užmirštame, kad tikrasis laukas yra ne mūsų visuomeninio darbo "valdininkų" tarpe; jis yra aplink mus, arti ir toli.

Kadangi mano idealizmas yra jau kiek kritiško cinizmo aptramdytas, pasakysiu, kad *daugeliui Valstybės Departamento nė šiandien Lietuvos reikalas nėra degantis. Ir nors aš prezidentą Reaganą laikau iš Lietuviško vadovėlio išrašytu prezidentu, jis daug nepadarys, jei viešoji opinija nespaus ir konkrečių, įgyvendinamų siūlymų nedarys. O jis nori mums padėti! Laukti panašaus prezidento ateityje yra laukti stebuklo.* Lietuvos reikalas yra kiek aktualesnis Europai, kai labiausiai opus ir jautrus jis yra bolševikams. Sovietų Sąjunga nepraleidžia progos mūsų pastangoms griauti ir savo pozicijoms tvirtinti;

joks mūsų, o drauge ir Lietuvos likimą liečiąs klausimas Sovietų Sąjungai nėra nei permažas, nei per nesvarbus.

Mažas keras didelį vežimą verčia

Leiskite man šį teigimą išrykinti papasakojimu 1976 metais Ženevoje įvykusio nuotykio tarp tuometinio Valstybės Sekretoriaus Kissingerio ir Sovietų užsienio reikalų ministro Gromyko. Keistu sutapimu, visa tai vyko Vasario 16 dieną. Gromyko pradėjęs pasitarimus protestu dėl Kissingerio pareiškimo, kurį Amerikos Balsas perdavęs į Lietuvą Nepriklausomybės atsteigimo sukakties proga. Gromyko tai palaikęs provokacija, trukdančia rimtas diskusijas svarbiais abi vyriausybes liečiančiais klausimais. Kissingeris bandęs juokaudamas ranka numoti, aiškindamas, kad sukaktuviniai pareiškimai nieko nesaką ir kad esmėje tai esą tik nuo seno įsigalėjusios tradicijos kartojimas. Gromyko šią Kissingerio interpretaciją atmetęs, reikalaudamas panašaus pobūdžio provokuojančius pareiškimus ateityje nutraukti. Dar daugiau. Kaip įrodymą geros valios, Gromyko reikalavęs, kad už savaitės būsimos Estijos "buržua-

zinės sukakties proga" Kissingerio pareiškimas nepasirodytų. Atrodo, jog Kissingeris atsakęs "no problem", nes tuojau po pasitarimo susisiekęs su Washingtonu, duodamas instrukcijas Estijos Nepriklausomybės šventės proga jo pareiškimo neskelbti. Tuo betgi reikalas nesibaigė. Estai, sužinoję, kad Valstybės Departamentas jiems pareiškimo neduos, sukėlė triukšmą, ir visas reikalas atsidūrė Valstybės Sekretoriaus pareigas ėjusio Ingersall kabinete. Tasai, negalėdamas atsispirti viešai opinijai ir negalėdamas neklausyti savo "boso" instrukcijų, visą bylą perdavė į Baltuosius Rūmus. Prezidentas Ford turėjo praktiškos išminties pasakyti, jog, lietuviams davus Vasario 16 pareiškimą, jis turįs būti duodamas ir estams.

Kissingeris matomai jautėsi įžeistas, nes po šio incidento Vasario 16 proga paskelbiami Valstybės Departamento pareiškimai nebebūdavo jo pasirašomi.

Jeigu sovietai daro tokį spaudimą, palyginti, menkuose dalykuose, išjudindami aukščiausias JAV vyriausybės sferas, kokį spaudimą jie išvysto rimtesniais atvejais? Ir jei toks Kissingeris, pataikaudamas sovietams, gali daryti nuolaidas šiuo atveju, kas gali būti užtikrintas, kad jis nedarytų nuolaidų Lietuvai lemtingu atveju?

Žvilgsnis į Europos šiaurę

Paskutinės pastabos verčia mesti žvilgsnį per Atlantą Europos šiaurėn — į pačią Sovietų Sąjungą, kuri ginklu tebelaiko okupuotą ir priespauda kenčianeią tėvų žemę Lietuvą.

Laisvajam žmogui klaidinti lietuviams galutinai pavergti ir tautai likviduoti, sovietai yra užvedę pragarišką šnipinėjimo ir propagandos mašiną. Turimais duomenimis, *apie trečdalį sovietinio personalo Amerikoje ir Jungtinėse Tautose sudaro KGB žmonės.* Žinoma ir tai, kad tremtiniais ir išeiviais tirščiau apgyventuose kraštuose į diplomatų eiles įtraukiami ir Baltijos valstybių kilmės asmenys. Ne paslaptis, kad jų pirminė pareiga yra talkininkauti KGB operatyvui; skaldyti lietuvius, juos vilioti ir verbuoti šnipinėjimui.

Vienas pokario imigrantas lietuvis man pats prisipažino sovietus įkyriai bandžiusius jį užverbuoti, siūlant riebų užmokestį.

Stockholme latviai pakėlė triukšmą, kai sovietų vicekonsulas latvis Alberts Liepa įsibrovė į latvių bendruomenę ir ją kiršino. Švedijos latviams reikalaujant, vyriausybė šį "diplomatą" išgujo.

Lietuviai komunistai, dirbę sovietų ambasadoje Buenos Aires taip pat bandė įsimesti į lietuvių tarpą. Dirba lietuviai ir sovietų ambasadoje Washingtone. Sunku derinti jų tarnybą Sovietų Sąjungai su Amerikos vykdoma Lietuvos okupacijos nepripažinimo politika.

Lietuviai sovietų ambasadoje – anachronizmas

Ryšium su šia anachronine padėtimi, apsvarstymui ir išvadai pateikiu silogizmą: 1) JAV Lietuvos okupacijos nepripažįsta, o pripažįsta Nepriklausomos Lietuvos diplomatinę atstovybę, kaipo vienintelę teisėtą instituciją krašto interesams ginti; ir 2) Sovietų Sąjunga sąmoningai įjungia lietuvius savo tarnybon Jungtinėse Valstybėse, pažeisdama šio krašto nusistatymą, nes čia lietuviams atstovauja Lietuvos diplomatinė tarnyba.

Išvada: turime pagrindo reikalauti, kad lietuvių kilmės asmenys JAV neįeitų į Sovietų Sąjungos diplomatinį sąstatą. Provokuojantis sovietų elgesys kertasi su JAV nepripažinimo politika, su diplomatiniu Nepriklausomos Lietuvos tęstinumu ir su lietuvių valia. JAV lietuviai neturi būti panašiais paskyrimais erzinami, kiršinami ir įžeidinėjami, juoba kai paskyrimų tikslas yra kenkti gyvybiniams Lietuvos ir JAV interesams.

Manau, kad dabartinei vyriausybei toks argumentavimas tikrovės atžvilgiu būtų įtikinantis. Žinokime: svetimos valstybės diplomatų priėmimas yra jiems teikiama privilegija, o jų atmetimas — JAV vyriausybės teisė. Siūlyčiau apie tai pamąstyti, nes susidariusi padėtis prašyte prašosi mūsų akcijos.

Pabaiga
1984 m. gruodžio
92 (129) numeryje

Mielas Skaitytojau,

Pastabas apie šį "Į Laisvę" numerį prašau siųsti iki 1984.11.15

IŠTVERMĖS SIMBOLIS

Gulago kankiniui Petrui Paulaičiui — 80

Baigėsi birželis, pats lemtingiausias, daugiausia jausmų ir minčių, begalinį sielvartą ir tokį pat ryžtą sužadinęs mėnuo naujausioje Lietuvos istorijoje. Sukako 44 metai, kai su sielvartu kartojame "vargas nugalėtėsiems"!

Daugelis po šia našta palūžo. Pasidavė. Prarado savigarbą, garbina pavergėjus kaip išlaisvintojus, renegatų uolumu niekina tuos, kurie gyvybe paliudijo ištikimybę atgimusios Lietuvos idealams. Bet tai tik viena medalio pusė. Vergijos našta tik silpnuosius palaužė.

Nuo pirmosios okupacijos dienos Lietuvoje reiškiasi nenugalima tautos pasipriešinimo dvasia. Nueitas ilgas kančių ir aukų kelias nėra tik vieni pralaimėjimai. Jame buvo tokių pergalių, kuriomis visuomet didžiuosimės, kaip 1941 metų sukilimas, SS legiono boikotas 1943 metais, partizaninių kovų dešimtmetis, daugybė lietuvių, kurie žuvo, bet nepasidavė, nenusilenkdami pavergėjui. Gyvuosius stiprina nenugalėta žuvusių didvyrių ir kankinių dvasia. Iš čia stiprybės ir įkvėpimo semia naujos laisvės kovotojų kartos.

Didvyrius paprastai pastebime tik po jų mirties. Gyvi būdami šalia mūsų jie dažnai nepastebimi. Tylaus darbo ir aukos vagų gilumas paviršutiniškam žvilgsniui pasilieka nematomas. Tik vėliau derlumu regimai apsireiškia išpurenta dirva.

Dar ir šiandien tarp mūsų tyliai laisvės sėklą brandina, praeities kovų randus paslėpę, išlikę pirmosios kovotojų kartos atstovai, atlikę "lietuviškąją" (25 metų) bausmę Sibiro katorgoje. Jis liudija, kad iš tikrųjų nuo pirmosios pavergimo dienos Lietuvoje prasidėjo iki šiandien neatlyžtantis pasipriešinimas neteisybei ir žygis į laisvę.

Juos visus pagerbiame, šiemet pažymėdami mokytojo Petro Paulaičio 80-sias gimimo metines (jis gimė 1904 birželio 29). Tai pirmosios valandos laisvės kovotojas, kuriam istorija lėmė savo nueitu gyvenimo keliu simbolizuoti nenutrūkstamą Lietuvos kovą nuo 1940 birželio iki šiandien. Jam buvo lemta 35-rius metus ištverti Gulago salyne ir sugrįžti į tėvynę. Mokytojas Petras Paulaitis nenulenkė pavergėjui galvos ir savo įsitikinimais neprekiavo (žr. Į Laisvę, Nr. 63-64/100-101). Po 35-rių metų lagerio jis išėjo laimėtoju. Pavergtoje tėvynėje apie jį neleidžiama kalbėti. Bet jį žino už-

sienis. Apie jį su pagarba kalba svetimieji.

"Petras Paulaitis — Lietuvos ir žmonijos pasididžiavimas!" — laisvę pasiekęs pareiškė estų demokratinio sąjūdžio atstovas Sergiejus Soldatovas. O izraelietis rašytojas Michailas Chaifecas taip aprašė Pauliečio dvasios tvirtybę. Kartą saugumo majorui, gundžiusiam rašyti malonės prašymą, Paulaitis taip atsakė: "Pilieti majore, įsivaizduokite, kad vyksta karas su Kinija. Mao šalininkai jus paėmė į nelaisvę ir siūlo: atsisakyk Rusijos, savo komunistinių įsitikinimų, ir tada paleisim. Ar jūs priimtumėte tokį pasiūlymą? Majoras atsakė: ne. Tad kodėl jūs man siūlote tą patį? Saugumietis nuleido galvą".

Prieš penkerius metus, dar būdamas lageryje, Petras Paulaitis rašė: "Aš ramiu žvilgsniu žiūriu į ateitį, kuri bus gera, jeigu ir ne man, bet mano Tėvynei, mano tėvynainiams tai tikrai. Tačiau visuomet ir visur — Fiat voluntas Tua!" (LKB Kronika, Nr. 37, 1979).

Teesie Tavo valia! . . Krikščionio pasitikėjime Dievu glūdi šio didžiojo Lietuvos laisvės kovotojo dvasinės stiprybės šaknys.

Tai primename, pažymėdami Petro Paulaičio 80-sias gimimo metines. Jo asmenyje sveikiname ir gerbiame visus ištvėrusius teisingoje kovoje už Lietuvos laisvę. Tuos, kurie dabar eina Paulaičio keliais, kaip Balys Gajauskas, pradėjęs 33-sius Gulago metus.

Mokytojo Petro Paulaičio pasitikėjimas Dievo valia ir Lietuvos ateitimi nėra bergždžias.

Julius Vidzgiris
Muenchenas, Vak. Vokietija

Prisimename Lietuvos vyskupus, kunigus, seminaristus, Dievui pasiaukojusias sielas, jaunimą, kurio ypatingas Globėjas yra šventasis Kazimieras. Meilėje jungiamės su visais broliais ir seserimis tėvynėje, ypač su tais, kurie kenčia dėl tikėjimo, prašydami Dievą, kad visi išliktų ištikimi Kristui.

Prie Aušros Vartų Gailestingumo Motinos kojų sudedame Lietuvos Bažnyčios džiaugsmus ir kančias, o taip pat savo meilę ir viltį:

Marija, Marija, skaisčiausia lelija,
Tu švieti aukštai danguje.
Palengvink vergiją, pagelbėk žmonijai . . .
Nes viską pas Dievą gali.

Iš popiežiaus Jono Pauliaus II lietuviškai pasakyto pamokslo 1984 m. kovo 4 d. šv. Petro bazilikoje, Romoje.

Alp(LKA) 3082
1984
Nr.91(128)

Šio numerio kaina 3.00 dol.

9h. 545.10